

B
563.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 563

משא בערב

הוא ספר הקורות

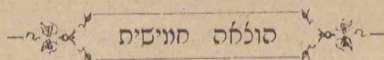
אשר השתרגו עליו והטשא אשר חזיתי

בגלילות מערב

דרכם ועלילותם הקיהם ומשפטיהם בין ביהודים בין בערביאים ושרים ועם הארץ

מאת

שמואל רומאנילי איש מנשובה.

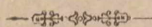

עם הערות חדשות וגם ישנות ללמד בחורי מדרש התכמה למשוך בשבט ספר.

מלאכת צעיר הצעירים

שלמה בן מאיר

לפנים מורה בבית מדרש הנצרים אשר בעיר עפערוע שינום.

מוכרי הספר הזה הלא המה

בלונדיניום

בקאנטאבריניא

George Bell & Sons בית Deighton, Bell & Co. בית

ובליפסיא

F. A. Brockhaus בית

בשנת צדקה ותהלה לפרט

האלף הששי.

[הכרה ללאו יוצאת לבל יעפיל איש להרפס הספר הזה במתנתו הנכחית בלי רשותי. שלמה]

תקונים

ספר שאינו מגה... אסור לשהותו משום שנאמר ואל תשכן באהליך עולה.
 כבלי כתובות יט:

דף 1	בשורה התחונה: אוהבו.
3 "	הרביעית מלמטה: נגלתך.
4 "	השנית שלסמן ג': ותתך.
שם	מלמטה: קאחד.
5 "	הרביעית שלסמן ג': נסגרך.
6 "	התחונה בהערה: ואל המקרש.
7 "	שלסמן ב': קספרי.
שם	השלישית " ג': וחרפונה.
8 "	נכון.
11 "	השנית שלסמן ב': בפתרתי.
שם	מלמטה שם: ריואביק.
12 "	האחת עשרה: עמי.
15 "	הראשונה בשער ד' סמן ב': קמנחה.
23 "	השלישית סמן ב': כך.
30 "	השנית מלמטה: וחרך.
34 "	שלסמן ד': הירתי.
35 "	הראשונה שלסמן ג': תחלתה: "חפץ" וסופה: "בטח".
37 "	הרביעית " ד': יצר.
שם	השנית " ה': המלך.
38 "	הששית בשער י': ופלספו.
40 "	השלישית שלסמן ג': וענך.
41 "	העשירית " ג': נגלתה.
49 "	הרביעית מלמטה שלסמן א': סלאים אליכוים סלאים.
52 "	הראשונה שלסמן ג': הבונים.
59 "	אעבד.
60 "	השביעית בשער י"ד: כךם.
61 "	הרביעית הולונדיר.
62 "	שלסמן ב': תחי.
64 "	תבה האחרונה: בזמן.
71 "	שורה השנית שלסמן ד': כדוך נפוח ¹ .
שם	הראשונה שלסמן ו': מצל.
72 "	האחרונה: מלמד.

וזאת

ליהודה איש מבית גדליה

משפחת רם לפנים שמה Guedelha ועתה Guedalla תקרא אשר אנשיה שועי וחורי
ארץ בלזויטאניא והיספאניא וגדולי חקרי לב וצדיקים בארצות המזרח והמערב.

יהודה

גבר באחיו בתורה בחכמה ובנדיבות והעולה על כלנה ביראת חטא.

ויהודה

עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן כי מרם מותו הרים תרומה
ליי' שלשת אלפים שקלי זהב ויסד לתועלת נשמתו

ישיבת בית גדליה

הלא היא עד היום בתוככי

ירושלם

עיר הקדש (תכני ותכונני' בטהרה בימינו אמין!)

נפטר בשם טוב ביום כז סיון שנת התריח וכבוד גדול עשו
לו במותו ויקבר בשיבה טובה אחרי מלאת לו כמעט מאה שנה
(והיתה מנחתו כבוד!)

ובנו קצין עם

מר

חייים

(Henry)

אחז מעשה אבותיו בידו ונלחם מלחמת יי' בכל כחו וכו תתפאר העדה הקדושה
והישנה אשר בכל מלכות כריטאנניא אחרי שוב ישראל לנוהם כבימי קדם הלא
היא קהלת

שער השמים

והוא לה לאב ולפרנס ומנהיג. האל יאריך ימיו ושנותיו כנעימים עם האשה אשר
הוכיח יי' לו והיא כקציעה ישרה ותמימה וכקרן הפוך במעשיה נעימה

מרת

ימימה

(Jemima)

בת אחות מונטיפיורי שר ישראל.

הקדמת המחבר.

מושב בני ישראל השוכנים לעת הזאת בגלילות הערביאים תחת
ממשלת קיסר המאוריטאניאה באפריקה. הנקראת היום מאַראקש
בלשון ערבי או מארוק בלשונותינו. במלכות בארביאריאה, כמעט כלו
נעלם מעיני כל העמים היושבים הלום בארצות האירוֹפּה. ובאמת
איזה דרך תגיע שמועתם עדינו? דרך המסחר הלא מזער היא וכאין
נחשבה. שלשה או ארבעה סוחריו ישראל בחוף מוגאֹדור ומסחר הקנין
אשר בין אנשי טיטואין טאנג'יר ולאֹראַג'ני ובין אנשי המבצר גיברֹאלטאר
כל זה איננו שורה ולא יצלה להקיץ את נפשם מתרדמת עצלותם ולעורר
תשוקת לבותם להשכיל. — ואף אם מדובר בם בספרים אשר חוברו
בלשונות הגוים על ענין קורות המערב הן לא נזכרו שם רק כחלק
בערך אל הכל. אך מי זה יפתח לדבר על היהודים כל ידע לשונם?
המדינה היושבת ראשונה וקרובה לגלילות מערב היא ספרד. מעבר
צר דרך ים מחלץ ששת אלפים אמה מכריח מן קצה טאריפּיא עד קצה
טאנג'יא. עיר מבצר סיאוטה עומדת בגבול טיטואין. האמנם מעמד החקירה
הרשעה יניח לעבור שועת היהודים בארצותיו (המכות בסגורי הפתיות)
בל ירשיע בשאט בנפש להוציא הספר והמחברו להשרף? התעלה זאת
על לב איש ספרד כל יראה השחת הבקע תחת רגליו לבלוע אותו ואת
כל אשר לו חי שאלה?

מי זה אפוא יבא לנו? הישמעאלי הרובץ על הארץ כל היום, נרפה
ונבער מדעת, רתק בזקי דתו הנמהרה, ושונא לכל אשר בשם ישראל
יבנה? והמוקש העולה על כלם הוא העדר הדפוס כי עד היום לא הובא
שמה ולא יובא לעולם.*

(* מי יגלה עפר מעיניך רומאנילי! לא לבד הובא הדפוס שמה; אכל גם מכתבי
עתים נרפסים שם היום.)

הן אלה קצות הסבות אשר הדפוני להוציא לאור הספורים האלה
הנוגעים באמת לאחי בני עמי בפרט; ובכלל אולי אף לזרים אתם. אם
כי ישנו בתכיתם.

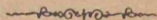
הן כל המוצאות אשר השתרגו עלו על צוארי במשך מסעי
הביאוני עד הלום. שם ישבתי כמו ארבע שנים. ומקום היה לי להתערב
בכל מיני אנשים גדולים וקטנים ללמוד מעשיהם ולדעת את מוצאם
ואת מובאם כמעט בכל דרכיהם. ובכל זאת רק אשר חזיתי אותו אשמור
לספר. ובהמשך קורותי אניד קורותיהם כסעפים המסתבכים בגזעם.
ואל תשגיח לאומרים בלבכם כי כל עובר ארח ישפיל או ירים האמת
כחפצו. כל עוד שיתרחק מופת עדוהו; כי יוכלו לחקור וימצאו כי כנים
דברי — ודע נא. הקורא האהוב, כי רק האמת תהיה נר לרגלי ואור
לנתיבותי. לא אשא פני איש לא אשא פני.

עתה קום קרא בספרי ושפטהו ביושר לבך אם להימין או להשמיל;
פלס כל דבר במאזני צדק ויהי אלהים עמך!

דבר אל הקורא

כצאת הספר הזה שנית לאור.

הספר הזה הוא אחד וסקגולות היקרות אשר לנו בלשון עבר, אם
וולד ענינו כי נכבדות ונדובר בו, ואם וולד נועם קולך ולחות לשון
הדובר בו. והנה הספר הקטן הזה לו שקל יסקל בנאזני לדק, כי עתה
ווקפריס הרבה אין קץ יכד, אשר לזרו בני צלי שם חזורים חזורים,
חדשים גם ישנים. בו עשה לו ונחצרו החכם ר ו ו א כ י ל י, שם עולם
על פני ארץ. והנה ונימים כצירים יתר שאת לבעלי אסופות, ונצי
עונו, היושבים בארץ איטליא. שונה לא תארוז הסכלות בוקסר, כעטלף
בחורי עפר, לשוור עקבי כל הולך בוקלות דעת. שם גם היושבים על
כסאות לושפט ילכו צראש עם-ורעיתם, ללמוד חכמות ולשונות, ללודיות
וכוונות, ונהם יראו וכן יעשו. בעמוד אור ילכו מורי הדרך לפני העם
לכוחתם הישרה, לא בעמוד עין, למען צחטכה יתלכו. לכן ידידי הקורא!
תראה ושונה לזך בפתוך להביע אל הארץ הזאת, כי שם תורה וולאה
צית, ותצוכה קן לה, כהן וכשען על הצית הגדול הזה. זה כבוד מורה
העם, כי גם ונידעות ולשונות נכריות כל תנח ידו, וכנוח עליו הרוח
הנה הוא פורטו גם על פי הנבל וכאחד הוולילים והוושלים יתן זמרה
וקר צעירים לכבוד אלהינו ושפת קדשנו; לא תפוג תורתו אף לא תקטן
אוונותו צלה, כי צדך אמת לא יכשלו אך כעוילצ וקטני כפט, ולדיקים
ילכו בו, באור ה'. על כן שפתים יושקו דברים הנכוחים והיקרים אשר
צאו אלינו ונחמוי איטליא, ונימות עולם. — ווי לא יתפלא על חכמת
לז ורוחצ צינת הרב ר' עזריהו ון האדוונים* ז"ל אשר גדולי מקרי לזו
כתב על ס' אור י צ י כ ה! ווי לא התענג על אנרות עהורות, וזוקקות
שבעתים, ונהולץ הגדול ר' ושה חיים לולאטו** ז"ל בצפריי היקרים, ובפרט

(* (החכם הגדול הזה ונת צדש ככלו שנת השל'ח.)

** (המפורר והוקבל הגדול הזה נולד שנת ה'תק"ז צפאדובה והלך לחיי

עולם צעכו (תצנה ותכוון!) ציום ב"ו אייר שנת ה'תק"ז.)

ספרו לִיִּסְרִים ת ה ל ה, אשר וודי אעלה שמו על שפתי ישויע כל תהלתו;
ועל ספרי היקרים אשר צטט תפארת לולאנו קוראיו גם הוה, החכם
הרופא ר' אפרים לולאנו* ונחצר סירי א ל ה צ כ י ה כ ע ו ר י ס, והרופא
ר' יחזק לולאנו והחכם היקר הר"ר שמואל דוד** לולאנו, אשר פיסנים
צרוחו, כי תורה, חכמה, ועט קופר ונהיר רוחו היא קבלם, והיו לאחדים
צידו! ווי לא ישלם תודות לאל גוול עלינו, כי הקים לנו איש רב תצונות,
חכם כולל, אשר לבו ונפשו הולכים לנודים צאורח לדק ויושר, הר"ר יס"ר***
יחי, לפעול גדולות צקפריו הנחמדים! הן אלה נעמי נעומים (אשר אפק
קלותם הזכרתי צטט) נעמי ה' צארץ ונצורכת איטאליא, ווי יתן והיו
לנופת לכל הארץ!

גם ונחצר הס' הזה, איש ונעוזה, הוא אחד ונן היקרים אשר לא
רבים יחכנו כנוהו; ואם ונעט הוא אשר השאיר אחריו צרכה צעבור
הזכיר שמו, הלא ונלער הוא, ותחי נפשו צגללו, ושמו לא יכרת עד העולם.
אם לא היתה צו יד הזון צצצו עברתו, (אשר יעמוד לשטן ויסק צדלתיס
גם לצ אכוס צזרוע נטויה וצעד רוח צינתו יחתום) ווי יודע אם לעת
כזאת לא היו צידינו עוד דצרים רבים ונכצדים, אשר פעל ועסה צנוצ
נעם ודעת! וחתם אהצני לשון וספר! יעלוץ לצכס צלאח ס' ווס א
צ ע ר צ, אשר יקר וואד ציווינו, סכית לאור צרב הוד והדק, ונעונו
יוחק לחכס****).

ווייען, צחדס חלול ה' תקל"ד לצ"ע.

דברי המגיה
מאיר הלוי לעטערים.

(* (הנחזור הזה נולד שנת ה'תפ"ט ונפטר שנת ה'תק"צ.)
(** (החכם החוקר הנפלא הזה נולד שנת ה'תק"ס והלך לעולמו צערב יום
הכפורים שנת ה'תרי"ו.)
(***) (והוא: יחזק שמואל ריביוו. הרב החוקר הזה נולד שנת ה'תק"ו וי'
ועלה לשמים שנת ה'תרי"ו.)
****) ונן ונחצר הזה עיני ראו לי עוד שני ספרי ויליזה וסיר: ס' רוח
נ כ ו ן , על השארת הנפט, וס' ת פ ו ה צ , סיר ידידות צלשון עצרי ואיטלקי;
וושני אלה לא נוואל כיום רק אחד צעיר וסנים צנשפתה.

מִשָּׁא בְּעֶרְבִי.

שַׁעַר א.

בתהפוכות קורותי ומסכות תחבולות עתותי נקרה נקריתי בעפל
גיבראל"מאר, ומגמת פני איטאלי"אה ארץ מולדתי. אמנם רכות מחשבות בלב
איש ורק אשר יעץ ה' היא תקום.

המבצר הזה, עתה תחת ממשלת מלכות ברו"טאניען, עומד אל רגלי הר
נשפָּה בקצוי האירו"פא, דבר אין לו עם אדם לא דרך יבשה ולא דרך הים
מלבד מחיתם הנאה להם דרך הים. הוא רק מצפה על פי המעבר הצר המבדיל
בין שני עמודי איר"קולים. על כן לא תתפלא בראותך אותי נבוך ברוב שרעפי
לצאת ממסגר הזה. אנה אלך? דרך ספרד ביבשה אין יוצא ואין בא, ועוד
איך יזיד איש יהודי לעבור דרך שם אם לא ימיר דתו? ואתה ידעת כי אין
בכח האדם להמיר באמת דת אשר ינק כחלב אמו כמו שאין בכחו להמיר
לדתו. אם אתחפש ואתנכר, חיי תלואים לי מנגד אולי יכירוני, דרך הים, יקר
הוא למצוא ספינה, והאחרון הכביד, איך אלך? אם לשמור את הדבר עד בא
אניה, או לו יהי נכון לבקרה, הן תם הכסף באמתחתי.

במבוכת רעיוני סר וזעף, האיר המקרה אל עבר פני ברק תוחלת. תוחלת!
טוב מדומה, משען רוח שפלים ומסעד לב נדכאים. אבל הנשקע בהמות ימים
יתמך אל כל הכא בידו ולמֶרדף יום אף בית עכביש ישים מבטחו.

סוחר אחד מכנעני נכבדי ארץ כשמעו אותי מתאונן על רוע מזרי,
קראני בהכבא ויאמר לי: התחפין ללכת עמי לבאר"באריאה? ענית בחפזי:
אלך. אך: (הוסיף עוד לדבר) השמר לך סודי אל תגל כי ידעת מה עזה קנאת
הסוחרים, דע כי אני הולך אל מלך מארו"ק להתחנן לו ולבקש מלפניו רשיונו
להשתקע בעיר לאר"אני לערוב מערבי דרך ים בצמר ודונג. אם יעלה בידי
אתה תהיה על ביתי, ואם לא, הן לא חסרת כל. נמשכתי כחבלי תקותי
והבטחתי כי איש ישר היה, וְאָפֶת, וילך ויקח לו ולמשרתו יחדו מכתב היציאה
(פאס"פורט) מאת סופר העיר, ואני לקחתי מכתב אחד לבדי אשר שאל בעבורי
רב הוכל איש גינו"אה אורב"י, כי כן כוננו כל יודע הדבר לעיני כל.

ויהי היום והנה אני שיש באה מימו'אן ויתן הסוחר שכרה וירדנו בה לבא עמה. עברנו לפני מצודות סא"ן רו"קו וסא"ן פיל"פו ועיר אלחא"זירא הנצבים זה אצל זה מול פני גיבראל"טאר. בקענו מי המעבה, כי בהיותם נלחצים באפסים מביעים בשטף זרמתם, וכד' שעות היינו בין ההרים הלאה אל עבר אפרי"קא. באנו בנחר העיר, אך עד העיר לא באנו כי כן דבר המלך מקדם לכל יבא שם איש נצרי, או יהודי במלבוש נצרי, על דבר מעשה שהיה; וממוני המלכים שהיו שם על סוחריו לאומותם יצאו והלכו לטאג"גיא (חוץ מממונה צרפת כי מטעם המלך הלך לעיר רב"אד) ויניחו תחתיהם משנים יהודים שם. ארבעה משנים המה, של צרפת, של ספרד ופורטוגאל, של אינ"גלאנד סו"איד ודינ"מארק, ושל וינ"דיג גינו"אה ורא"גוזה. אחרי קחתנו רשיון הערביאים שומרי החוף ירדנו ליבשה ללון בבית אחד רחוק מן העיר אלפים אמה הנקרא מאר"מינ. ושלשה ימים היינו שם.

אלו מכוני הבאר"באריאה לא יגן עליה בשפאים זקופים בצלעות הים הסוגרים את מכוואה ויהיו להם למשמר, אלו מאת אלף גבורי חיל ומלמדי מלחמת אי"רופא ימצאו דרך לבא ורחב מחנה להעריך מערכותיהם, לא אפונה כי בימים מעטים תלכדנה כל גלילות מארו"ק מן הקצה אל הקצה. בזה נוקשה וגם נלכדה גאות דו"ן סיבא"סיטאן דוכוס בראג"אנסא במלחמת אלק"סר בשנת 1577*) לספירת הנצרים.

שם מצאנו סוחר אינגיל"לענדער אחד בא לקנות סוסים ופרדים הנמצאים לרוב בארץ ההיא בחורים ומובים. אך הסוסים לא יכוננו רק לרכבה כי אין עגלות בארץ למשוך; וכמריעתם באחו כל היום, וישבעון ויריון מדשני ארץ, תכבד עליהם העבודה ולא יצלחו מאד למלאכה, כיושבי הארץ.

הסוחר הביא עמו מטתו ואהלו בדרך כל עוברי ארחות מערב יען לא נמצא מלון ולא מטה בכל הדרך אשר אתה הולך. ויהי בבקר בא אלינו איש יהודי מטי"מואן להיות לנו לעינים ולמליץ, כי בעיר הזאת ובערי טאג"גיא, לאר"אגי, אלק"סר, ארו"ילה ורי"ף נמצאו רבים מזרע היהודים אשר נסו מארץ ספרד. כיום השלישי שמנו לדרך פעמינו במשמרת ששה רוכבי סוסים ערביאים בעלי מלחמה לשמור אותנו מהעומדים על הפרק להשחית כל הלוכשים מלבוש נכרי הולכי על דרך, ונלך מאחרי קיר חומת העיר עד הגיענו אל דרך סלולה.

באמרי ס'ו'ל'ה לא יעלה על לבך כי דרכיהם כדרכינו הולכות למישרים במעברות ותקונים; מעשי ידי הטבע יאירו על פני כל המערב כהוד והדר, אך כל ידי אדם תרפינה, אין מסקל אבן, אין מרים מכשול. בלכתנו בדרך

(*) (הפרט הזה איננו מכון.)

תכנתי עלילות לרעת את האנשים ואת שיחם למען אמצא חן בעיניהם בהתנהל גם אנכי לאטם כי לא ידעתי איך יפול דבר; ובאיש ישראל התוכחתי בדברי תורה, והסבותי לב שניהם להמות עלי חסד.

ויהי השמש אל מחצית היום ונשב לאכול לחם כנאות דשא תחת צאלי עצי השדה אל מיכל מים הנגרים בלאט ובנהמת חסד. המליץ רפד שמיכה על החציר ויכרה לנו כרה מכלת מביתו די השיב את נפשנו, והנכרים גם המה התיירו בארוחתנו, כי כשר הדבר, והשתיה כדת, אשישה אחת מים חיים אשר החתים היהודי בטבעתו ובצמיד פתיל עליה.

הטופלים עלינו שקר לאמר שלחן עם ה' מנואל הוא הם נספחו אלינו לאכול ממאכלנו ולשתות משקיינו; והאיש דניאל ואחוזת מרעהו מאנו להתנאל בפתבג המלך וביין משתיו ויבחרו לאכול זרועים ולשתות מים. גם הישמעאלים שמו להם לחם לבדם כי לא יוכלון לאכול את העברים או את הנכרים לחם כי תועבה היא לחם. אחרי כן העמיסו הפרדים ונסענו.

בפנות היום ובנמות צללי ערב, טרם יחשך ויתנגפו רגלינו על הרי נשא, תקענו אהלנו במישור מצל מרכסי פסגה; וילכו בתוכו הסוחר והמליץ שניהם יחד; ואני עמדתי בחוץ עם המשרת, כי אמר לא יתכן יהיה כעבד כאדוניו. נוהגי הנמים קשרו רגליהם כדרכם ביתד נצנת בארץ; כי כמו שאין מלון לאורחים כן אין מכלה לצאן ולא רפתים לבקר ולא ארוות לסוסים, וכלם שוככים תחת אהליהם או תחת רקיע השמים.

ויהי אך החלו להבקע עפעפי שחר ויתנצלו מרחבי רקיע את מעטפות קדרותם ואנחנו קמנו איש ממקומו. ואשא עיני וארא הכוכבים במסלותם והנס מכניעים נצוצי יפעתם ונסוגים אחור מפני שחר ואתבונן אליהם ואומר כמצחק: אולי בהיותי מציץ על פני עצמים האלה אף שוכניהם יביטו ממכוני (*). המשרת כי כסיל היה, התל כי ויהשבני כמחרף מערכות אלהים חיים; אמנם הסוחר מלא את דברי וישחק גם הוא לפתיות משרתו.

עודנו מדברים ויקומו הגוים לאמר: הבה נלכה כי הכל נכון, רכב איש על פרדו והלכנו. לעת האכל בחרנו כיום אתמול הדר הכרמל והשרון לערוך את שולחננו ואחרי הוגה לנו עת מה שכנו לדרכנו. באנו לאבל גדולה ומשם נגלה לעינינו עיר טא"נגיא לחוף נצבת ונודעת מהררי חול הים אשר סביבותיה, אל מכוא העיר והנה רגשת ערביאים נטושים על פני השדה לשכור בר ולחם וטוון כי יום השוק היה, ויהיו בעינינו כשפעת גמלים וחשפי עזים. לא יכלנו להתמהמה להתבונן בהם ועברנו העירה.

(* פונטינל בספר רבוי עולמים (Fontenelle, sur la Pluralité des Mondes)

מי יוכל להגיד פליאתנו כבואנו שמה? תשואות זרות ראו עינינו. חרשי כרזל ומנעלי סוסים מפה ומפה מראיהם כלפידים, עטופים בסבך זקנם רבת חלאת, יזע מצחם היה דולף על חזהם, ערומים עד חצי שתותיהם, השופי רגלים ויחפים, העושים במלאכתם במנהרות או על פני הדרך. חשכתי היותי במאורת גי תחתיות. אנחנו מובאים אל בית יהודי אחד (מבלתי יוכל איש ללון בבית ערבי) ואת הכבודה אחרינו. ומצאנו מנוחה על כל התלאה אשר מצאתנו בדרך.

החשך כסה ארץ ואנחנו לא ידענו מה נעשה, והיה לפתע פתאם שאון קול המון עלזו עלה באזנינו. המשרת היה פורט על הנבל ושאל מה קול המון הזה באזני וקול התפים אשר אנכי שומע? ויענו אנשי הבית ויאמרו כי ישכניהם היו מזמינים את ביתם לעת דודים, וכי אם נחפוץ לראות נחרס כשמתח את פנינו, ובל ישמרו מעננו הובילנו שמה.

ילדות משחקות היו, אחת מחזקת בידה קלחת מלאה סיד ובידה השנית בלויי סחכות וטובלתם בסיד ותתוה על הרצפה ועל דלתות השער, כדוד בשנותו את טעמו בבית איש, ואחת ראשה כפוף על שכמה וצעף בשתי ידיה אחת למעל מכתפיה ואחת מלמטה מלעמת הכתף ומתהפכת בלאט וברפיון ידים, חשכתייה כמשתגעת, ויאמרו לי כי כן מרקדים בעריהם. כל זה היה בתוך עלמות תופפות בתפי חרש כדמות בקבוק פתוח מלמעלה וסתום בעור מלמטה או כתפים הנראים בכמות ישחק (קומי"די) כמעשה אקס"ור אך לא כמדת השיר רק במקרה. היוכל איש להתאפק בראותו אלה ולא ימלא פיו שחוק? אך הבל בני אדם כזב בני איש על פני האדמה, כמו זר נחשבו מעשי אנשי מערב בעינינו וכמו זר נחשבו מעשינו בעיניהם. והאמת כי הכל הבל. אנחנו נלעג לילד הכוכה כי ידענו הבל סבת ככיתו, וצבא מרום במרום ישחק עלינו כי גם עד זקנה ושיבה כעוללים אנחנו (*).

ויהי בבקר יצאנו לראות את העיר, היא אחת מעמודי איר"קולים. היתה תחת יד הפורטוגיזים, ויעזבוה בשנת 1661 לאנשי אינג'ללאנד; וגם אלה כאשר ראו כי ההוצאה מרובה מהתועלת נתסוה ועזבוה. ועתה אערוך לך צורת הבית ומלאו.

הבית הזה כונן בבזקי צרורות ובטיח עב שקערור. מחשוף הלכך אשר על פני כלו יחליש עיני המשקיף בו. תכונת הבית היא חצר מרובעת, ועל ארבעת רבעיה חדר ארוך וצר. דלתות החצר והבית רובם מסוגרים מלפנים בלי מפתח רק במוט עץ. ראשו אחד ישען על הארץ וראשו השני תומך דלת הסגור, לא יקרעו חלוני. שנים או שלשה חללים מקום לבנה על פתח החדר

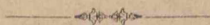
(* המשורר מיטאסטאזיו בחלום סיפיון (Metastasio, Il sogno di Scipione).)

הם צהר לרוח ולא לאור כי לא יכילו זקי השמש. המטה מוצעת על הקרשים נבחה הרבה מן הארץ כי הקרשים תקועים בקלעי הקיר. תחתיה יסתירו כלי הבית. מהקורה עד פאתי המטה או עד למטה לארץ יריעת משי אדום או פשתן לבן תלויה. לפעמים העניים יפרשו היריעה לכסות חסרון המטה. זאת משת איש ואשתו. הכחורים והבתולות לזמים בשמלה וישכבו בה. מראות קטנות תלויות בקירות ונר זכוכית הדולקים בליל שבת. שלחנם כדמות כסא; וכסא אין להם, כי יושבים על הארץ, כי ישמעאלים הם. שופתים סיד הנזיד על כיור או האח איש של חרש. ספון וקרע החדר והחצר מצופה במלט כעין כותל. קלעי הבית נבחה קומת איש מכוסים במפרש נמא רך. לא יראו בהם פסל כל תמונה. לפי דעתם הוא כל יפנו אל האלילים; ולפי דעתי בעבור היותם כסילים, או כי לא יכלו ולא ירצו להטות שכמם לסבול עול החכמות. על כל פנים לא תראה בבתיהם סמל מערומי אשה או צלמי זכר או תבנית חשופי שת ומער איש. נגותיהם במעקה ומחוכרים יחדו באופן, כי דרך הגנות הולכים מבית לבית ומחצר לחצר. פתח החצר קטן ושפל כי אף הגמדים יכופו כאנמון ראשם לעבור. אצל פתח החצר מוצאות הפרשדונה יעלו באשם. רוב הבתים בנוים על טור אחד והמעט אשר על שני טורים או שלשה. על הטור העליון יציע סביב לחצר לכל צרכי הבית.

הנה זאת תורת הבית אשר ישבנו בו; וכמעט כל הכתים הם על מתכנת הזאת. רק בתי הפקידים נצרים כוננו כדרך בתי אירופא. בתי הדלים מלאו קיא צואה בלי מקום, אך בתי הקצינים אף באין הדר זכו בעיני.

החננויות הן כמחלות בקיר, כמנהרות אשר ראיתי בבואי. נבחות מן הארץ חצי קומת איש ויוכל איש היושב בהן על הארץ לקחת את כל אשר יחפוץ בהושיט ידו לבד כל יעמוד כי לא יכילו שני אנשים. דלת החנות נסגר במפתח עץ. במערות אלה מוכרים כל ממכר. המעט הם סוחרי בנד, יותר מהמה רובלי בשמים, ועל כלם מוכרי מאכלים. רק בראותי אלה נהפכו מעי בקרבי. בשר צלי, שמן, בורית, חמאה, זתים ומינים שונים הכל הולך אל מקום אחד בשני חריטי מאזנים עשויים מקש, והכל נקח באצבעותיהם ונתון מיד המוכר ליד הקונה. אבני המשקל הן אבנים מן השוק. תופרי בגדים ערביאים לא יצלחו רק לבגדיהם לבד והיהודים לבגדיהם לבד ומאלה גם לבגדי נצרים; הערביאים עושים נעלים להם וליהודים, והיהודים נעליהם ונעלי נצרים.

ביום הראשון הסוחר המשרת והמליץ נסעו ללא'ראני לדבר על עניניו עם אה פקיד גינו'אה פראנס'סקו קיא'פי היושב שם וקרוב למלכות. והנהיגי בטאנ'גיא לשמור הונו ועזובונו, וארוחתו נתנה לי מאת בעל הבית דבר יום ביומו עד שובי.

שער ב.

חפשי מכל שיג נתתי את לבי לדרוש ולתור ביהודים בדרכם ובעלילותם. האנשים טובי לב, עושי צדקה, אוהבי הגר, מכבדי התורה ולומדיה. ומקורים מאד יהודי אירופא הבאים שמה והנקראים בפיהם בני חורים). העדר הספרים והשמועות מטביע לבותם בנין הסכלות והפתיות, ומשקיפים כפלאות כל חדשות ונצורות לא ידעום, ראמות להם חכמות ואולתם שמחה באמרם כי רבים חללים הפילה החכמה במהמורות המינות והכפירה. נהרת החכמה לא הופיעה ולא הגיעה אליהם עד הנה לבער שגיאות המוסר והבלי הנעורים. מסוה אמונה נבערת מדעת מסלף לבותם ומעור עיניהם. אחוים מנהגי קדמוניהם ויאהזו כם עד כי יעברו על חקי האלהים ולא יעברו על חקיהם. ומשל בפיהם (כשוקים לפסח) מנהג אבותינו תורה היא, כל יבחנו מי אביהם ומה מנהגם אם יש להם על מה שיסמכו*) או אם הוא כמנהג יהוא בן נמשי, ולא יבינו כי הלכו בן מנגד למגמת התורה אשר בחקותיה הפצה להרחיקנו מחקות העמים. ונהפוך הוא בהם כי בן הולכים בדרכם מן הקצה אל הקצה, או ירשו הפלגות המליצה בצורתן ואומרים: הפשט לא יפשט, או יערימו סודות ויחתרו תעלומות על דבר ברור כשמש נשענים על המשל על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות. יחתו מחלומות ומחזיונות יבעתו, על הרעים יצומו ועל הטובים יחנו. מתהוללים באימים ופחד לילה כי לא יזיד איש לישון כדד בחדר אחד כלילה או אשה ללכת יחידה מבית לבית, נשבעים בנר דלוק ואומרים על המלאך הזה כחשבכם כי מאורי האש הם מלאכי מעלה; משונה הבאה להם מפי הפסוק משרתיו אש לוהט, סוף דבר נישתה גבורת איש חכם בהם ויהיו לנשים קלות מדעת — ובכל זאת לבם לא צפון משכל כי יבינו לאשורם בענינים אחרים. ולרנעים ישלח שכלם בריקים המגלים היותו תפוש ונעכר במעבה חלאה לא עב מטבעו, כשמש המכוסה בעב הענן.

הנשים יפות מראה ובריאות בשר, רק נמשלו כבהמות נדמו ולא חלק להנה בחכמה ובתבונה ובדעת. אינן מכירות לדבר לקרוא או לכתוב יהודית ערביאית או ספרדית, וכנשים כאנשים שפתם מתכוללת כמשפט כל היהודים בכל מגוריהם אשר לא ישימו לבם ללמוד לשון עמים אל נכון, שפתם ספרדית במבטא פורטוגזי, אף לא מתפללות, עם כי הוטל עליהם מחכמי המשנה (**). באמרם כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות (***)^א, והאשה לא מטוהרה

(*) מוגן אברהם הלכות פורים (מגלה, סנון תרין, סעוף יז).

(**) (ברכות ג. ג.)

(***) (משנת סוטה ג. ד. אמר שלמה: טעות רומנילי פה כפולה ומכפלה. האחת מה

לה לתפלה ולתפלות? וזאת שנית, לא היהודים לקחו המנהג מהוישמעאלים שהנשים לא התפללנה בעת טמאתן, כי אם נהפוך הוא. ראה ויקרא יב ד: "ואל המקדש לא תבאי; ומה לנשים ולהמקדש אם לא להתפלל בו?)

היא בימי נדת דותה והימים האלה יפלו לפתע פתאם. המנהג הזה הזקין שרשו משנים קדמוניות ונדבק להנה מחקות הגוים כי אף נשי הערביאים לא תתפללנה.

הובאתי למדרש התלמוד. דרך למודם צלולה מדרך אנשי פו"לין וקרובה לדרך המזרחיים, גם ידיהם רב להם בקבלה. מנוס המתחכמים כל ילכדו בחקירות. "הה זיד! תחמוד בתעלומות יען אין צרך לראיה" (*). לו חכמו ישכילו זאת החכמה על אפניה להסיר המסך המבדיל ולהוציא היקר הכמוס באוצרותיה. הלא עיניהם תחזינה כי בלה זרע אמת ההולך ומשתרג למעמקי ולמרחבי הפילוסופיאה הטבעית וכי היא עושה מעיל כל תשורנה עין כל ראי ולבלתי תשתפכנה אבני קדש בראש כל חוצות. אך הם לא כן ידמו ולבם לא כן יחשוב; וכיראם מגשת אל כבודה בת מלך פנימה בחרו להם לקשור קשרים כאותיות ולאסר אסר במלות ויתנבאו בהמה באין מבין. דבר ספרי חכמה כמורה ודומיהם יקר בעיניהם. כמעט ישאו שמתם על שפתם כמזכיר דברים נפלאים. למזער יקראו ארחות משפט בספרי פוסקים, ומעט מזה המקרא. וקוראים על פה התורה בטעמיה ספרי אמ"ת ישעיה ודניאל.

ביום השלישי הפצתי לראות שפת הים. תמונתו כתמונת חוף גיבר"אלטאר. אך זה מורה באצבע חכמת איננ"לאנד, אשר כונגו וכללו יפיו. וזה יביע אולת הערביאים כי הטבע אתם לעזור ומראה להם הדרך והמה כועשים בזבחה ותרפנה ידיהם משום אבן אל אבן. אין ספינה בחוף רק סירות דוגה. אניות מלחמה אין להם רק השודדות בים. בלכתי לחוף עברתי לפני במת הערביאים בעת תפלתם. עמדתי להביט מרחוק אל מראה ואל קומתה, כי העברים או הנכרים לא יבאו שעריה רק בהמר דתם. היא לשכה ארכה במפלש קנים על הקרקע. חצר לפניה בתהלכות סביבותיה. בתוך החצר יש כיור הרחצה שרוחצים שם רגליהם טרם בואם. גג הלשכה מכוסה באבנים כפופות ירקרקות, וכצדו המגדל. אין להם חוק הפעמונים. איש אחד עולה על המגדל בשבע (**). עתים מזומנות ומתפלל בקול גדול לקרוא את העם לבא להתפלל בעלות השחר (א"ל מוד"דין). בבקר (א"ל סב"אח). צהר הראשון (ד"הר אל לווי"ל). צהר השני (ד"הר אל תאנ"ס). הערב (א"ל אס"אר). הלילה (א"ל מגר"ף). וחצי הלילה (א"ל עא"שא). אולי תכין כן צהרים וערבים שמות שניים. ראיתי המעשה וזכרתי ההלכה במס' יומא קרא הנבר רב אמר קרא תרנגולא (***) ושמואל****) אמר קרא נברא.

(*) ר' יעקב פראנסיס בעץ הדעת.

(**) (הספור הזה מלא שבושים).

(***) (איפכא מסתברא כנראה מרף כ ב).

(****) (לא שמואל שמו אלא שילא שמו; עיין שם).

ביום השבת הלכתי לכה"כ יהודים. ארבעה להם כמאנ"גיא, חדרים קטנים באין הוד והדר. שם ישבו כסאות עץ ולא ישבו על הארץ ככה"כ רק ביום תשעה באב. מנהגם כספרדים: מבטא אותיות לה"ק נכונה בפיהם. הלא און תוכל לבחון בין דגש לרפא בין ח' לכו בין כ' לק'. רק בצ' קריאת ספרדי אמשטר"ם היא הנכונה. קוראים הע"ן כבלשון ערביאית ואולי היטיבו. והג' רפויה, כמו g בל' הו"לינד. השוא כוננים אל תנועה אחריה באותיות אה"ח"ע. לא מעמידים עליו הקריאה ואף הנע הציו נח בפיהם. כמתג קוראים אותו כפתח כדעת מנחת שי בטאמר המאריך. האשכנזים קוראים המלרע כמלעיל; ואלה בהפך כנגינתם. הו' קוראים אותה כמו w בל' אינג"ליש, ובזאת יבחנו הו' מב' רפויה; אמנם בתנועות יבדילו מעט בין שורק לחולם וכין צירי לחירק. חכם מאנשי מיק"נים דרש בלשון ערביאית ואמר הפסוקים בלה"ק ושמעתי שהיה מבליע הפתח בה' הידיעה, וביתר האותיות בראש תיבה קרא הפתח כחירק וחירק כפתח. ואשתומם ואשאל ואין פותר. קרא הת' כמו eh בלשון ספרדית או אינג"ליש או ei בל' איטאלי"אנו או ez בל' פו"לין. עתה קום קרא כדרכו פסוק הנושא והוא: טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר, ושמע איך ירעם באזניך, מתנועעים בהתפללם כאנשי פו"לין, אלה מפנים לאחור ואלה משמאל לימין, הדין עם מי?

ביום הראשון יצאתי להתהלך בשוק אשר לא יכלתי להתבונן בכאי, ולא המיר מראהו לנגד עיני. חית בני כפרים שפניהם דומים לשולי קדירה מכוסים לחצי בשטלה מגוללה בלה ומטולאה נטושים במבוכה על הארץ למכור כל מיני מאכל אף בשר הגמל. מראהו אדום מאד ורזה. אומרים כי טוב למאכל אך לא תאווה הוא לעינים. וכן אל כאר"מוז רינ"סארא*) (ר"ל תאני הנצרים) הם מין תאנים סגורים ככים מלא קוצים מבחוץ ונקראים בל' ספרד קוסומו"בום.

בימים ההם הקיסר מאר"וק שלח שלש אניות לשר פלך גיבר"אלטאר לתקן אותם כי הערביאים לא יצלוהו לכל ומלאכתם היא כאשר יעלה המולנ. וימאן השר, חרה אף הקיסר וישלח כחמתו ספרים לטאנ"גיא להוציא בעוד שלשת ימים כל בני אינג"ל ללאנד מארצו חוץ מהפקיד כי ישאר לערבון. בעצם היום אשר שב הסוחר ובשורה בפיו כי עשה והצליח הגיע גם ספר הקיסר וכרגע תוחלתו נכזבה, ויצא הסוחר ביום ההוא בדבר הפקיד כספינה לברו לבשר אנשי גיבר"אלטאר ויעזוב כל אשר לו בידנו עד עת בא דברו. התכרכנו בלבבנו לאמר אולי ישלימו המלכים וישוב; אך לשקר שמרנו. הפקיד עצמו ברח בהחבא מבית גנו ולא שב עד אחר ימים אחדים. ותהום כל העיר בלכתו ובשובו.

(*) (פה ערכב המחבר לשון ערבית עם לשון ספרדית!)

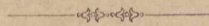
בלילה הראשון אחרי צאת הסוחר התקומטתי עם המשרת. ולמען תבין אודות מצתנו דע כי קאטו"ליק היה והוא סבב את הדבר על ידי הסוחר להביאני במערב בחשבו לפתות אותי ללכת עמו משם אל ספרד (כי בורח היה) ולהמיר דתי. ואז הניחותיו בתקותו להועילני.

אחרי היותי במערב לא שמתי עוד לבי להכליו ויחר לו מאד. שער כנפשו כי נחמתי ויאלצני בכל רגע לשמור דברי. הוא היה מתנכל אותי בטאנ"ניא ואשתו פרשה רשת לרגליו בניבר"אלטאר. בראותה כי לא שב לביתו לעת האכל ידעה כי בורח הוא ותרץ אל שר המצור ותתחנן לו להשיב את בעלה אל ביתו. הספר בא לפקיד שכטאנ"ניא והוא לא ידע.

ויהי כי הציקני בלילה ההוא בדברי ריבות, הסירותי צעיף המרמה מעל עיניו ואמרת כי לב הותל המהו להאמין כי אבטח על משענת קנה מחסו הרצון לעשות כנפשי שקר ולכנוד בדת הורי אשר נחלו מהר האלהים להם ולבניהם עד עולם לחצוב לי בארות בארות נשברים.

נדהם ומשתאה בין רגו לחרפה נשמה לא נשארה בו. רגע החריש, אחרי כן פתח את פיהו ויקלל את היום אשר דבר עמי, ויהי מבקש הפקודה והשלום, ופיו למהלומות יקרא אותי. תפש חרב הסוחר להרגני ואקומה עליו ואגזול החרב מידו ואשליכהו ארצה כי החלה. הקול נשמע בבית ויקומו ויפרידונו איש מעל אחיו, ויהי ממחרת נחה שקמה עצבת לכו ופניו לא היו לו עוד והוסיף שנית ידו להאיצני על אודות מסענו. אולת פליליה מה עצמת! קנאת הדת מה נסכלת!

ביום אשר שב הפקיד שלח לקרוא למשרת ויאמר לו: שתים אני נוטל עליך: או לשוב לביתך או ללכת בבית הסורים. המשרת נבעת מלפני הפקיד, כי פתאם בא אידו, נכנע בחרפה ויאמר: אשוב לניבר"אלטאר. ויתאפק ויבא אל ביתו, העלים ממני ולא הגיד לי דבריו עם הפקיד רק אמר כי עמד על דרכיו וראה כי טוב לו לשוב לארצו, ואומר לו: עשה הטוב בעיניך ושוב לארצך. ויוציא מלתחת בגדיו וארגו הסוחר וילך לו עם יתר האינג"ללינדרי, אין זר אתם כי כן דבר המלך, ולא שב לא הוא ולא הסוחר עד היום הזה.

שער ג.

„כמה מדרך מישרים הרחיקו אישים בעת יחשבו הגד האותיות מרם „תבאנה! אל חוף הים אישכנה הנה עתה קויתי, הנה עתה בלבב הים נמצאתי“*) זמן בוגד הפכפך ותככים! ככה רמייתי ובתוחלת מהתלות מרעה אל רעה

(* הקולות יהלון חלק א. (הספר הזה מלאכת רומנול.)

הוצאתני! מה עשיתי לך ומה הלאתיך כי מרורות השבעתני לענה הרוייתי ובתרמיתך הונעתני? מי יוכלני עוד לעיר מבצר ניכר אלמארא? מי ינחני עתה עד ארץ אדום? בדר! צועה! אובד! נכר! בין ערביאים עם נעזו בין יהודים מרודים ומדוכאים אנה אפנה ולמי אנוס לעזרה? מה לי פה ומי לי פה כי הצבת לי פה קבר? — שעפי יגונות אלה עלו על משכבי כל הלילה ותדר שנתי מעיני. ואשכימה בבקר נעצב ונכהל הפשתי כל משכיות לבי ומכלתי ראות לי תקומה עזבתי עשתנותי אל חפץ המקרה. התאמצתי לחישוב פני ולהניח המת.

זכרתי דרוש המק"נסי ביום שבת ולא נשיתי כי אחרי כלותו קם החזן וברך איש ואיש בעבור שיתן מה שידבנו לבו. שאלתי אם נתן לכל איש לעשות כן? ויאמרו תעשה וגם תוכל כי כן אנחנו עושים עם כל הגר אשר בקרבנו. וגם שמענו מהמליץ אשר הביאך כי יש לאל ירך לעשות כן.

הכינותי לבני לדרוש לעם בל ספרדית. דרך דרושם כדרך אנשי פו"לין וכדרך כל המכוהלים בלמודיהם שמסתבכים בחכמות כל ידעו שחרן ויעכטון כן משפטן. לא ידעו ולא יבינו כי רק בכלכל הדברים ומערכי הענין כמשפט הלמוד עומד כאשר יעמוד הבנין מתכונת חלקיו.

שאלות הבל, תשובות תחו, לשון עלגים ונאלחה וקדיש אחריהם. הלא זאת חכמתם וכינתם לעיני העמים. או לנו כי שכענו קלון מכבוד! לשון למודים, מוסר השכל, מליצה אם כי לא מפוארה היה להם לחכמה נפלאה וכדבש למתוק. ויאשרוני ויהללוגי ויתגדבו בכל לבם.

אחרי ארבעה דרושים בארבעה בתי כנסיות אין דרוש ואין מבקש. צר לי מאד כי לא נמצא שם פקיד קיסר וו"ן. ונוסף מכאובי כי אבדתי בחפזי מכתב היציאה. אמרתי נגזרתי אברה תקותי לצאת. נועצתי באיש מכרי ויאמר לי: שמע בקולי איעצך זה חמש שנים אשר פה נמצא איש וו"ן והוא יושב בבית פקיד ספרד. איש נכון, חכם ונבון. ונחמד מכל עם ועם. כתוב לו ספר אולי יש תקוה. וכן עשיתי. שלחתי אגרת בל' צרפת ביד הערבי משרתו. וישב אלי לאמר קום עליה. הכרת פני האיש ענתה בישר לבנו ונפת דבריו הגיד כהדר כבודו. אמצני כמו פיו ויכתיבני לעזורני כל ימי היותו שם למען אכתוב לו אגרות בל' אינג'ליש. וביום ההוא החל להראני את כבודו ואת גדלו. נשקתי את ידו ואצא מעטו שמח וטוב לב. והיה כי היתה הרוחה ואתהלכה ברחבה עם אהבי. בהיותנו על שפת הים הגיע שר העיר על רגליו ומשרתיו אחריו: נערכו אנשי המלחמה בחפזה כחצי מעגלה ויקראו בקול כלם כאחד: אי"ל ל"ה יבא"רק פא"מיר סי"די*.) ר"ל אלהים יברך ויצליח דברי אדני.

(*) (המחבר לא שמע ולא ידע ומכילא לא פרש על נכון דבריו לשון ערבות.)

בשובנו לביתנו אם רעי כי הרה ללדת היתה יושבת על המשבר, ותלך בן, וימהרו ויתלו מנלות רשומות בשני משולשים משולבים הנקראים מן דוד, בפסוקים ובשמות מלאכים לשמור היולדה מליילת, ויתוו באצבעות ציונים על הספים כחמר ובזפת להפחיד את השדים, ויתלו על הפתח פסת בלויי סחכות ורקיקי מצות להיות מנת מאכלם ובגדם ללבוש. זה דרכם כסל למו כאמרם כי זה חלק וגורל לעזאזל הזוכים את זכיהם לשעירים להחזיק במנהג אולתם כאמור.

ביום השמיני אחרי המול הילד ערכו השלחן לאנשים לבד, שנים שנים קערה אחת וסכין אחד לכלם, לוקחים הנזיד מהצלחת כפתית לחם להשיבו אל פיהם, שותים מים בבקבוק של חרש ומכסים את פיו בכנף או בשולי כתנתם לסגור בעד הכשפים, משפטים לשתות כוס מים חיים טרם יאכלו, כי אין להם יין, הנזיד הראשון היה הקוס"קוסו הנבחר ככל הבארב"אריה, הוא קמח בלול במים עד שיעשה כחרצני רחן וייבשו אותו ברוד על האה אש ומבשלים בכשר או בחמאה וחלב, והוא מן המטעמים כריאים וטובים, הערביאים יושבים במעגלה על הארץ ומושיבים בתוכם אגן גדול מלא קוס"קוסו, איש מצרו יחפור בידיו בתוכו יקח מלא קמצו וצנוף יצנפחו בידו וישליכוהו אל פיו, ומכלתי היות להם מטפחת לנקות כפיהם מושחים אותן במגעליהם בכלי מלחמתם ובכותל, בקוס"קוסו שולחים מנות איש לרעהו, דרך אכילתם שבתם וקימתם תמצא ג"כ בספר שר צבא ריש"ליו בענין מחמ"ד דיוא"ביק ציר פרסי שלח לפארי"ם למלך לוא"יש י"ד, ח"א פ"ז דף קפ"ו.

אחר הקוס"קוסו בא א"ל כלי"ע, מאכל מיוחד כמערכ, הם בצעי בשר מורכבים בשמן כמרחשת או במחכת, ומשומר משנה לשנה, ובאין מלון כדרכים ישאוהו עמהם למחיתם.

קליות ואגוזים וכוס מים חיים אחר, זה דבר המשתה ההוא וכן ראיתי אחרי כן כמעט בכלם, כשבתות בחגים ובמועדים אוכלים הסח"אנא (הוא חמין מלש' יסכן כם, ראב"ע בקהלת) הוא פול ספרדי אפוי בתנור וכתוכו כצים שלמים הנותנים לכל הבא לשאול בשלומם, זכר לחרבן, בימי החול אין להם חוק לא כָּסָא ולא מסכה, והיה כי ירעבו לא יתורו על השלום ומרקחת המטעמים המשובחים אשר הם שכים לרכושנו וצנינים לגופנו, רק על הנכון לשבע נפשם ולמשמרת רפאותם, לחם, דבש, חמאה, דגים, פרי הארץ.

יצאו האנשים מאכלם והנשים באו, רק אנכי כגר בארץ עמדי שם, וכמשפט הראשון כן עשו, לא נסגו אחר מלחם עיניהן לנגד, ולכל אשר שאלו לי לא אצלתי להשיב נכונה ולהפיק תשוקתן, רובן שמנו עשתו אך אחת מהנה היתה יפה כלבנה השוכנת בגרוד כוכבי טהר, ביום פקדי מידעי נקרה עלי ללכת בביתה, והיא יושבת על כר מלא הנוצה ולפניה המסכת

ביריעת צבע רקמתים, ובתבונות כפיה מתארת עליה תמונות שונות והיא מחיה את כלם. ויהי אך השקיסה על פני, צה ואדום צץ על לחייה כשושנים כי הגיד את לבה נכלם. עמדה על רגליה ותכס ידיה בכנף כתנתה ותחזק בידי ותשק לפיה. כן דרך נשים העבריות עם כל הבא לשאול בשלומן, פיה פתחה בחכמה ותורני כי היא העולה על רעותיה כחול* על הצפרים בהראותה כי כאיש נבורתה לכתוב אשורית בל' ספרדית או ערביאית, ותגד לי מליצה אשר בספרי דו"ן לופ"ים ד"י ווי"גא בעל פה, וייקר כואי גם בעיני בעלה ולא מנעני מכבוד גדול באמרו לי בלה"ק (כי איש מק"נסי היה) כי שמע שמעי ואם ייטב בעיני לא אוקיר רגלי מכיתו לבעבור יתענג ממוצא שפתי הנעימים כי איש חכם אני. — מפיו חנף ידעתי כי איש דברים וערום היה, ולא שגיתי ברואה אם כי באמת לבו נכון עמו. היו לו שתי נשים (כי לא נמנע מהם להרבות להם), האחת אהובה היושבת בטאנ"ניא ואחת שנואה במיק"נים ויהי לשניאיה ילדים ולאשת חן אין ילדים, ויהי ריב ביניהם ותציק לו לאמר הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי, זאת חקרנוה כן היא. אין האשה מקנאה מחברותיה רק מצרותיה, הגר שפחת שרי נתנה מיד גברתה אל אברהם לו לאשה; הגר אשת אברהם בורחת מפני שרי גברתה, רחל בבית אביה מתעתדה שבע שנים להיות ליעקב לאשה ותחתיה תעמוד לאה אחותה, והיא כמהרשת; רחל בבית יעקב תקנא באחותה ותגרה מדון על הרודאים, הנה ופנינה בבית אלקנה אחת תכעים צרתה וצרתה תככה ולא תאכל, שכלו ידי מלכינו למנוע ממנו המוקש הזה.

מדי באי לביתו כפעם בפעם ראיתי ערביאים באים אליו לשאול על האותיות ועל מסתריהם כנורלות אשר היה טפיל אליהם, עורם מאמינים כהכלי הוברי שמים, השואל לוחש שאלתו על העט והנשאל על פי סך הנקודות אשר נוקד במקרה מבקש התשובה בלוח ספרו הרשום בצורות המזלות ושמות הכוכבים, גם ערביאים רבים מתעים את העם בדרך זו, וגם בני ישראל יאמינו כנורלות כדבר אורים ותומים.

הערביאים עם סכל, אין דפוס ואין מחבר, א"ל קור"אן כצורתו הוא כל למודם, ברעות משונות רוח ה' דבר בכלם והכל אמת, והמשיב דמו בראשו, רק המלמד יקח הספר וכותב לכל תלמיד פרקו על לוח עץ וביום מחר ימחנו ויכתוב אחר תחתיו, כל יחללו דברי תורתם סחוב והשלך, כן סגר מחמ"ד בעדם דלת החכמות והחקירות למען החזיקם באמונתם, תחלת דבר אליהם: ,הוי הבודאים מלכם ויאמרו נאם ה", אבדה חכמת חכמיהם ככוכבים כרפואה ובמספר לא ירשו רק הבנים זרים אשר ילדו, רחוקים מכל החכמות ערומים מכל דעת אין להפלא אם הטבעו בכך ההבלים אשר אניד לך.

* כמו וכחול ארבה ימים (איוב כט יח); כי לפי דעת איזה מפרשים הוא הצפור הנקרא פי"נים.

ההוללים, הנואלים, נמחרי הלב וכל איש מכה בשגעון ובתמהון כקדושים אשר בארץ יאמנו; יכבדו אותם, נושקים על מצחם, לוקחים ברכתם, מלעיטים אותם, נשבעים בשמם, יכבדום כמותם וכצר להם ישחרום. קבריהם מנוס לנרדפים והאשה (שמכסה פניה בפני איש) כמאשרת תחשב כי תשיג לשכב אצלם.

כצאתי מבית המנחש והנה אחד קדוש פלמוני עובר נוער כגורי אריות מתהולל בידיו ובצורות ויורד רירו אל זקנו אוכל בשר ודג חי. ראיתי ואתמה: הלזה תקרא קדוש? ויאמרו לי על כי אינם בני המא, ענית: כי אף לא בני צדקה הם. כי על כן אנחנו פוטרם אותם מן המצות; וכי גם חיתו שדי לא בני המא הם. האם על זאת נזכה ונעבוד לכהמה או רמש ככני נוף ותחפנסם? וגם אלה לא על זאת תעו אחריהם רק עפ"י תעלומות חרמוניהם. אז עמדו לא ענו עוד; ויהי לנם כי לא חיבו את ראשי למלך או אל קא"די (הוא העומד על הדת ר"ל קצין).

משפט כל דבר כפי הבחינה הנשקפת. הן בקדושו יאמין הערבי לפי רוב סבלותם. הן לקדושו יעבוד הנצרי לפי נפלאותם (כאשר חשב); וקדוש ישראל מכובד הוא ההולך בדרך חכמה ויראת ה'.

כל משפטי הערביאים הלא לאמונתם נכנו. כל אשר נעשה תחת השמים משפטו חרוץ בשחק וחפץ אל שדי הוא. ואין חוקר מאין ולאין. האיש הזה משוגע? שגגה יוצא מלפני השליט? אמא"ר ל"א הו"אה, ר"ל נאם ה' הוא. וישישו כי חפץ בם ה' להפיק רצונו. על כן לא יתאבלו על מת ולא יכבו על הנהרג, על כן לא ילמדו מלחמה ולא ידרשו ברופאים. יקר בעיני ה' המותה לאיש הזה? או גזר אמר שייספה במלחמה? לשוא רבה רפואות, שקר תחבולותיו וכל חכמתו תתבלע. אמר ה' חיה יהיה או לא יסוף בקמל? ה' יסעדנו על ערש דוי ולחומה יהיה לו בשמף הקרב, ולמה זה הכל ייגע לדעת עז הנמיעים לכונן שקוי או לערוך מערכה?

המת בעיר הולך למישרים בחיק מחמ"ד להתעלם באהבים אשר בגן עדן כלו רצוף אהבה מבנות השמים, והמת כשדה מלחמה יתגלגל מתחת לארץ ויקיץ במקום אחר. נחש ינחשו בחסידה. כל בית אשר קננה חסידה על גנו, יצליח, ולא יזיד איש החפץ חיים לצוד אותה יען יריע מזל בעל הבית. כדרכי הקא"טוליק, איש מרמה ולשון יזעק רגשת החמון בחוצות ויגיד להם נפלאות מחמ"ד וקדושו, ומדי ישא ישמותיהם על שפתיו נושקים ידיהם לפיהם.

אם לאויל משוגע קדוש יאמר לו, מין נחלי בליעל ובעלי מרמה אשר להם, כשעירים נחשבו, וייראו הנערים והנשים מגשת אליהם, הולכים מעיר לעיר ללכוד פתאים בערמה, דמות פניהם פני שעיר יען כל הערביאים מגלחים ראשם ואלה יניחו צמת שערותם מסבכת ומגאלה. יחנו ויגעו ראשם סביב

סביב להפחיד רואיהם כאשר עושים כמרי ארץ קדמה לדמות תקופת השמש*)
אוכלים לעיניהם אבנים ונחשים. הם הנקראים בינותינו אחוזי העינים ובינותם
א"ל איז"אווי, ר"ל בני עשו.

גם הבוז"לוד (ר"ל איש בנלד) נמנה עמם. הוא איש מכוסה בעור רב
כדמות מאס"קא. והכל עמלים לאגרות כסף ולככר לחם.

הערביאים לא יתוכחו בדברי דתם לא ביניהם ולא עם עם אחר פן
ינוצח וירפה באמונתו. לא יפצרו באיש לבוא אל דתם אך אם נשמע בפיו
מלות אלה: סי"די מחמ"ד רא"סול א"ל ל"ה ר"ל אדני מחמ"ד שליח אלהים
הוא) אם כמצחק אם בשנגה או ימיר דתו או ישרף ואין מציל. הלא זה דברם:
כל אשר יזכיר אותו רוח ה' נוססה בו ולא יוכל לסוג אחר. לא ידעתי אם
יכנו דרכיהם מדרכי הקאטו"ליקים. אלה מפתים ואצים במהר ובמתן ונענשו
כי יוכל איש להתל בהם, ואלה ביד חזקה ימלכו אך לא ינחו לשאת שם
משיחם לשוא. שניהם תעו מדרך השכל כי דת אמת וישרה לא תסית ולא
תפצר. החכמה תתן קולה והלב ישפוש ויבחר — היהודים עומדים כשמשתינים
והערביאים ישתוחחו. בימי הרעב איש יהודי התחפש ככנדי ערבי וילך אחרי
קדושיהם והם לא הכירוהו ואכל וחי. השתין ושכח מכרוע ויתנכלו אותו
להמיתו עד אשר המיר דתו. — לא יפצצפו בביתם והעברים גם כן; לא מפני
הכבוד ודרך ארץ אבל על הנחש כי אולי יבוק הבית ולא ימלא עוד. כשמונים
מתחילים לחשוב מאצבע קמנה בהכפיל האצבעות לתוך הכף ולעולם אומרים
אחד הוא אלהים, שנים וכו'.

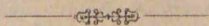
ראיתי את כל המעשים האלה בימים אשר הייתי עם האיש ווי"ן כלו
שלאנן ושלו; אך לא לעולם חסן, ורננת העשוקים, אויה! מקרוב, ושמתם
עד רגע. — בכתבי ספרים בביתו נתן לי פתגם קיסר להעתיק. פתשגן הכתב
להנתן דת לפקיד כל מדינה ומדינה לכתוב אל כל מלכי עם ועם בל יעז
אנוש לתת יד או עצה או מנום לבנו מול"אי יאז"יד כי מורד באביו הוא —
ויספר לי מרדו כי נבאש עם אביו על אודות נשיו, וכי שאל ליהודים אשר
בש"טואן כסף ולא יכלו לעבור את מצות המלך, וכי אנשי אינג"לאנד עזרוהו
כסתר בעבור היות אמו מן העם הזה, ויוסף ויאמר עוד חדשות אניד לך. מהר
אסע דרך קא"דים ובהיותך יהודי לא תוכל לבוא עמי אף בהתחפשך כי נודעת
מפקיד ספרד ולא יניחך. אמנם לא שכחתי כי מעשיך באמונה ולכן דברתי
טוב עליך לפקיד סוא"יר, ועתה קח לך מנחתי מידי והיתה לך למשיב נפש
ולכלכלך עד תמצא רוח והצלה ממקום אחר כאשר חפצתי עליך — נבהלתי
משמוע כל דבריו; אכן התחזקתי להודות לו כעל כל אשר גמלני ויצאתי
מאתו עצב ונכאה לבב.

*) פ"פי (Pope Essay on Man) אגרה ב'.

את פקידים לא היה נמנה כי לא אבה קיסר וויין להסגיר עוד פקידו שם כימי קדם. מסתתר היה תחת מסוה למוד הלשון וכאיש תבונות פקח עיניו על בני עמו להציל העשוק מיד עושקו בדרך תיכונות צפונות. ומדוע יתגשא בשם פקיד בארצות המערב? אולי חפשו לא נתן לו לצאת כל עת יחפוץ. הלא תראה כי אך המלכים אחרים רק פקידים לא צירים ישלחו שם. הלא ראית כי פקיד אינגילליני"דיר נתפיש לערבון. שאל נא לימים ראשונים ויאמרו לך איך ירקו בפני פקיד אינגילליני"דיר אחר, איך הכו על לחיו ביד איש נבזה להשביעו בחרפה, ואיך הלך אל ביתו אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק לבלתי יהיה אחרי גפלו מכבודו. המסות הגדולות האלה אשר ראו עיניו הורוהו להגיד אותיות לאחור; וכרב חובל נבון הבין הרעם מהברק והחיש מפלט לו מסער. ואך שמע נוד מול"אי יאז"יד הושיב נפשו לכטח מרם ילכד במכוכה קרובה ומתחוללת.

ויהי ממחרת שמר ועשה מוצא שפתיו וילך לו. הגני עוד כפחת המבוכה. מה אעשה איפוא? אם אעזב ליגון לבבי אמות באין עוזר. המנחה תנחמני מעט אך לרגעים. מה ראיתי על ככה ומה הגיע אלי תשמענו בשער הכא.

שער ד.

פְּרָאֵי הפנים לפנים כן דברי ימי אדם לאדם. ואתה הקורא אם עודך באכך וכדבאך אל תענה בדרך כחך לקצר ימך. כמה התחתים להלחם! כמה מוקשים להתיק! כמה תמורות לסכול אשר אין ספורות למו! אף בהתגברך על החילים האלה הקרב ילאך ותחלש. אל תביא את נפשך לנסות אותם.

כל הימים אשר כסף המנחה השמיע קול באמתחתי השלכתי כל עמלי במצולות נשיה ואשימה לבי להתבונן בל ערביאית אשר החילותי להכיר זה ימים עשרה חרשים אשר הייתי במערב כפי אשר מצאה ידי די השיג את חפצי. לא מתוך ספרים כי אין להם. ולא מפי סופרים כי הערביאים כיהודים לא ילמדו לזרים למען לא תחולל בפיהם. רק במשען לח'ק המוצקת ביצוקתה וברעת כללי הדקרוק לשאול כענין. פעם במדרש נערים לדעת פשר הפסוקים ללמוד איזה דברי צחות, פעם בחנויות מוכרי מאכל לראות מה יקראו לו. דרשתי חקרת שאלתי הישב עד כי יכלתי לדבר לשון ההמון; לא לשון המליצה כי נכרתה מפיהם. כוננתי כללים אשר נסיתי היותם כמשפט, וראיתי ובחנתי כי לא מחכמה דברו עליה היהודים סרה לאמר כי הערביאית היא עברית משחתה כי היא הנבחר שבלח"ק; ואם ירך בלשון וזאת אף דעתך תכון עמי

לגזור כן. על כל מלה ומלה חפשתי תמונתה בלה"ק או בספרדית כי בלולה גם היא בערכי'אית מעת היתה ספרד תחת יד הערכי'אים, המשלתי והמיתי כל הלשונות אשר ידעתי במה יתלכדו ובמה יתפרדו והעליתי בכלל:

כי כל עוד אשר ירחקו המים ממקורם כן נבאשו ונעכרו, וכל עוד אשר נפצו בני אדם ממקום מושבם כן העמיקו והשחיתו שפתם. אמר ה' לבלול שפת כל הארץ ויפיץ אותם. משם נפרדו הלשונות ותהיינה לראשים רבים ולבחינות רבות במקרה לבר, וכלם הם סעפים היוצאים מגזע אחד. לשונות כל סעף משולבות אשה אל אחותה והשתרגו עלו להאחו בשרשן. המקום הזמן המקרה והצרך האריכו ראשי בדיהם ורחבו ונסבו למעלה למעלה, והחליפו שמלותן מעט מעט עד נהפכו לנכריות ולא נכרו האחרונות לפני הראשונות אם כי כוננו כלנה מרחם אחד. נבדלות או דומות כפי בחינת מצבתן או זמן תולדתן, או כפי מרחק או קרבת סרעפותיהן לשרשן. הראשונות תדמנה ביניהן אם כי יוצאות מענפים שונים יותר מאחרונות החצובות מענף אחד. המבטא ומתכנת הלשון תלוים כפי נוף מקורם. כלי המבטא שוים בכל אדם ועכ"ז המלומדים והאמונים לדבר כפי ערך לשונם לא יכינו לדבר כן בלשון אחרת. האפרתי לא יאמר שבלת, הערבי לא יאמר פ', האשכנזי לא יקרא ע', הנצרי לא ח' ולא ע'; gi ci בל' איטאל'יאנו, j eu בל' צרפת, jota בספרדית, th באינג'ליש ch באשכנזית, aon כפור'טיגיוזי הם כלם אבני נוף וצור מכשול ללומדיהן. וכן תנועות לשון הקדש ליהודי מערב והאותיות ליהודי אירו'פא כאשר שמעת בדרוש המק"נסי.

היהודים המדברים לשון ספרדית כאותם אשר תחת פקודת מיטו'אן כותבים כלשונם ובכתב חצי אותיות רש"י, והמדברים ערבי'אית כותבים כלשונם ובכתב רש"י שלם. כלם כותבים בקנה עצי פשתים ותומכים הגליון בכרכיהם לכתוב מקום שלחן. כלשון ערבי'אית כלשונות כל בני קדם כותבים מימינם לשמאלם. ואולי הוא נכון, כי היא תנועת טבענו. והמופת, תופרי הכנדים.

הלומדים והחקירות האלה לא לקחו כל עתותי יומי. גם האהבה אכלה חדש את חלקה. שמו היהודים מועקה במתני לשאת אשה. אלהים ה'! עשוקים! רצוצים! אין להם פה להשיב לערבי ולא מצח להרים ראש, כי כעת יאמר לאחד מהם: שחה ואכבה, ישחה ויכהו ולא יזיד אף להביט בפניהם פן יאמרו כי קללם בלבנו, ותחת אשר היה להם לחשוב מחשבות להמעיס מספר האמללים. לא לבר ישאו אשה כן ט"ו בן י"ב וגם בן עשר שנים, יאלצו גם החפשים להיות עמם בצרה. ואם תשאל להם למה, לא יעשו זה להשלים חפצם ותאותם החזקה בהיות נפת המערב חמה, רק לשמור המצוה הראשונה אשר בתורת ה' ולסגור בעד יצר לב האדם רע מנעוריו, כי ר' פלוני נשא אשה

בן י"ו ואלו היה נושא ב"ד היה אומר חץ בעיני השמן*.) כי אותיות בחור ירזמן ביום הסיד ובלילה רשע, על כי לא יוכל להנצל ממקרה לילה; ועוד להחיש עת משיחנו כי אין בן דוד בא עד שתכלנה**.) כל הנשמות שבגוף... .חה, פתאים! אמרתי להם, עד מתי תאהבו פתי? פקחו עיניכם וראו כי הלא זה משפט הערכיאים אשר צו בתורתם להוליד כל אשר בכחם בעבור לא תאכדנה הנשמות לשוא***), אבל מי זה ירש פורה ראש אשר הזקין בלבנות? כל המשיב כופר בכל התורה. למודים בן למוות עלם יחזיקו בידיהם מוסרות צאריהם.

כאשר ידעתי כי מטעם המלך הנשים אם עבריות אם ערביות לא תצאנה מגלילותיה, ואם אנשא או אהיה שם לעבד עולם או אעזוב את אשתי כי לא תוכל לצאת עמי, לא שמעתי בקולם אם כי נסו אותי עשר פעמים במהר ובמתן ובנערות יפות.

המה צנוף יצנפוני צנפה, כחכלי האהבה וכסף המנחה לאש לאש מעש. נשאתי עיני אל הפקידים, פקיד אינגלינידיר שאלני על מכתב היציאה ולא האמין כי אבדתיו, פקיד סו"איד אשר שמע שמעי מאיש ויין, העלני ללשכתו ויאמר לי: ככל לבי אהיה בעוזריך אם איש ישר אתה, חנני נא את מי ידעת בגיבר אלטאר עד אחקרה מלין לדעת אם בפך נכונה, זכרתי לו שם סוחר אחד אשר למדתי את בנו לשון צרפתי, האישי ממידועי הוא, אמר לי, לך לשלום ולעת נכון אשמיעך את דבריי, משמועה רעה לא יראתי כי אמרתי חף אנכי ולא עון לי, הוהלתי לדבריו.

אש המדון אשר נצתה בין הקיסר ובין מלך אינג'לאנד על דברת השודדות ים עודה יוקדת, ואניות אינג'לינידיר באות למחוז טאנ'גיא משבוע לשבוע לדבר שלום, ובכואם היו קונים די מחסורם ומחיתם, התחברתי עם ראשיהם וחובליהם להיות מליץ בינותם ויהיו לי לישועה מספר ימים.

גם בימים ההם רוח לי להשוף דברים לא ידעתיים מקדם ואשר האירו עיני להבין אשר שניתי, מדי עברי בדרך שמעתי קול המולה גדולה בכית יהודי, התקרבותי אל פתח החצר והנה שם המון נשים עמופות במכסה לבן על ראשן, חשבתי היותן ככתולות המרקדות, אמנם שניתי, היו מתאוננות על מת, שתיים העומדות בתוך קרובות המת היו מתדפקות על החזה ומקוננות בל' ערכיאות, וכל הנשים סביבותיהן סופקות ידיהן יחדו ובין כל בית ובית

(*) (לץ יהיה דבר גדול דבר האומר (תלמוד בבלי קרושין כט ב): האי דעדיפנא מחבראי וכי!)

(**) (שיכלו, בבלי יבמות סב א.)

(***) (אלו ידע רומאגילי דברי חכמינו, חכמי הקבלה הראשונים, היה יודע כי כוחמ"ד לקח דבריו נוהם.)

שורמות פניהן וכל פעם צועקות וו"או וו"או (ר"ל ווי ווי). אז השכלתי על פסוק לא תתגודדו שהוא כמו ויתגודדו כמשפטם (האסור לנו מבלתי לכת בחקות הגוי); המנהג הזה נזכר ארבע פעמים בירמיהו: ועל שני* פסוקים בעמוס. (הא') ואמהתיה (מנהגות) כקול יונים מתפפות על לבבהן, והב' ובכל חוצות יאמרו הו הו, וכן המענות ומתפחות הנזכרות במשנה**). וכל זה נקרא בל' ערביאית גיש'דור***).

כנאם למקום שם קבר אומרים ה' עמכם לחופרים, כבעו לקוצרים. עד שיכינו הכל משכיבים הארון על הארץ וחוטפים שמלותם זה מזה להפציר כל אחד לתת כסף לצדקה. גם הנשים באות ויושבות על קברי קרוביהן, קוראות אותם בעזרתן, דורשות על סודיהן למתים ועמהם תתוכחנה כאשר ידבר איש אל רעהו בעוד בחיים חייתו. ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה יעשו גם האנשים ביום תשעה באב.

אם גם אנשים חכמים ונבונים, כי נכח עיני שכל דרכיהם וכל מעגלותיהם מפלסים במאזני משפט, לו יהיו לקהל אחד במקום אחד לקץ העתים שנים נאצו גם ביניהם חוקים לא טובים לא ידעו שחרם****); ומה גם עתה בעם תועי לבב כי לא ידעו דרך ה' לעשות כמנהג סכלותם, ויוצרים עמל עלי חוק אחד.

המנהג, הנחש והעין הרע שלשה משחיתים המה אשר תחתיהם תרגז כל ארץ מערב. כמוצאי שבת לא יוציאו דבר מביתם, והם כי לא להזכיר בשם ביצים, אף כי לאכול, מבלי יחלו השבוע בהוצאה או בדברי אבל. לא ידעתי כל זה. נדעך נרי בחדרי הוצאתיו להדליקו, שחקו עלי, דלקתי נרי בבית שכני, לא הניחני להוציאו. בראשונה חשבתיו כמצחק ואחר כמעט ריבותי אליו, אך בשמעי הסבה מלאתי פי שחוק סלחתי לפתיותו ואצא לקנות נר אחר ולהדליקו בבית הגוים.

הערביאים כריכם ביניהם לא יאחזו בזקנם כי קדוש הוא ועליו נשבעים, וכן היהודים. חסדי היהודים אף לא יגעו בו פן יפול משערת זקנם ארצה ופונם בדיקנא עילאה. בצאתי יום אחד מכה"כ מצאתי איש אחד על הפתח וכוס בידו מלא רוק, הושיטו אלי לרוק בתוכו כאשר עשו כל היוצאים. נהפכו מעי בקרבי, דחיתי ידו, הפלתי כוסו והעמסתיו בכל המארות ובכל האלות אשר לא נכתבו בספר התורה: נבל! בליעל! וחדל אישים! ויצא איש הבינים לשכך חמתי לאמר כי היה לשקוי ילד החולה. שקוי! אמרתי משומם, שקוי.

(*) (מעות היא, כי הפסוק הראשון אשר הביא רומאנולי הוא בנחום ב. ת.)

(**) (מועד קטן ג. ט.)

(***) (המלה הזאת איננה ערבית.)

(****) Fr. II. Oev. post.

השיב לי, לרפואת עין הרע. הלא ידעת דברי התלמוד כי רוב הכנים מתים בעין הרע*.) אבל בתלמוד (אמרת) לא נאמר שישתה רוק לרפואה. כן הוא מנהגנו (הוסיף). מנהגך נתעב ונאלח! ענית.

גם לא תוכל לנשק או להלל יופי בניהם ובנותיהם הקטנים, ואם עברת, לא ירפוך עד רוקך עליהם. — הג הדודים מכלל הכלים הוא, השער הבא יגידם לך.

שער ה.

עד מתי תהיה האולת לנו למוקש? נשלח את ההכלים ונעבדה את ה' אלהינו, הטרם נדע כי אבדה ונבלה הארץ בהם והמה היו בעוכרינו? איה אמרת אלוה צרופה ויראת ה' מהורה אם כספה וזהבה מהול בחלאה ורעות רוח? הוי החוקקים חקקי און! הסירו אלהי הנכר אשר בקרבכם! הסירו כל בדילכם הכל ואין כם מועיל! ה' שופטנו במשפטי אמת, ה' מחוקקנו בפקודים ישרים, לא תגע בהם יד, ולא נחפה על ה' דברים אשר לא כן.

הבחור אשר חפץ לשאת אשה מרגע אשר שמר התעודה בישראל כקנין ושכועה לקים כל דבר לא ישוב עוד לבית רעיתו עד עת דודים; אף לא יעבור ברחוב ביתה, להיות נקי בישראל. והנערה גם היא לא תזכרנו ולא תדבר בשמו ותתגנב מפניו (אף אחרי נשאה וילדה לו בנים תאמר אני בני ולא תקרא לו בעלי או אישי). האלמנה לא תנשא לעולם כי יראים הם אולי תהיה קטלנית כדעת ר' פלוני בנמרא וכפי הזהר; והכתולה נשאת ביום ששי כמשפט**). ביום חמישי שלפניו ישחמו את הפר למשתה כחצר בית הנערה. בעת השחיטה יקראו כל קרוביהם ומיודעיהם ונותנים לפניהם אגוזים וקלי וכוס מים חיים, ובצאתם ישימו איש ואיש על ראש הפר מעה וזה נקרא הסימן טוב (או פינ"טאר כל' ספרד) והוא שכר השוחט, ובשומו זקנה אחת תצפץ כסוס עגור אשר כל שומעה תצילנה שתי אזניו, וזה אות למזכה לאנשי הבית וקול תודה לנותן, ודוכיפת הזאת נמצאת בכל בתי משוש; חלילה להם אם לא ישמע קולה בכל שמחתם! יהפכו חניהם לאכל.

בערב יובילו הכלה לבית חתנה לקול המצפצפת והתפים והיא כחרשת כאלמת וכעורת עד בואה לביתה; וכן תעמוד ביום ששי מעת אשר ילבישו

(* ראה בבלי בבא מציעא קז ב; וכנהוג לא חש רומאילוי לקמחיה.)

(**) (המשפט הזה הוא לא כמשפט; ראה משנת כתובות א א.)

אותה עד תצא מחפתה והונחה על יצועיה. היא כמצבת אבן. הנשים קושרות קשוריה. תקרענה כפוך עיניה. תיטכנה את דלת ראשה בשני קווצות משולבות כמנהגן, וכן מושחות פניה כששר ותצבענה תמונות זרות על מצחה. על אפה. ותחת שפתיה ככפר להצילה מעין הרע, וידיה בסם אדום הנקרא א"ל חינ"ה. לא ידעו ממיבי שעה. לא למדו מלאכת התכנית לכונן שמלתן לעורן. ובאמת הנאווה נהדרת מעצמה בכל תכונה שתהיה לעין כל רואי. וכל עדיי השחורה לא יוסיפו רק ראי. אחר החפה השאר הקרוב יעמוס על שכמו הכלה ויושיבנה על הכסא עורנה כנציב שיש. לא תראה בה מנוד ראשי. ואחרי רגעים אחדים ישאנה על משכב דודים. כתולות אחריה רעותיה מובאות לה לחברה ותשמחנה ותעלוונה יחדו מעשי שעשועי צעצועים; היריעה תמשך ולא תראנה עוד. אז ישימו להם. ככלותם לאכול יקומו לצחק בהמולה גדולה. יביאו החתן אצל כלתו ויסגרו היריעה בעדם. בכל זה לא נופלים הם ממנו איש איש על פי דרכו. אך על זאת ישמו ישרים וצנועים יאחזו שער.

אם תחשוב כי יצאו ויניחו הדודים להתעלם באהבים. לא היטבת לראות. נהפוך הוא. אז יחלו לעשות הלולים, וישמרו שם לראות אם נמצאו בתולים לנערה. וככלות מעשיהם יפרשו השמלה לעיני הכל כאשר יעשו הקאמו"ליקים בסדין הקרוש. מי שמע כתועבה הזאת? מי ראה גלולים כאלה? בהמיה כזאת יוכלו הכלה לבית המקוה. ולעולם הזקנה מצפצפת. התפים תצלנה אזנים. ושרים ישרו בפיוטים.

כל שבעת ימי המשתה בא איש לנגן בנבל; והיה כנגן המנגן בשיר לה"ק או ערבי. כל הקרואים ישימו מטבע על נבלו למנחה. אולי זה הוא פי הפסוק הפורטים על פי הנבל. שנותנים פרוטה על פי הנבל.

חכמת המו"סיקה נעלמה מעיניהם מכל; אף צורות כלי שיר במות ישחק שלנו (מי"א טרוס) הן שמות נפלאים מהם. כל כלי שיריהם הם אלה: התפים שזכרתי. המשרוקיתא. שצורתה כהותב"ואי. וקולותיה נשחתות כשיריקות עדרים. החליל המכה לפניהם בקרי כמחליק פמיש את הלם פעם. בשנים אלה שמחים בחגיהם וחוגגים לחאז"אז (ר"ל החוגגים) הם האנשים אשר שבו מהתקדש במי"קא. כיהודים ההולכים לירושלם וכנצרים לרו"מא. וחם כקדושים. ולא יתנו במקחיהם רק חצי מס למלך. החצוצרות. תבניתן וקולן כאותן שמחצצרים מנהיגי הפו"סטא במקלי"נ"בורג. בהן יריעו בחדש ראמד"אן (ר"ל ימי הרמין) הוא החדש אשר יצומו כל שלשים יום מעלות השחר עד צאת הירח. מריעים בחצוצרות על המגדל שלש פעמים בלילה להעיר העם לאכול ואומרים להם: קומו אכלו ושתו אשר נתן לכם אלהים. והמנענעים. צורתם כארבעה כפורי ברזל שנים משולבים בידיהם ומקשים יחדו. הכלי הזה מיוחד לשחורים. בו מנגנים וכשעירים וקדוץ. היהודים אין להם רק הנבל. בשיר הפה כלם שוים עם ועם כלשונו. לא יזמרו התנועות; ובין כל אות ואות מוסיפים נ"א נ"א ע"א

ע"א כפי התנועה פעמים רבות. יום אשר משורר אחד משבח אלי שירו שאלתי לו על ענינו ויאמר לי. כי היא אגרת אשר כתב הדוד לדודתו כדברים האלה: דמי הדיו. עורי הגליון, והעט עצמי.

כאשר הייתי נודע מכל אנשי העיר היו גולים את אזני בהגיע אניות אל החוף. והיה היום שמעתי כי באה ספינה מגיבר"אלטאר ומביאה לפקיד סו"איד המנחה אשר שולח מלכו לקיסר מאר"וק מדי שלש שנים. ירדתי אל החוף לדבר עם רב החובל, מה שמחתי ומה נפליתי בראותי כי הוא היה האיש אשר שאל עלי מכתב היציאה. כהרף עין רצתי לבית הפקיד. אדני! אמרתי לו, עשיתי מה שגזרת עלי לשמור דברך, כי לא מדאגה מדבר יען לא ימצאו בי עון אשר חטא. די זמן היה לך לקבל תשובתך. רב החובל המיושר אליך הוא האיש אשר שאל עלי המכתב, הוא איש גינ"אה. הוא נצרי. ולא יכזב כך למען היטב ליהודי. עתה יבא נא דברך וכברתיך. ויען אלי: אם כי לא קבלתי תשובה עד הנה. האמנתי לדברך, אף כי האיש ווי"ן דבר לי טוב עליך. הנה לך מתת, וכל עת אשר תחפוץ לשוב לגיבר"אלטאר או ללכת לעיר אחרת רק כל מחסורך וצידך עלי וגם אתן לך מכתב אחר. לך לשלום. ויצאתי מאתו.

כאשר לא הפצתי להסניר עוד את נפשי בגיבר"אלטאר חשכתי למשפט להוחיל עוד עד אשר תשוב חמת יומי ותשלח שלומיה ממקום אחר. ובתוחלתי זאת שבת שאון לבי, ותהיינה ספינות הולכות ושבות מהמבצר ועיני רואות. ולא קמתי ולא זעתי מהם — למקצת הימים לפנות בקר ואני עומד על הגג לרוח היום, כי הימים ימי הרבוני קיץ היו, וזיקי שמש נוצצים ממזרח להחיות משוש כל הארץ, ואביט לננה הצציהם עוד אניה באה. רוח צה נופח בכנפיה ומרחפת על פני המים, ואתברך בלבכי לאמר זאת תוציאני מרשת זו. יצאו שומרי החוף לקראתה אחר מכתביה לבקר, וישובו, אויה! באמרם כי באה מפאת הקדים ולא הביאה לא מכתב ולא עדות. לא הניחוה להשליך הכרוז ויוליכוה אל טאנ"גיא חדשה. עיר קטנה הרחוקה אלפים אמה מאחורי צלע העיר, ומיראת הדבר לא הקריבה עוד ספינה אל החוף — הנביא צעק: אין מלך ואין (שר ואין) זבח ואין מצבה ואין אפוד ותרפים ואענה אחריו: אין סוחר ואין דרושים ואין איש ווי"ן ואין פקיד ואין ספינות אינגלי"נדיה. נחמתי כי לא שכתי לגיבר"אלטאר בעוד לאל ידי ואתעצב אל לבי. ואביט ואין עוזר לי עוד בטאנ"גיא גמרתי אמר ללכת לטישו"אין. העיר גדולה וטובה מטאנ"גיא, גם היא חוף לה במאר"טין, העם היהודים היושב בה איש נכרי לא יכיר ואחוזי אשר באי"רופה לא ידע, אולי ישמחו לקראתי. שמרתי עוד חדש ימים עד יצמח זקני ונסמתי. לפני בואי העירה לבשתי חצי כלי גולה אשר הלוח אותי היהודי בעל הפרדה אשר רכבתי, ואבואה.

שער ו.

למען תבין אודותי כמיטו"אן אודיעך כי בהיותי בניבר"אלטאר כל מעשי היו עם אנשי הצנא ודבר לא היה לי עם היהודים על כן לא יכלתי לשקוד הבה"כ אם כי הלכתי פעמים או שלש וגם הייתי לילה אחד בבית ראש ישיבתם (הנקרא ר' יהודה הלוי והוא מעיר מיטואן) ללמוד. אחרי כן הוגד לי כי הרב הזה ברוח שפתיו ימית רשע אם יאבה. שאלתי אם היתה כזאת? ויאמרו: לא, כי ירא ממעמד המשפט. וכמה תדעו כחו? (אמרתי.) וזאת שנית ספרו לי, כי בעודנו בארץ מולדתו, איש יהודי שוקד על דלתות בה"כ בכקר בכקר ושומר מזוזות פתחי מדרשים יום יום השכם והערב, המיר לדת הערביאים. והרב קנה כל צדקותיו אשר עשה בהיותו יהודי בכסף מלא. אמרו לר' יהודה, אז ענית, הנה איש איטא"ליאה בא וימכור לו מכרוך הבא (הוא יום המילה) עד ברוך דין האמת (הוא יום הקבורה). לא הבירו כי מצחק הייתי כם ויחשבוני לנצרי או אפיקורוס. נשמעו כמיטו"אן כל הקורות האלה. האנשים חשבו כי אפיקורוס הוא בריה משונה, ונפשם שוקקה לראותי כאשר הוגד לי. תשוקתם זאת האיצתני ללכת למיטו"אן אולי תהפך סכלותם לטובתי. ויהי כאשר באתי לרחוב היהודים ותהום כל העיר עלי ויאמרו: הזה אפיקורוס! אותו היום ערב שבת היה, וכאיש אפרים בגבעה אין איש מאסף אותי הביתה. הכרת פניהם ענתה כם כי דלים הם, ואקרא בקול גדול: מי האיש הנותן לי מקום ללון כפלים יהיה שכרו רק ברחוב אל אלין. הדלות גברה את היראה. ועץ איש מהם ויאמר: ולמה תעמוד בחוץ? אני אנקש לך מנוח אשר ייטב לך. ויביאני אל בית איש אחד וישבתי עמו.

הלכתי עם כן בעל הבית לקנות לי מנעלים, ויהי בדרך בא ערבי והכני על קדקדי. כן דרכם דרך בזיון. חם לבי בקרבי ותכה טכעש עיני וקול דמי נקמתי צועקים אלי מן הכלמה. אך החרשתי ואתאפק כי בגדי יהודי מתג ורסן היו לי עדיי לבלום. וכל פוצה פה נושא את נפשו (בכפז) — הירוע בלהקת חכמים ברזל בכרזל יחד? התונף חרב איש כרעהו? הלא האולת חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה ותגרה איש באיש ממלכה בממלכה. הוי חרב קנאת הדת! עד אן לא תשקוט? האספי אל תערך הרגעי ודומי!

אמרתי להביאני אל בית הרב הגדול, הוא היה תלמיד ר' יהודה הלוי הנזכר. ואקרב אליו ברוח חזק ובטוב פנים ואומר: ברוך המקום שזכני לברכו ברכת משנה: שהחייני לראות פני איש גדול לא ראיתי עד הנה, ושחלק מחכמתו ליראיו. ואז פשטתי בגדי אפ'ריקא והראיתי תחתיהם בגדי אירו"פא. ואוסף ואומר: אם לא תאמין לדברי תאמין לאשר יראו עיניך, מכלי לבוש כדרך יושבי הארץ אל מי אוכל להשען? אחרי הושיב אלהים אותך על כס ההוראה והחכמה מי לנו גדול ממך?

פני האיש כפני חמה, ובפה מתוק מדבש השיב לי: ילך אדני לביתו לשלום וטרם בא החרסה אשלח אליו חליפות בגדים, וכן עשה. עודני מדבר עמו ואיש בא לקרוא לי בשם משנה פקיד ויני"דיג. ואסוב מאצל הרב אל מול המשנה. גם האיש הזה יפה עינים וטוב ראי. וארא אחרי כן כי היהודים רובם לבנים ויפים ומעוטם שזופי שמש; והערכאים בהפך. ככאי אליו אמר לי: משנה פקיד ויני"דיג אני, לא רבים יחכמו בעיר הזאת במכתב ספרדי ויודעו מתפארים בו וייראו לחלל תפארתם בלמדם אחרים. וקנאתם תמעט חכמה. על כן שמחתי לקראת באך כי אנה ה' לידי איש כלכבי אשר יוכל לכתוב בעבורי עד תלמד לאחי המכתב. ועקב מלאכתך כסף תשקול. ואקד אפס ואומר: אנכי אעשה כדברך.

בערב ישבתי לאכול לחם עם בעל הבית. בקשתי דרך לבחון את האיש ולדעת שרעפיו עלי. גם הוא מדבאים מניבר"אלטאר היה. שם למד לעלג בל' אינג'ליש ומתחכם בו. שבע הללתיחו כי כביר מצאה ידו בזמן קצר. אחר זאת כמדבר לפי תומי הודעתיו כחי בדברים הרבה והרימותי ידי על העליונה, ואז הפליא על חכמתי — כיום השבת בצאתנו מכה"כ נשאל נשאל מאחורי על מעשי ועל דברי, ורוחו מלא מדברי אמש השיאני על גפי מרומי המעלות — כמצאי שבת החכם וחזן כה"כ השיבוני טרם אצא ויאמרו לי: יעמד נא אדני פה עמנו, אל יהי נחפו ללכת, נמתיק סוד יחדו בבית אלהים. עמדת. העם העומד בעזרה לצאת שב לאחור, וכלם פערו פיהם לדברי.

בחנוני באמונתי, נסוני בחכמתי; ותשובותי מה היו? להביא עצות מרחוק, להפליג בראשית הלמודיות, לכונן פסוק על הקדמה או לשחת הקדמה בפסוק. פעם אפ' לאטון באר דברי משה, פעם נמצאים בדברי סוק"ראט; והכל הוכחתי בדברי חכמים וחדותם ובמליצה צחה ונכונה — האנשים כי לא ראו מאורות כאלה מימיהם, חדשים לא שערום, משפטים כל ידעום, תמהו ונכחלו ונחפזו להשיב לי כאיש אחד בלב אחד: עתה ידענו כי ברוב אולתם שנו הדוברים רע על גפישך, ואנחנו ננער חצננו לכלות כל תלונות בני ישראל מעליך, וביום מחר תבא ליישבתנו, וילכו לאהליהם שבעי רצון ושמות — בבקר הלכתי ליישבת הרב אל מקום אשר היו שם גם המה, ויכבדוני מאד. לומדים היו בתלמוד כמס' ב"ק, למדתי עמהם כדרכם, ואחר הוריתי לחם כי גם דעת התלמוד תלויה בדעת הלשון על מכוניה, ואתן עדי ממקור ההלכה אשר לפניהם: השור והבור והמבעה רב אמר מכעה שג' נכעו מצפוניו ושמואל* אמר בועה שג' אם תכעיון בעיו, כי המחלוקת יסודתה בהבין כח אכני הכנין.

(* בכנהוג, רומאנולי תועה בשרה התלמוד גם פה; עיין בכלי ככא קמא ג ב, ותראה הפך נומה שאמר.)

ארבעה עשר יום שקדתי על דלתות הישיבה ובכל יום השמעתים חדשות, עד כי נדרשתי לאשר שאלתי בלבי, למען דרוש. ויהי כמשיב ידי עינתי כי המשא כבד יכבד ממני. ויהי כדברם אלי יום יום עד התחננם אלי הדיחוני בחלק שפתיים ואבעיר תשוקתם לשמוע אותי ביום שבת — כן התעמר בי הזמן הנוכל: הורק מכלי אל כלי פעם שמיני בפחת הפחדים, פעם משכני בתקות התקוה וידיו עצבוני ויעשוני. ענין הדרושים וכל הפציהם תשמענו בשער הבא.

שער ז.

טרם אדבר על הדרושים אטיף מלה על בתי כנסיות אשר זכרתי, כי אף בזה חדשה תצמח. המעלה לקורא התורה הוא רק שלחן מצב ארצה אצל הפתח לראות אור כי בתוך הבית כמעט ימששו חשך; ועל כן אם לא יעצרו הגשם או השלג ישימו השלחן הוצה לעזרה, והעם מחציתם ביתה ומחציתם הוצה. העזרה היא החצר לבדה והיא הישיבה. כסאות סביב לה לכל יבא ללמוד, והחכמים יושבים על הארץ אצל פתח בה"כ ולחוק. וכי תשית לבך אולי מקבילות דרכיהן לאשר נמצא כתוב בספר. הלא תראה הפסוק במלאכי מי גם בכס ויסגר דלתים ולא תאירו, ולא אמר ויסגר דלתים ולא תבאו, או ויסגר חלונות ולא תאירו, ואתה תחזה כי דוכנס הוא כתבנית המזבח הנקרא שלחן ביחזקאל כמעט לכל מעשהו, ותשוב עוד תראה כי ישעיה: בחצרות קדשי, זכריה: תשמור את חצרי, נחמיה: ובחצרות בית האלהים, ודוד: כי טוב יום בחצריך קראו בשמותם בית ה', כמשפט הזקנים היושבים בשער, ושם כל העם נדון, ישפטו גם הם על סף פתח בה"כ מקום למודם. ואולי אלה דברי דוד בחרתי הסתופף (ר"ל לעמוד על סף) בית אלהי מדור (בחקי) אהלי רשע, ובמתכנת לשון זאת תמצא בדברי חכמינו תשבו כעין תדורו ר"ל דרך קבע, רק משפט שבתם הוא נגד הנמצא בתלמוד, כי התלמידים ישבו על הארץ והחכמים על הכרים — כי יבא אליהם דבר למשפט, על הרוב, מדינים תשבת השבועה ובין עצומים יפריד החרם, חרם! נשק ומגן האולת והשקר, סלון המכלה כרם ה' צבאות, ומוקש נסח מכל עדת לאמים הרודפים עקבות השכל והאמת.

אכל אשר הרגיו במני והמר רוחי הוא המשא הזה אשר חזיתי, ביום השבת והנה ארחת ערביאים שומרי המלך באה בכה"כ כשפעת משחיתים, וישאו כל עושי מלאכה, כל נושא סבל ויבהילו להביאם לעמוד לשרת במלאכת המלך איש איש על עבודתו ועל משאו, וכן כל הנשים המתפרות כסתות או עושות מספחות לעשות מלאכתן חנם, הנוגשים אצים במקל יד באבן או

באגרוף, יחזיקום בשפת בנדיהם על החזה ויסחבום באין חמלה, ואוי לבורח!
חית מרעים האלה נקראת סוח"ארא (ר"ל אנשי השכירות). היהודים, ברכת התורה
עודנה בפיהם או רגליהם רגל ישרה להתפלל, יעזבו התורה והמצוה, וככבש
אלוף יובל למכוח, יצאו לפעלם ולעבודתם אשר יעבדו בהם בפרך עדי ערב.
הוי יוצאי מצרים! ההיתה כזאת בימיכם? העל אלה תתאפק ה' תחשה ותעננו!
כדבר הזה יעשו בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה כמלכות הרשעה היא.
ואתה ענתות! בא נא אל מלכינו ושרינו, כי מלכי חסד הם, וקרא: דרשו את
שלום העיר אשר הגלית אתכם שמה, והתפללו בעדה אל ה'; אבל במערב
קום קרא: קומו צאו מן המקום הזה!

לפני בא יום השבת אשר אמרתי לדרוש הלכתי אצל הרב ואומר לו:
שלמים וכן רבים אוהבי החדשות יתאוו תאוה לשמוע אותי לדרוש; לא ללמוד
ממני כי אהיה כמכניס תבן לעפרוים, רק לדון בדבר החדש, ועתה להפיק
רצונם אני שואל את פיך; ואם ייטב בעיניך לתת את שאלתי ולעשות את
בקשתי, תעשה עמי אות לטובה, פניך ילכו בקרב הבאים, יעבור מלכם לפניכם
ובראשם ויראו שנאי ויכשו כי אתה עזרתני ונחמתני, ויען ויאמר: החפץ
נתון לך לעשות לעם כטוב בעיניך, ולמען יודע כי אנכי מנן לך תבא אל
בית כנסתי בראשונה ופיך ישמע כל עמי וכמוני יראו וכן יעשו בתי כנסיות
אחרים, נשקטיו על מצחו ויצאתי.

כל זה היה מורה באצבע כי מאחבתו אותי עשה לי את כל הכבוד הזה,
אמנם עוד לא ירדתי לעמק מחשבותיו, אם מישרים אהבני, או למען נסותי
בחלקלקות, אשר על כן הודעתי דברי לבעל ביתי, ויגד לי כי ספר כתב הרב
עלי לרבו בניבר"אלטאר, ורבו השיב לו כי אמת היתה כי רוח מינות נוססה
בו, אך כי בעל תורה הייתי ואולי יש תקוה כי מאור התורה ינחני בארח מישור;
ואשרי המחכה ויגיע להאיר עיני, שמחתי לשמועתו, ומסחרת בישיבה הסבותי
את שיחי וספרתי להם מעשה שהיה ברומי כי קיסר פלוני תחת ענוש בן-דמות
אחד על רוע מעלליו, גדלהו וינשאחו עד כי נכלם על הכבוד לא נכון לו,
היטיב את מעשיו ויעש הישר והטוב, ומדי דברי ידעתי בפניהם אותות אשר
הגידו פעולות דברי בלבם, אחרי הרים נסי כן עליהם לא עמדתי עוד להאמין
כי הסירותי את לב האבן מנשרם ונתתי להם לב בשר, ולא הגיתי בלבי רק
להעריך הדרושים כמשפט.

ביום השבת עת דודים היתה ככה"כ אשר הייתי מתפלל בתוכה ובא
הרב וכל להקת הנבונים, ראיתי כי השעה משחקת לי אם כי השחיתה אשר
כוונתי והוגיעתני להמירו לפתע פתאום, בעת הוצאת ס"ת שאלתי עוד את פי
הרב וחזן כה"כ, עליתי על הדוכן, הרימותי המלית והכתנת על זרועותי אמה
מזה ואמה מזה ודרשתי בלב חזק ורוח נכון, מי הכין מי לא הכין ומי חשב
להכין; וכלם הודו את שמי כי עשיתי פלא, ויתגדבו כמשפטם וגדול יתר

מאד, ביום ההוא גדל לבי ורמו עיני, בבאי אל ביתי, הבעל הבית רץ לקראתי
ויהבקני וינשקני, והשכנים והישכנות שמחו ועלצו לפני כי לא עשו כן הנשים
המשחקות בשוב דוד מהכות את הפלשתי.

גם יכלתי לשבת בארץ כי היתה רחבת ידים לפני והוריתי הלשון
וכתב ספרדי, וירכו התלמידים, רק בעבור אנשי המקום כי רעים וחמאים היו,
ועל חליצותי אשר היו עלי למשא לא נתתי עיני ולכי לשבת שם כל הימים,
כל יהודי העובר לפני בית תפלת הערביאים יסיר נעליו מעל רגליו, ואוי לו
אם ישכח או יעבור, להצילני מעט מרשעת הגוים ההם נשאתי כגדי כדרך
הריני"גאדום בעבור יכירוני כי מארצות איירופא אני וישנו אותי לטוב.

הריני"גאדום הם אנשי הצבא הנסים מספרד וממירים את דתם, כן דבר
הקיסר מאר"וק כי כל הכורח מספרד לארצותיו או ימיר דתו או ישיבוהו לארצו
לההרג, ורבים בחרו להמיר מלהיות תחת עול ספרד, הכי קשה עבודתם, וכאשר
הערביאים לא יצליחו לכל כאשר הודעתך, בבא אנשים האלה שם יושבו
לשרי צבאות ולעורכי מערכה, על כן כלם נמנו על כלי מלחמה ולמשמרת
המכצרים, ובהיותם כמוני בלתי מלומדים לכגדי מערב נושאים אותם בדרך
אחרת, ועתה אחוך דרך לבושי מערב כגוים וביחודים אנשים ונשים; ואחל מן
הגוים, ודרך כלל אומר כי כל מלונה נכונה לביתם, כל סחכות נכונה ללבושם
וכל אכל אם כי נבזה טוב למאכלם, לא ידעתי אם כפילוסופים יהשכון או
ככהמות נדמו.

כגדי הגדולים הם כתנת שיש, כנד תחתון אדום או ירוק, שמלה לבנה
אשר יתבוללו בה ועל ראשם מגבעת כנד אדום תחתיה ונעלות ירוקות כרגליהם,
מעט המה הלובשים מכנסים, מהם ישאו כחרף אדרת כנד על כתפיהם, דלת
עם הארץ אין להם רק השמלה והופכים פניהם לקיר בעת התגוללם למען
לא יביטו על מעוריהם, רבים בלא מגבעת ובלא מנעלים, ומהם במקום שמלה
ישאו כתנת שק או כנד עב פתוח תחת לזרועותיהם, וכפי צרכם יציאום
החוצה, כלם מגולחי שער הראש הם חוץ מאוחזי העינים, השחורים, ורבים
מהלבנים יניחו צמרת שערות בפאת ראשם, כי עת עלותם למרום יקחם מח"מיד
בציצית ראשם, וגם מכחורי ישראל מגדלי בלורית הזאת המה לתפארת.

היהודים ישאו כלם הכתנת שיש, כנד תחתון לבן, מכנסים, כנד העליון,
ושלמה שחורה ארוכה ורחבה על כתפיהם אשר יעברו דרך הצואר וישאו
שוליה על כתף ימינם, רוב הבחורים בימות החול לובשים אדרת מקום שלמה
כאדרת הגוים אך מבגד דק ולבן, כהם לבשתי כל ימי היותי במיטו"אן, ואני
והריני"גאדום נשאנו כדרך אדרת שלנו, מגבעת ומנעלי היהודים שחורים
הם; ואם יזוד איש ללבוש אחד משני אלה אדום, אף כמשחק, יאנסוהו להמיר
דתו; באופן כי השחור על הלבן הם היהודים, והלבן על השחור הם הערביאים.

האדום הוא אות תפארת הערביאים, בו יודעו כי הם שלומי אמוני מחמ"ד; ויזכירו זה במישור, אומרים כי בעלות מחמ"ד למוסר צנף על ראשו מצנפת אדומה, ומצא משה מכסה במגבעת שחורה, כראות משה אותו הסירה מהר מעל ראשו וישליכה ארצה, וישם אדומה תחתיה, ועל כן כל יהודי ההולך לדת הערביאים (היוצאים בקו ישר מזרע מחמ"ד) ישליך מגבעתו מעל ראשו, לבוש הנשים בכתיהן בין עבריות בין ערביות הוא כתנת, ממתניה ולמטה כאשר לנו, וממתניה ולמעלה מלפניה תמונת השן מרוקם כזהב או במשי, ותהי להנה כשני בגדים נצמדים, לבוש העליון הוא הדור כחשב הגורות ופתיגיל, וזהב מאד, שלמת כרפס מרבעת בזר משי סביב הגורה על חלצים, בפקודת מ'טו"אן הבעולות מכסות ראשן בפסת משי אדום יורדת מאחוריה עד שולי השלמה ומכסה שתי קווצות תלתליה ותאפור אותן לה בשלמה, סביב ראשן צפירת שש כפולה שבעתים כמצנפת ישמעאלי תוגרמה, עגילי אזניה הם כמבעות גדולות ועבות כאצבע קטנה, אולי על כן נקראו עגילים, כוחלות עיניהן ומאדימות ידיהן כאשר שמעת בענין הכלה, רוב הבתולות תלבשנה השלמה והכתנת לכדן, ותכסנה ראשן בצעיף משי, וכן הבעולות מגבול אלקא"סר עד קצה ממשלת מאר"וק, דדיהן הן הזכרות במסכת וימא, נראין ואינן נראין, לא תביט אל מראיהן אבל תכיר את תארן ועבין (ולפי זה לא נצטרך לשער בנפשנו אשה בכתנתה לבד להבין משל התלמוד כי לא דרך כבוד יהיה), העבריות בלכתן בדרך מתעלפות ברדיד אחד ובשפתו מכסות כל פניהן חוץ משתי עיניהן, הן הרעולות דמס' שכת, ולפי זה מבארים הרעלות דישיעיהו כמו נשאו את רדידי, הערביאיות מתגוללות בשלמת שק, רגליהן החתלו בסחבות, ועל גביהן נושאות ילדיהן או מעמסות בגדי עדים, פניהן לוטים כנגד לבן ולא יראה החוצה רק עין אחת, הערביאים בני שדה בקיץ ערומים הם כיום הולדם; הנשים לבד תחגרנה שק לשמור כבודן.

קנאת איש ואשתו בין הערביאים קשה כשאל ועזה כמות, איש בכנו באחיו ובאביו תבער כמו איש קנאתו, ובמקום שהן הנשים לא יוכל להיות שם איש, תן עינך בקיסר וכנו איש ספר לי איש ווי"ן, ולולא המקרה אשר קרני בסאנ"ביא לא יכלתי לחוך בגדי נשיהן, נדר מניתי עוף אחד וברח בבית ערבי ובחדר מטתו, בהיותי נחפו לצודו, ובבגדי נצרים, העפלתי לרוץ אחריו עד שם, לא היה האיש כביתו ועמדתי שם רגעים להשכיל ולדבר עם האשה, יען נשי הערביאים לא תסננה אחור מלדבר עם הנצרים, רק יראת בעליהן תעצור אותן בביתן וכן תרבה תשוקותן, כל העדר מוליד תאוה, ותורה להן הדרך לזנות תחת בעליהן ונגד פניהם — איש ואשה גוים ויהודים כבואם לבית אחרים משפטם להניח מנעליהם על הפתח, הערבי כי יבא לביתו וימצא על הפתח מנעלי אשה אף אם הוא בעל הבית יעמוד בחוץ, כי יקר מקרה שתשא אשה או בתולה את עיניה אל איש אחד ויכוננו כסה ביניהם.

ילבש הגבר שמלת אשה, מכסה פניו, מניח מנעלי אשה על הפתח ויבא להתעלם באהבים. ובבא האישה לכיתו יעמוד על הפתח עד צאתו, והוא יצא ויעבור לפניו ולא יזיד האישה לשאול לו מי אתה ואנה תלך.

היהודים במערב מניחים הזקן ומגלחים שער הראש כערביאים. רוב יהודי איירו"פא מניחים שער הראש ומגלחים הזקן כנצרים; ויהודי פולין (ואחריהם נמשכו הרבה מערי אשכנז) מניחים שניהם. למען הלוך נגד חקות הגוים אולי יאות כי יחליפו מנהגם אלה באלה, כאשר מצאנו כמה פעמים בתלמוד לעשות מר כי אתריה ומר כי אתריה, כמסאני דאלעזר (אליעזר) * זעירא בב"ק.

מאשר יקרתי בעיני היהודים ונכבדתי, הזקתי ואמצתי מאד לשמור ולהוסיף חנם וחסדם עלי גם בדרושים הבאים. שלשה חדשים דרשתי מדי שבת בשבתו בשנים עשר בתי כנסיות, לא נשאר רק אחד; ועל כלם יתברך ה' הנותן חכמה והממציא חן, נפלאות היו לנכונים, נוראות לבוערים בעם, כמנוחות שאננות כאלה אמרתי בשלוי כל אטומ לעולם. לא כן חשב יומי הקשה והעיר בים שקט סערות, הסכת ושמע לי כשער הבא ותראה האורב אשר שם לי מאחרי.

שער ה.

כל ימי האמנתי כי רק הפילוסוף או הבהמה יתעלם מדעת החדשות, יעז התשוקה הזאת הטבעה בלב אדם מעת גיחו מרחם; כל חכמתנו היא להנחותה במישור, כי יעז אנוש להתפאר כי נתקה מנפשו כי נדעה בלבו לא תאמן; בו תבער בעת התעלמו. חבור מאויינו הוא לבנו, יתנכרו, יחלשו, אך לא ימותו רק בנוע איש. אם היטבתי לראות, כן לבות כל בני אדם; ואם לא, הנך את לבכי.

מצאתי ריני'גאדו אחד בשוק ויוציאני חוצה לעיר לרוח היום, אצל פתח העיר ראיתי המון שחורים ערומים שכובסים שמלותם אל העין ודורכים אותם ברגליהם, אמרתי הכי קרא שם הכובס רוגל, שאלתי לו אם מול בערלה הוא, ואיך מלו אותו? ויאמר כי מול הוא, ובמלקחים, כחותך פתיל הנר, ויספר לי כי עודנו אוכל חזיר ושותה יין ולא צם בחדש רמ'דאן (**). דברים אשר הם השאות גדולות לערביאים. היה עמו שחור אחד, שאלתי על כפות ידיו ורגליו לבנות ויגד לי כי הם מכני חם וכשקללהו נח אביו נהפך עורו לכושי, ויבך ויתחנן לו, ומחמלת אביו עליו חננו שישוכו כפות ידיו ורגליו לבנות, וכי על

(* בקאות הבל! ראה שם נט א.)

(**) הערביאים כושמעאלים עושים כן בסתר כנראה מספר הזכרונות של מאריקי דאר'שאן (Marquis d'Argens) דף ק"ג.

כן יכנעו להתמכר ממכרת עבד לקיים בהם קללת אביהם ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו. כאשר שמעתי כן ראיתי. פעמים בשבוע הוא יום הדיל"אל (כמו צלל בלח"ק כי יש להם צד"י תסוב למבטא דל"ת מל' צללו שפתי; הוא הכרוזא הנאמר בדניאל ר"ל קול קריאה, ופה הוא קול האיש עתי השוטט למכור כדרך האוק"סיון). בדיל"אל הזה נמכרים אף השחורים והשחורות. העבד או השפחה ילכו אחרי השוטט, והקונה יבקר אותם כבקרת צאנו ותהי לו לעולם או יתעמר בה וימכנה לאחר. בשנים קדמוניות נמכרו אף הלכנים וגם היהודים כנראה מיוסף וממשפטי משה.

אם העבדים מורע חם נחשבו בני הכפרים הנקראים אי"ל גא"רב (ר"ל אנשי מערב) ויצאים מפלשתים. כן קוראים להם היהודים. הם בני קדר הנזכרים בישעיהו כל צאן קדר שת"י ערבאי, כעבור כי פניהם כפני קדרה. השרי"פים יסתוללו להיות מורע אהרן (שרי"ף ר"ל כהן, כמו אחד מן השרפים ובידו רצפה וכו') שהוא כדמות קמרת. הו"ל אמרו כי מיכאל מקריב נשמות, על כן ואשי ישראל וכו'). גם אלה קדושים הם. כהיותי בישיבה בא אחד מהם, ויקומו כל העם לנשק על כתפיו. שאלתי למה? ויאמר כי שרי"ף הוא כאהרן (ידע כי אהרן היה כהן). מי היה השרי"ף הראשון? סידי (ר"ל אדני) פלוני. ומי הקדישו להיות לכהן? כי אהרן נקדש מפי עליון. ולא יכול לענות אותי כי נבחר מן הבשת והסכלות. היהודים אשר היו שם מי קרץ בעיניו, מי מלל ברגליו, מי הורה לי באצבעותיו לשתוק. וישחקו על תומתי לאמר כי אורח אנכי ולא ידעתי משפטי הארץ, ויתנו לו איש כמתנת ידו לכפר פניו. ויצא מעם פנינו ברוח נכאה בלבו והכסף באמתחתו. רשעת הגויים וכלי הגולה כפל רסן היו לשתוקתי. חסדי אל סכנוני כי לא סקלוני או לא התעללו בי עלילות ברשע על שאלותי ועל דברי.

אף גם זאת ראיתי בטיטו"אן. אחד מתלמידי הביאני לראות בית מלאכת המטבע. יש לכסף ולזהב מוצא בערי גיני"אה הסמוכות למערב, וסוחרים בעפרות זהב. אבל כאשר לא יכילו לצרוף את הכסף ולבחון את הזהב מזוקק, מתיכים ככרי ספרד וימירום לתכונת מטבעם. מערך וצורת המטבע תביר דלותם. ככר מערבי הנקרא מאתק"אל (ר"ל משקל) כסף או זהב שוה כמא"ליר וחצי בקרוב, ומתחלק לעשרה אונ"קיות או דר"אהם כסף גרוע, וכל אונ"קיא לארבע מוזונ"אות (לשון מאזנים כענין משקל) או אונ"גו או בלאנ"קיליוס בלשון ספרדית, וכל מוזונ"א לכ"ה פלו"ם (לי פלם). ויבחנו כן בין שקל און ופלם זה קמץ מזה, ואתכונן כי לא נאמר בפסוק שקול מעגל רגלך אך פלם, ולפ"ז ר"ל נחה מעגליך בצדק אף כדבר קמץ, וכל פלו"ם שלשה זאל"יה, באופן כי שני אלפים זאל"יה הם כמו מא"ליר. ומריכים ומכים זה את זה על זאל"ח אחד. הפרוטה שם מדומה לרוזם מטבע קל או מעט, וכן אומרים מא"עא נדי הא"שא פרו"ט, ר"ל אין אצלי, או אין לי, אף פרוטה אחת.

בימים אשר הייתי בישיבה מצאתי בהם יום אחר תמונות חדשות. האחד נודע כי גדול היה נשבתו עם הזקנים ואצל הרב, ושמו ר' שלמה דאוי"לה, אזרח מיטו"אן ותושב כרכ"אר. ויצוהו הרב עלי אם אלך לעירו להיטיבני, ויענה מי יתן ויבא! — האחרים היו מזכירי בית מס עזבון המלך, ואתפלא בראותי כי ימצאו כל חשבון הקשה בעל פה, באמונה, וכמו הגה, על שני דברים אנוסים הם להתלמד בן, הסרון הספרים ופחות המצוים לא ניחום לחשוב רגע.

ויהי היום מצאתי בני הישיבה במכוכה רבה למצוא מרובע ערוגת בית סאתים הנזכרת במסכת שבת^(*), ויחתרו לריק ולא יכלו, הודעתי להם פשר דבר, מהיום שהוא כל הדבר הקשה הביאוהו אלי, עוד רגע אחד וישאלוני אם יש לאל ידי להבין פירוש הראב"ע על התורה? השיבותי, כי הוא נערץ בסודיו ונפלא בחכמותיו, כי צריך פירוש לפירושו ולמפרשיו, אולם במקומות הרכה לא נשגב כל נוכל לו, עפעפינו יבחנו; אימתנו לא תגדיל הקמן וזדוננו אל יקטין הגדול, הראוני הדבור בפ' ואתחנן, את הדברים האלה, הטעם על עשרת הדברים ולא על הדבורים, והיה טעמו כטעם לשמור הענין ולא המלות, כי הדברים הם הנאמרים בפ' יתרו אך ישנו בקצת מליהם — הבינותי להם את המראה, ויתמהו איש אל רעהו — ועל השלשה לי בא פעם אחרת דורש אחר ויראני דרוש עת האסיף כספר כינה לעתים ויאמר: שאלתי אל החכמים כלם ואין מגיד לי, כונן המחבר להצדיק ארבעה מינים למושכלות המדידה; קלות כי נער המחל החכמה יכתבם, הגדתי לאדם מה שיחו של המחבר, כשמוע מספר החלום ואת שברו התפלא ויצא להגיד לחכמים את כל אשר קרהו ונפלאותיו לבני אדם, כל הקורות האלה יגידו לך חקר תבונת האנשים ההם, אחרי שלש אלה האיטיב להתברך בלבבי לאמר הזקתי כל לב פוסח במחשבותיו עלי? ואולם תראה כי גם באלה פקיתי פליליה, לפני קנאה מי יעמוד?

בדרוש האחרון ויבא רגו ככה"כ באשר הכאים מניכר אלטאר שם הם, ורבה התנו של ר' יהודה הלוי, תהלתו בקהל חסידים בעלי הפסקה (כן נקראים הצמים ששת ימי השבוע לילה ויום), משנה אינג"לינדיר כי היה מראשיהם נשבע ואמר: ירא ה'! כי ירוש; וזה יקרא; אין עת לדרוש, מי קם לצאת, מי עמד לנגדו; סוף דבר לא דרשתי, יצאתי והלכתי אצל הרב הגדול ואומר לו: נקום נקמתך ממנו, למענך תעשה לא למעני, לא עלי תלונותיו כי עליך, הוכיחך בזה והעריך לעיניך כי הרעות אשר עשית לעזרני, את הדברים האלה דברתי מתוך אש עברתי, וחרדו אל דברי, התאמץ הרב להסתיר המית לכבו ופנה אלי ואמר: השמר והשקט ואל תירא, אנכי אשיב שבותך ככראשונה

(*) (בקאות תהו! הריפות בהו!)

וכבודך כבתחלה. עודינו תכלינה עינינו כי בעונינו נוע הרב חותני ולא שלמו ימי אכלנו. ויספרו לו החכמים בדרושיהם איש יומו מדי שבת, גם אתה כאחד מהם אתן לך מהלכים בין העומדים האלה ותדרוש בשבת אחרון, הוא הנכבד, כלנו כאיש אחד נבא לשמוע בלמודך, וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשי, כי נורא הוא אשר אני עושה עמך, לך לשלום, ואפול על פני ויצאתי.

נתחתי הדרוש לנתחיו ויסרתיו על החיים והמות. אחרי ההקדמה והמליצה לכבוד הרב והעם, הוריתי כי כל יקר וכל כח נקרא חיים, וכל העדר ומגרעת, מות. לתת לנו מחיה אמר עזרא על רשיון כרש, להחיות רוח שפלים אמר ישעיה על הנחמה, ותחלימני ותחייני אמר חזקיה על הרפואה, חיים וחסד אמר איוב על הטוב, ועל כל הנברא אמר נחמיה ואתה מחיה את כלם, וכן להפך. אל נא תהי כמת על המצורע, ואם אין מתה אנכי על העדר הכנים, והעור והעני חשוב כמת, והיראה וימת לבו בקרבו, כי איש ואיש מברואי מטה הוא כחלק מן הכל וכאבר מן הגוף, כי כערך האבר או החלק כן יגדל עצבנו להעדרו, שכר אברהם הרבה מאד בעקדת בנו בהיותו בנו, יחידו, אשר אהב, דוד לא יתאבל על מות לבן, מתי? לשבעת הימים; ויצעק ויבך וירגז על אבשלום בן סורר וטורה, כי השונמית אשר כנה גדל והלך ברגליו (ויצא אל אביו) ומדבר היה (ויאמר אל אביו ראשי ראשי) לא תשיב כדוד; אני הלך אליו והוא לא ישוב אלי, אבל תרוץ אל איש האלהים תחזק ברגליו ותשב על לו חי' וחי נפשך אם אעזובך. כי עצב העדר האב גדול מעצב העדר הכן, זה יש לו תמורה וזה אין לו תמורה, הלא ירמיה כהגדיל לצרתנו צועק יתומים היינו ואין אב, בכוא דוד צקלג וכשמעו בדרך כי נכתה מהעמלקי נשא קולו ואת העם אשר אתו ויבכו, ועל מה בכו? הלא לא המיתו איש כדבר הכתוב? ככו על הנשים אשר נשכו אם כי תוכלנה להגאל בכפר, ואיך בוכים? עד אשר אין בהם כח לבכות, ומה יעשו אנשי מיטו"אן על הרב הנאסף אל עמיו כי לא אב משפחתו לבד היה אך לכל העם? מה יגדל הכאב על העדרו? בו אבדו בניו אביהם, תלמידיו רבם, יתומים עוזרם, אלמנות מעודדן, אביזנים מושיעם, וכל האנשים הודם זיום והדרם!

דברים אלה נאמרים בקול עז וכרוח נמרצת לאנשים אשר ארחותיהם עקשים כפלפולם ונלוזים כחדושיהם היו בלבם כרעם בגלגל, לבשו חרדות והיו כחולמים, בנתח השני הרביתי את אותותי ואת מופתי בדברי חכמים, כי איש צדיק תמים בארץ הוא ספר תורת אלהים מפורש; לוחות לבו מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות, משם תצא תורה ודבר ה', ימות, או יחלש? נשברו הלוחות, ככחו בחייו וככחו במותו, לוחות ושברי לוחות יושמו בארגו ככודו כי הניח אחריו ברכה, ואז העירותי המאמר ממנחות הזרהו בת"ח וכו' שהרי לוחות ושברי לוחות וכו' ואישר דרכיו למאמר

פסחים*) מנין שלוחות ושכרי לוחות מונחים בארון וכו' הרגזתי לעלות הקושיא מי נתלה במי והצדקתים יחדו על בחינתם, בדרוש הזה נאלתי את כבודי הוספתי על תועלתי והובשתי והכלמתי כל הנהרים בי, כן תמו כל דברי הדרושים, וארא בי כל שנה במ לא יחכם, כי אם יישר יעיר קנאה ואם יבער יהיה לשנינה, וכל אליה קוץ בה.

שלשה ימים לפני בא יום ר"ה בא אלי משנה צרפת לאמר בשם משנה אינג"לינדיר הנמצא אז במיק"נים כי צוה להוליכני שם להיות לסופר לאליהו לוי משנה הקיסר, אחרי ימים שב אלי ואמר: לא תלך, ובשוב המשנה יאמר לך למה, בימי הנ האסיף שב המשנה ממיק"נים ואמר כי לא רצה להכניסני בצרת אליהו כי זעום מלך הוא.

כטאנ"ניא נזהרתי ונפשי מלטתי מצרית אהבה; במישו"אן כמעט נאחזתי כצפור בפח עם בת בעל ביתי, יפיה ותומתה הלמו לבי כל ידעתי, הקנאה זחלה בעצמותי, התאוה הציקתני היראה עצרתני והכבוד גערני — האהבה! גברת התאוות! משכנות מבטחך אים? רבשך בלול ברעל, סבאך מהול במים, מצאנוך בלבנו ולא ידענו איככה, תציקי את נפשנו ולא ידענו למה, אם בת אלהים את למה תעננו? ואם בת צפעונים למה תיטיבי? ארץ משוכבת מרעת יושבי בה, יהודי עשוק ורצוץ, שטלות העבדות, זקן כחרטום, הכל נעלם מעיני כעת ההיא, ואומר בדברי פו"פי על החטא*) „כתחלה נתעבנו, אחר נסבלנו, ולבסוף נחפצנו", אך טרם באי עד קצה השתרגו קורות אשר התיקוני.

אור לר"ה שבט שמעתי אומרים כי איש טונ"ים ושמו יעקב עמ"אל בא לעיר ואליהו עמו, הטונ"נסי הזה ואחיו ידעתים בגיבר"אלטאר, שני בני בליעל מלאי טרמות ותוך אשר ברחו משם על אשר הוליכו אבק השורף לקיסר מא'רוק בלי רשיון השר, שאלתי לפי תומי מה משפט אליהו הזה? וישיבוני כי משנה קיסר היה ויחר אף הקיסר עליו לא ידעו למה וגזר להשחית זקנו ולהוליכו לבית הסורים באשר היה ימים רבים, ועתה שלחהו עם הטונ"נסי לעבד לו — בכקר לפני יאירו פני המזרח והנה איש דופק על דלתות חדרני, חשתי להלבישני ויצאתי, ויען ויאמר: חתנו של אליהו לוי אני, וחזתני כותב לי לשלחך אליהו, כל תאחר רגע, הסוס מוכן למסעך, צדה לדרכך ואיש חברתך, ואומר: ולא נתן לטונ"נסי לעבד לו? כזבו משנאו (השיבו): הקיסר השיב שכותו וינשאהו מעל כל השרים אשר אתו, פוסח בשעפי הייתי ונדחק מהאישי, השלכתי את נפשי בזרועות יומי, נשאתי בגדי אמרתי שלום רכבתי ונסעתי.

(*) (בקיאות רוח ישאה!)

(**) (Pope, Essay on Man II 217—220.)

שער ט.

כמה חליפות! הזמן הוא רק נכון בתהפוכותיו. עברתי מאז בדרך זו ללכת להיות לסופר, ואחר שתי שנים עודני עובר על זה. מי יודע מה יתהפך נא עלי במחנה יומי? בצפיתי אצפה. בפעם הזאת אין איש אתי רק הערכי בעל הסוס. כלילה השמים היו סותי והארץ יצועי. ממחרת מרגע בואי לעיר העברתי הכנדים הצואים מעלי, לבשתי מחלצות, גלחתי זקני ובאתי לראות את פני הארון החדש. האיש מלא ימים היה, פניו נקודים אבעבועות, ישב על כר לאכילת הצהרים. ובשפה רפה אמר לי שלום. הוא היה יושב בבית גדול אשר היה מקדם בית מס עזבוני המלך, נחשתי בזה אות לטובה כי לא נתן רק לקרוב למלכות. לעת האכל ספר לי קורותיו בל' ספרדית צחה: כי הקיסר צוהו להביא קני מתכת ואבק שורף מאינג'לאנד, והוא שמר לעשות כאשר צוה. אך על אודות השודדות ים, האניות אשר היו בדרך יראו לבוא, והקיסר לא בן חשב רק כי הוא הסיכן אחרונית, וישימהו בבית הספר וענש אותו שלשת אלפים פיאסמ'ראס (והעלים ממני דבר הזקן כי כבר צמח בפניו); ועתה כי נחם המלך על הרעה, הריצוהו מן הכור, השיבו על כנו, ויצוהו להביא סוחר מגיבר'אלמאר לשאת ולתת עמו, והוסיף (להתפאר בכבודו) כי מני קדם ציר בספרד שלח למצות המלך, גם במעלליו נכר כי עקש דרכים הוא, אך לא דמיתי שיהיה ערום מכל נחש ומכל חית השדה, מסתתר היה בכל מעשיו זמתו בל יעבר פיו, פורע ומעדיף אשר האיר מכבודו, וכסה או מחסיר כל המחשיך הודו או יחזה קלונו, הוא היה מלך על כל בני שחץ, הולך קוממיות, ורוח כביר אמרי פיו, ויעפיל לעבור לפני כמת הערביאים כל יסיר נעליו מעל רגליו, להראות לכל העמים כי עודנו בתקפו וגבורתו בחצר בית המלך ויראו ממנו.

אל תהי פוסח להאמין כאלה אחרי שמעך כי היהודים רצוצים ועשוקים, כי קרוב למלכות היה. האנשים האלה אם גוי ואם יהודי הם רק כלי המלך, כל עת אשר ישרת בם המלך הם כלי יקר לא תגע בו יד פן יבולע, אם יסתיה המלך רגע פניו מהם כגללם לנצח יאבדו רואיהם יאמרו אים, נוראים הם ולא נאבהים, נכונים הם להרע ולהיטיב לא ידעו, לא ימלאו רק מהרבות אחרים; אומרים לאביהם ולאמם לא ראיתיו, אחיהם לא יכירו, בניהם לא ידעו. איש ברעהו מחמאות פיו וקרב לבו יקריב לו מנחה, והוא שוב מנכליו להכין לו כלי מות, מושכים האכירים בחבלי התוחלת ויסחבו הצעירים כחתת; על פני מרומי גדולתם הרחיבה שאול נפישת תחת רגליהם, רק הדבר יצא מפי המלך ואינם, במשלם יאנח עם ובאכדם תעלוץ קריה, לא כמות כל האדם ימותין רובם ופקודת כל האדם לא יפקד לכלם, הן למות הן לשרושי הן לענוש נכסין ולאסורין או הרמין יתעבדון ובתיהון נולי יתשמין. אחד מאלף מצאתי אשר ממוכו הטיב, ואחד בכל אלה לא מצאתי אשר בא עד קצו, הם

הנקראים סא"חאב א"ל סול"מאן (ר"ל אוהבי המלך, וענינו חובבי השליט), על כן כי יאמרו אליך פלוני נשא מן המלך עד שחקים, רחם עליו, התפלל בעדו או בעדך, אז שם בסד נפשו, אז יכונן להשחית. כי תשמע לאמר: פלוני מאצילי בני הארץ הוא, מפנות העם, מזרע הפרתמים, לא תאמן; חי' ה' כי שקר הם דברים למען החניפו כי יראים ממנו; הוא רק אבן מערמות העפר כי היתה לראש פנה עד ישיג המלך את הפצו. למשרתי המלך אין מערכות במעלות הרוממות, חפץ המלך ממת ומחיה מוריש ומעשיר משפיל ומרומם. על כן רגע יעלו שמים רגע ירדו תהומות ולעד נפשם ברעה או בטובה תתמוגג, לו ידעתי כל זה מני שים רגלי עלי ארץ מערב לא תקרינה אותי כאלה היום. אך מי יגיד לנו האותיות?

באתי בחדרי וישבתי שם להיות נכון לקריאתו ולמשמעתו, שני ימים עברו ואין קול ואין עונה. כיום השלישי בא אליהו ומגלה עפה בידו ויאמר לי: קרא, וילך לו, חשבונות סחורתו אשר לו ביד אחרים היו, ורצה להודיעני כזה כי לא אבד תוחלת אונים, כלילה ההוא אמר להביא גליון חשבונותיו ויהיו נקראים לפניו, ממחרת קראני כלשכתו ויצוני לכתוב לו אגרת בל' אינג'ליש לסוחר אחד נביבר"אלטאר, לא עזבתי רגע ההוא השוחק לי וישאלתי לבן משק אליהו לתת לי כסף לקנות מה, ויתן לי.

לימים עוד אחרים הגיע לטאנ"גיא המונ"סי ואחיו, מארת ה' תהיה בין שניהם! לא נבראו רק לשבט אנשים ולנגעי בני אדם, הצעיר עבד את הרב ויחדו הולכים הלך באשר המלך יוציאם ויביאם, צר לי מאד כי באו ללון בתוך ביתנו; אבל מהרו עבדי המלך ויחלטהוהו ללכת לנסעו ופנה את ביתנו ויעזוב את אחיו לגור באשר ימצא, והלך.

עד אשר תגיע תשובת הסוחר התהלכתי בארץ לארכה ולרחבה, מעת הויתי בלונדן שמעתי כי איש יהודי מגיבר"אלטאר ושמו קאר"דווז נהרג במצות הקיסר מא"רוק, ובהיותי בטאנ"גיא פעם ראשונה הוגד לי כי אחיו נמצא שם במשמר, בפעם הזאת הלכתי עם אוהבי לבקרו בבית הסורים, כבאי, עלתה צחנת הבור באפי, דרך חור אשר היה על הפתח בחנתי במחשך המקום את כל האסורים בכבלי ברזל ברגליהם ובמוסרות על צואריהם, קשורים יחדיו, וישבו יעמדו או ישכבו כלם כאחד, הורוני את האיש ואתקרב אליו, והנה הוא יושב על הארץ אסור בזקי רגליו לבד, ולבדו, לבוש כאנשי ארצו, כחשו בפניו יענה באנחת לבו, לא גלח זקנו ולא עשה שפמו, כראותו איש בבגדי נצרים וכשמעו כי הייתי יהודי, נפל על פניו ויבך, הח! (צעק בל' ספרדית) מדוע באת אוהבי להזכיר את חמאי ולראות ברעתי? זה שתי שנים שאני מבלה ימי בקרב ובמשואה הזאת! ארץ! למה לא תכסי דמי! טוב מותי מחיי! ואתה אליהו! מה פשעו ומה חטאתי כי דלקת אחרי? התאמצתי להשקיט רוחו כי מר ולחממו לאמר כי לא לנצח האיד נכון כי תכלית גדול היראה הוא ראשית

התקוה. עצר המית נפשו וכדברי נחת אמר לי סלח נא אחובי! רוח יגונים התעני. ואוסיף ואומר הודיעני נא את דרכיך אם ייטב בעיניך ואדעך כי שמעתי שמעך מרחוק ותתן פוגת לך בהשיח דאנת לכך. ומה לך פה על אליהו אשר זכרת? ויאמר אנכי אעשה כדבריך כי עשית עמדי חסד לבא לנחמני במאפליה הזאת. אמנם למען ה' קבור דברי בקירות לכך. התחזק וישב ויאמר:

ארץ מולדתי גיבר' אלטאר. ארץ החפשים! ארץ חפץ! שלשה אחים אנחנו האחד יושב בלונ' דון, ואני ואחי הקטן, אהבת הכסף ודעת ל' ערבית הדיחוננו לבא במערב וזה כמה שנים אשר נשאנו ונתנו פה במצות הקיסר. מי גבר כאחי הזה? לו תאר לו הדר לו חכמה ולו תבונה. בלעדיו לא הרים המלך את ידו ואת רגלו: על פיו יצאו כל הקרובים אליו ועל פיו יבאו. לקץ ימים נשאלנו מן המלך ויצונו ללכת למאזא' גאן ולהתחבר עם אליהו לוי משנה למלך גם הוא (זרע מרעים ומשחיתים מתי ימות ואבד שמו) לערוב מערבנו בחטי המדינה ובתוצאות הארץ. צוה ה' אתנו את הברכה כאסמינו וככל משלח ידינו ונכספנו להביא גם את אחינו היושב בלונ' דון לשכוע מטובנו ולתת לו חלק ונחלה עמנו. כתבתי לו אגרת ויען כדברים האלה:

חפץ הקנינים והעשר לא יפתני לעזוב מושבי כסח. ארצות המערב טובות הנה אם לא תשחיתן רעת יושבי בה. כמלך כעס אין כפיהו נכונה קרובם הוות. ברכ אולתו ישנה וישגתו ישאו הנקיים. קל לכעוס. ולפני זעמו ולפני כעס אויל מי יעמוד? מי יתן ויצאו כל האנשים אשר בהנה יהי ה' עמך. וחתם כמשפטו קאר' דוון

שמנו האגרת במערכת המכתבים ולא נדבר עוד על זה ושכחנוה. אחר כל זאת הקנאה עוררה מדנים בין אליהו ובין אחי. אחי היה עריץ מטבעו ומתפאר בפני אליהו על תקפו וגדולתו עליו כחצר המלך. לפני שבר גאון! ויבקש תואנה להדיחו מחברתנו ועלתה בידו. התפרדנו איש מעל אחיו. והמכתבים אשר חשבנו ללא הועיל נשארו תחת יד אליהו. בעת ההיא רצה המלך להחליף את משכרתנו ולהעבירנו לחוף טאנ' גיא. ואחי התחנן לו להוליכו ללא ראגי. יום אשר היה אחי מסתולל ומהתל כאליהו. ויחר לו מאוד. וחשב מחשבות להפיל אחי. חפש כמכתבים לממון לו מוקש ומצא אגרת אחי אשר בלונ' דון. למה לא מראשית שרפנו אותה! אך מי חשב ביום ההוא מרמה גדולה כזאת ותועבות גדולות כאלה? שם האגרת בכיסו. ויהי כדבר אחי אליו יום יום ויען לו: השמר לך כי יש לאל ידי לעשות עמך רע. לא זכר אחי את האגרת. ויהי כי היסף ידו נלאה אליהו להכיל. כאשר שמע כי נבאש אחי את המלך על דבר החוף. ויאמר בלבו הגיעה העת להנקם ממנו. מה עשה? תסמר ישערת בשרי להזכירו! חתך מהאגרת השורה העליונה ויבא אל המלך כמא' רוק ויתראה

לפניו כאיש נעצב וחרד לדבר. ויאמר לו המלך מה לך פה אליהו? וען ויאמר:
אדני המלך בידך עתותי וימי חיי, שלוף הרכך ומותתני ואל תצוני לדבר.
ויאמר המלך מה היה לך? אל תכחד ממני דבר ותחיה ולא תמות. וען אליהו
יקרה נפשך וכבודך בעיני. קום קרא והשתומם, ויתן לו האגרת והיא כתובה
בלי ספרדית, וישאל המלך האין פה כומר נצרי ונדרשה מאותו מה הכתב
הלז? (כי אליהו ירא לדבר) קראוהו לי. ויבאו אותו אליו. כשמוע המלך
פתשגן הכתב אשר הועתק לו ללשון ערביאית אחז כשרו פלצות, שנה עז
פניו, ונהם ככפיר זעפו בו, ויסב פניו לכומר ויאמר: מה משפט האיש בארצות
הגוים אשר ברך אלהים ומלך? ויאמר: בן מות הוא. ויאמר המלך: הביאו לי
קאר"דונו, לא ידע אחי בכל זה וילך בשמחת לבב כהולך בחליל ויבא ויעמוד
לפני המלך, והמלך עד יחקור מלין ובל יוציא לאור משפט לדעת אם אמת
נכון הדבר מבטן מי יצא הכתב ולמה גרוע וקרוע הוא, בחמה שפוכה הראה
לו הכתב ויאמר לו: ראה פרי צדקותי עליך, דמך בראשך; והמלך וכסאו נקי,
ויצו לעוטרים אותו תפשוהו ופגעו בו, ההבר יצא מפי המלך לפניו אחי חפו
ויבהילוהו עורנו משתומם נאלם ונפעם, מרם יצדק בדברו או יאמר חטאתי
נתנו לפיו מחסום ומחנק לצוארוניו, הכוהו, הלמהו, מחקו ראשו, מעכו רקתו,
סחבו פגרו, נתחוהו לקרעים, שרפוהו כמו אש, פזרו אפרו, ותמונתו מתוארת על
הגליונים היתה ביד הילדים כסוחה לזעוה ולדמן בשוקים וברחובות; ושכר נתן
להם מן המלך (כי הצדיקו את דינו), ואני עני וכואב שמו אותי בכור, ישפוט
ה' ביני ובין אליהו! אם יש אלהים בשמים אראה נקמתי ממנו, קול דמי אחי
צועקים עליו מן האדמה, לכליון הרוץ אנוש מכאובי כי יראתי שמרה לפי
וגדולת אליהו נצרה על דל שפתי, אין איש עושה עמדי חסד להזכירני אל
המלך להוציאני מן הבית הזה, כי ידע כי שקר עותוני ולא חמס בכפי, וכבר
הסב על אליהו רעתו והשיב עמלו בראשו, אולם עורנו עומד לפניו ואני ככלי
אובד נשכחתי כמת מלב, עתה ידעת צרתי ומצוקותי ממך לא נכחדו.

ככלותו לדבר נפל על זרועותי ויכך עוד לקשי יומו, מדי דברו עפעפי
נזלו מים, ואומר לו: צר לי עליך אחי, גול על ה' דרכך ובטח עליו והוא יעשה
משפטך, יעברו ימי בכיתך ויוציאך לרויה, אנכי הסתר אסתיר דברך; וגם אתה
כאיש תכונות תחריש באי אליך יען ממספר משרתיו גם אני, לא נעיר
הצפעונים ישנים אולי יפרישו, ויאמר: אלהים יחנך בני כי מרה לא תהיה
באחרונה, עוד שאלתי לו על מעשה ערבי אחד בלונ'דון, נמצאים ערביאים
בלונ'דון ובנותיה ההולכים על בתי הקצינים ככתבי אמנה אשר בודאים מלבם
כאמרם מארץ החוקה באתי בן נגידים אני כי נשכרו אניותיו בעציון גבר ונפל
מנכסיו, איש מהם דפק יום אחד על דלת בית משנה סיד'ני (?), וכאשר מאן
לתת מה שרצה, לקח אננים וישבור החלונות, צוה המשנה לתפשו ולתתו
בבית הסהר, דרך חכמה לא עגשוהו ויוליכוהו לטאנ'גיא לשותת שם כוס חמת
המלך, שאלתי לקאר"דונו מה נעשה לערבי על זה? היה עמי בבית הסהר

(השיבני) ויגד לי את כל אשר קרהו, וכאשר הובא לפני המלך השיב בלב חזק: אדני המלך מי יתן ולא אשוב עד כלות כל הנצרים, קנה קנאתי לכבוד שטך ולתפארת תעודתנו כי מי שלח פיו במשיחנו ונקח? ויפטרוהו ויתנו לו משאת מאת המלך, כן מתעמרים כתורתם, וקנאתם מרמה, נתתי לו שלום ואומר כי נתראה פנים פעם אחרת ויצאתי, כל אותו הלילה רעיוני בהלוני על משכבי, ומאז לא ראיתי אליהו רק כחתת אלהים וכתועבת ה', אמנם לא נכעו מצפוני לעיניו.

ביום השבת הלך אליהו לב"הכ לבעבור ישוררו עליו פיוט בעלותו לס"ת לחדש עדיו נגד כל היהודים כי החליף כחו וכבודו, היהודים במערב מתהוללים בפיוטים ומשוררים אותם לכל עולה לס"ת כמועדים, בפיוטיהם לא נבחר רק החרוז, ולא המדה והיתדות, ויכוננו השוא כרצונם כמו בשיירי תפארת, ובענינים הכל ואין כם מועיל כרוב ספרי חרושים ופירושים מהמחברים אנשי פו"לין, רבים ורעים, שוא כל חכמת אדם במלאכת השיר, מתת אלהים היא וקו חסד משוך לאנשי סגולה אשר חנן והקדיש המבע מרם יצאו מכמן.

בצאתי מב"הכ שמעתי קול צוחה בעיר, פעם החליל, יללת המשורקיתא ורעם כלי הקרב, בתולה ערכיאת הובלה לבית חתנה, היא יושבת על פרדה אחת וסל חופף עליה כי עין לא תמשל בה (* ויורו המורים אל רגלי הפרדה אחד אחד; ואל תשכח כי הכל במכוכה.

אחרי ימים בקרתי קרדו"זו אל המהפכת ולא מצאתיו עוד שם ויעלוני אל עליה מרוחת אשר ישב שם לברו והולך בבית אחד הנה ואחד הנה, מה זה קארדו"זו? ויאמר מחר אנכי הולך למיק"נים במצות המלך עם אחי שר העיר, ומי ילך אתך? אחי המו"נסי, ואומר: האל למושעות יצוה ישועותיך רק השמר לך ופקח עיניך על איש עשה מזמות.

אחי שר העיר שב מהכות מורדים במלכות והביא עמו שש מאות ראשים לשום על ראש המגדל כמשפטם להודיע לבני אדם גבורות ימין המלך ויראו ממנו.

הימים ימי חג המצות היו, בסדר היהודים כל אחד מחזיק במנהג אבותיו, לא ראי זה כראי זה, ההרים ימושו והגבעות תמוטינה ואיש ממנהגו לא ימוש, למועד מועדים וחצי תכלינה כל אלה המחלקות ונדעה מה אחרית אלה, אבל לא אחריש מהגיד את אשר ראיתי בליל ראשון לספירת העמר, למה יביאו מלך בב"הכ ומניחים אותו על התכה ובצאתם כל אחד לוקח ממנו מלא שתי אצבעותיו ויביאהו לביתו? אודה כי עמדת משתאה והייתי כנציב מלח, בליל צאת החג עורכים שלחנם במיני מגדים ומבקרים זה לזה, הקרואים אוכלים מאשר יחפצו ומברכים לבעל הבית, מי יגיד לנו מה אלה למו? אולי יהיה

(* כמנהג החיניא.)

כחקות העורכים לנר שלהן — הנקדם בעולות אלה את ה' הנשגב בחמיון
עוזו? אם כרצות אנוש ירצה כבודו כמחשבותינו און? מה ה' דורש ממנו? כי
אם עשות משפט ואהבת חסד.

שער י.

שמעתי דבת רבים (והבוערים הם הרבים) כי ירוקו מרורת פתנים אשר
בקרנם על הפילוסופים החוקרים מקור האמת; ובלא דעת ידברו. לכו ונבינה
גדר המלות ולא נחלוק על הענין. מה הוא פשר מלת פילוסופיאה? אהבת
החכמה. והחכמה מה היא? דעת האמת. ואיך יכירו את האמת אם לא יתורו
עליה? ומי יתן ונמצאנה! העת אשר ידברו סרה על הפילוסופים האם לא
פילספו? איך יוכלו להוכיח דבריהם בלתי זה? האם נביאי ה' לא התפלספו
בדברם אל העם? ואף אל שדי לא התפלסף עם איוב? וגם החקים אשר לפי
קבלתנו אינן כי אם גזרות לא עפ"י שקול הדעת נגזרו כי כן תאתנה? אליכם
המתחכמים בתלמוד! אליכם אקרא, עת תפלספו בהלכות, האם לא תפלספו?
לא חשבתם אז לאהוב החכמה? מה בין פלפול להתוכחות? מה בין עיון
לחקירה? דעו נא וראו כי כל מדבר מפלסף כפי שקול דעתו.

אחרי הימים ההם הסוחר כגיבר אלטאר שלח בן משק מעשיו לטאנ' גיא
והוא איש גינ' אה היה, ואיש מכרי, ונפלאתה חברתנו כחברת אנשים אהים.
שש אליהו אל באו באשר ידע כי מצוקותיו לא היו לו למוקש ולא חללו
את כבודו, כי צוה להכין צידה והאהל כי בעוד שלשת ימים נפנה ונעלה למיק'נים
באשר שם המלך בעת ההיא, ולא יכלנו להתמהמה יותר כי סריסי המלך הגיעו
לטהר אותנו, נסענו, ויהי השמש לבא ועלטה לא היה עמדנו מפתח שודדי
לילה ותקענו אוהלנו בערבה אשר יש דו"אר (ר"ל מעגלה, מל' והדורים
אישר, או דרי דרי דמס' מגילה).

הדו"ארים הם סנות ערוכות כחצי גרן או כגרן עגול, הם כפריהם. על
כן נקראו השכוני באהלים; ובמשא כבל נאמר לא יהל שם ערבי, קרבת המקום
הזה הפצנו לנשות אהלנו, ויהי כראות אנשי המקום אנשים קצוצי זקן כתרו
אותנו להשקיף על פנינו, ואף הנשים יצאו ממעונותיהן פניהן תבשוים בטמון
אדרתן, כל יקר מוליד פליאה, והפליאה נולדת מהסכלות ומולדת החכמה,
אמנם כמעורב תלד לכד, וכא"דופא אף תוליד.

סרנו אל האהל, הראשון הגה* אליהו הדומיה ברוחו הקשה ויאמר
לגוי: השלום לאדוניך? ויאמר שלום, והוא צוה לי להזכירך לשלם את נשיך
כי זה ימים רבים אשר עברו ימי השלום, ויחר לו, נפלו פני אליהו ויען הלא

(* לשון הסרה.)

כתבתי לגבר עמיתי להשיב את חובי בכסף המתוכן בידו מתשומת ידינו. עמיתך, השיב לו, כחש בפקדון ובתשומת יד, ועודך נושה בו, קול השופר הזה שמעתי ולא נזהרתי לפקוד עיני על עיניך, כחשבי כי היום ישחק לו ובהגדילו בדמויני לפני המלך והישרים; ותלץ אתי משונתי עד עלות חמת צרתי לאין מרפא. — הבקר אור ונסע, בהיותנו כמישור גדול נשאנו עינינו וראינו חיל גדול הוצץ כלו, יום השוק היה באותו שדה, בנשת אליהם רצה אליהו לקנות מספוא לבעירנו, וילך בתוכם רוכב על פרדו, ויהמו כל הפלשתים עליו ויתנכלו אתו להמיתו, לא ידעו כי עבד המלך הוא, יהודי הוא ודים, לא רפתה רוח אליהו על זה, אז התאמץ וקצף עליהם הודיעם את ערכו כנאוה ובגדל לכב ויגער בהם, ויהי כהזכירו את המלך חרדו אל דברו ויתמהו מגערתו. — ערכיאים אף אם עבדים הולכים על סוסים, והיהודים אף אם שרים הולכים כעבדים על הארץ, היהודי לא ירכב רק בלכתו מעיר לעיר, יצא וירכב ירד ויבא, אבל לא ברחובות עיר או בהמון עם, הנצרים הם פראנקוס (חפשיים) וכן יהודי אירו"פא, כזה ראה בקינת צור, דרך ורכלתך בבגדי פיש' לרכבה — ביום השלישי בעוד ככרת ארץ לכא אל אלק'אסר ונבא לכמה אהת, הסבו הערכיאים פניהם אליה וישאו ידיהם מול פניהם ויתפללו, ירדנו מהבמה העירה, והנה נחל שוטף לעבור, הוא הנחל אשר נשקע בו מול'אי מחמ'יד בן קיסר מאר'וק בכואו עם דו'ן סיב'אסט'יאן להלחם בדודו מאל'וק, נחתו כל היהודים מעל פרדיהם, ורק אליהו עבר עמנו רוכב בתוך העיר.

ביום השישי התקדרו שמים כעבים ויהי גשם שוטף עלינו, עש"ק היה ועל הדרך מעון אריות, מבוהלים ורחופים קרבנו זה אל זה, לחצנו כהמתנו בצנינים לצדירם; וכנסים מנוסת חרב מהרנו למצוא מחנה בטח, יעפים ויגעים לא הניחנו אליהו ללכת לעיר מיק'נים והוקה כמטחו קשת, קדם הוא ללכת עם משרתיו והגוי, ואנחנו שבתנו שם עד יום ראשון.

בעיר מיק'נים פ"אס ומא"רוק עיר המלוכה, היהודים אינם שוכנים בתוך העיר, רחובותיהם הם במגרש ולא יוכלו לבוא העירה רק יחפים עמם ינחו כל הנצרים הבאים או באחת מבתי החצרים לכדם, ככומרים הנמצאים שם, היכל המלך בנוי על ידי אומנים ספרדים בימי מול'אי איסמא"עיל נצב בתחלה; וכינו ובין העיר רחוב היהודים, — אליהו מיום ראשון הלך אל המלך לבשר בא הנצרי, והנצרי לא נקרא לבוא אל המלך שלשים יום, או לא חפץ המלך, או לא זכר, או לא יצא מביתו, או היה עת גשמים, או היו כלן תשובות אשר בדא אליהו מלכו כדרך כל משרתי הקיסר להנחות הדברים אל גכול מכטן.

בבית השכן הקרוב אל ביתנו עת דודים היה, ואני והגוי קרואים והולכים לראות, וישנו בשני דברים מאשר ראיתי בטאנ'ניא, הכלה מרס תצא מבית אביה שוכרים ביצה אחת על ראשה, ונושאים אותה לבית חתנה על הכסא כאשר נושאים אסטא'זאזה כמעשה אק"סור, או כאשר ישאו הגוים על כתף

מצבת תמונת אלילים אלמים; כי כאשר הזיתי לא תפתח פה לא תשמע לא תראה ולא תנוד. גם בזה התאנף אליהו בי: למה הלכת ולקחת ממגדנות בית דודים ואת פי לא שאלת? הלא אנכי אדונך ובלעדי לא תרים ירך, אולי גם תגלה סודי. ורעה עוד מזאת המעט לכתך לבדך ולקחת גם את הגוי עמך? השמר לך לא תוסיף שנית ירך כי ביום הוסיפך נוד תנוד מכיתי ולא תוסיף עוד ראות פני. ראיתי כי מתאנה הוא לי למצוא בי עון אשר הטא למען שלחני מאתו ולהצדיק דרכיו או להפריד חברתי עם הגוי. התעמר בי כמאנניא עד באו למחוז הפצו; ועתה, כי לא יכול שאת המישא כי צר כחו מבקש להקל מעליו. אך כל יגיעיו היו לרוק כי עמד עלי הגוי מליץ וידבר אתו קשות לאמר כי לא נמכרתי לעבד לו וכי הוא הפיץ בי להיות לרעו. בקש אליהו לכפר פני הגוי כי הוא היה המטרה לתוחלתו.

ממחרת החליף מדתו ויצוני ללכת את חכמים בשיבתם. שלשה שבטים לקחן בכפו לשוטט בצדי. להרחיקני מהגוי, להוגע אותי כל היום, ולהכשילני כעת אחיה נשפט אתם על מחלקת מה. בתומי הלכתי, ואכזיב מרמה כמרמה — דרך למודם אחת לכל. אמנם מצאתי ישרים בשפטם. הראוני פי הכותב במס' ברכות על ענין העמדת השמש בנגעון. אשר גמר אמר כי השמש לא עמד למען לא ישחת כל בנין הבריאה, אבל עמוד איש נראה על פני רקיע כדמות שמש עד יקום גוי אויביו. וישו אחרי דעתו, או אחר דעת הרמב"ם בשמונה פרקים כי כן כונן מראש לעמוד באיתו רגע, כל יכשל בחדושי רצון או בהשחתת הבנין. אותות אלה הורו כי לא אבש בינותם, ותחת האשימני בהתפלסף עמהם לאור החקירה לבר, הודיעוני כי תישב בעיניהם. — תחת חקירה במבין מהכות כסיל במאה דברי רוח, כי החכם יעשה ברצון מה שהכסיל עושה באנס. אלו נחנך כן לקטן מעוררו לא ימצא בזקונו מסיבך באלף שניאות אשר לא יוכל להרפא. שקדתי דלתות הישיבה יום או יומים ואחדל.

מדי יום יום לעת הצהרים ראיתי איש אחד בא לקחת קערת נזיר ופת לחם. שאלתי לו למי היה? ואמר לקאר'דווז. אז זכרתי הראשונות ואומר אל רחום וחנן! עודנו בבית הסהר? ועד כבר לחם? ועוד מצריו יבקש? ידעתי כי נכון בידו יום חשך. אם לא יעשה כן (השיב לי) ירדף האויב נפשו עד אבדה וילך ויגד לקאר'דווז את אשר קרהו. ויבא ויקראני מבית שכנתנו לאמר כי קאר'דווז הפיץ לדבר עמי. נועצתי עם הגוי ויאמר לי: השמר לך לא ישמע ישם קאר'דווז על פיך. דמך בראשך. עניתי למשרת: לך אמור לקאר'דווז כי נכמרו רחמי עליו אבל אין בידי להועיל להותו. אויבדה את נפשי ולא אצילה את נפשו. והוא משכיל ויבין הסוד. . . . אבל אמר איכה נהיה הדבר הזה? ויאמר: הטו'נסי רמהו. עזב את כל אשר לו בידו והוא ברח ואין עוד, עבר דרך פה אחיו ויאמר לשלם הגזל לחלקים שבוע בשבוע. אשר נדר שלם פעם אחת ולא שנה לו. ואומר אהה! אני אבדתי בעניי כי לא שמעתי לעצתו. והוא אבד כי לא שמע לעצתי.

כמיק"נים ראיתי דיל"אל ביהודים; דיל"אל בעל כרחם, כל הסחורה
הבאה למערב חלק ממנה הוא למס המלך, ובעת כי גנזיו מלאים ימכור ליהודים
כערך המעריך להם כל אשר לא יישר בעיניו; ולא יוכלו היהודים למאן.

חלה לב הגוי, על תוחלת ממשכה, ויום אחד אחרי אכלו אמר לי: קום
ונתהלך בחויץ לראות את הארץ, לקח שני אנשים לשמור אותנו, כי לא למדו
אנשי העיר ההיא לראות נצרים. כבואי למאנ"ניא פגעתו תחלה חרשי הברזל
עדכיאים; ופה הצרפים עברים. צרפים למלאכה ולא בעלי כסף או זהב, פטיש
כלפות פצירה פים והאח איש. הא לך חנותם ואת כליה. זה חלק רובם. הצמידים
העגילים והחרוזים בטלים במעוטם. ראיתי כי מלאכתם לא מפארה היתה, אבל
נכונה כפי מסת ידם, וזה אשר הורני אחד מהם כאמרו: חכמתנו גדולה מחכמתכם.
תקן הכלים יורה לכם פעל הדברים ואנחנו פה כאומן בלי כלים — הוא אשר
דבר משורר אחד*) "הצורך מלמד האדם בדברים כבדוממנו. עליו ישן הלוחם
בהמית הקרב, עליו משורר החובל בשאון גלים נצים. עליו אף המות לא יתן
אימה. עת כי הצורך יאלץ אף חיתו שדי רכי הלכב ירהיבו עז חיל ינובו".

עיר מיק"נים היא תהלוכות חשוכות ומכוסות כמערות צורים. אלה הם
רחובות הסוחרים ומוכרי כל ממכר. סכבנו את כל העיר ובשובנו פקדנו כל
בתי היהודים. לא חרץ מבני ישראל לאיש ממנו את לשונו. הילדים והילדות
ברחו מפנינו (כן פחד הגוים טבוע בלבם); וחזקי לב כבדנו. מי יזיד לפצות
פיו על החפשים? בין הנפקדים מצאנו הכלה שכנתנו כבית בעלה כחכרת ילדות
סביבותיה ומלעישות אותה בכצעו לחם טבול במים להשטינה כי רזה היא. כן
משפטן, וזה יפין, שמו לפנינו זיתים מלוחים ומים חיים לרוב, על כל כוס וכוס
הקרבנו אישכר כספנו על מטפחת הכלה או על מצחה לקול המצפצפת כסימן
טוב בשחיטת השור, כח המים חיים ומלח הזיתים יחדו רמו את דעתנו והתעו
את לבבנו בסתר, ועצמי במעט. בצאתנו נגלה תרמיתם לעיני הכל; ולא לעינינו.
יחוג וינוע ראשנו ומעדו מתנינו. הגנו מדברים לא ברעת, ופעלים לא בהשכל.
אליהו ומשרתיו מבוהלים לבקש אותנו בשוקים וברחובות, מצאנו ויביאונו
לביתנו רבדו ערשנו ושכבנו כל הלילה עד הבקר. כבקר עמדנו למשפט עם
אליהו. מה תדבר ומה תצטרך (אמר לגוי) לפני המלך כי ישמע הדבר הרע
הזה? הן קלות, מה תשיבנו? ואתה איטא"ליאנו (הסב פניו אלי וידבר בשפה
רפה) עמוד על דרכיך אם לשוב אל מאנ"ניא, או ללכת אל מקום אחר. התנצלנו
את כל אשר יכלנו כי מקרה היה בלתי טהור כי כח המים חיים כבד ממנו כי לא
נסינו. וימאן להשלים אתנו. אז התאמץ הגוי ואמר כי הוא בא לעשות חפציו
עם המלך ולא לשרתו, ואם לא חפץ בו כי ישוב לארצו. אז אליהו נבעת יצא
מעם פנינו כי ירא להמשיך עליו חמת המלך או לאבד אהבת הגוי. — על

(*) מיטאזט"איוו. (Demofonte, Atto I., Scena 3)

אודותי המציא תחבולה אחרת. הביא אלי איש בליעל ורע מעללים לגעור בי בשקריו ולפגוע בכבודי. לא יכול עוד הגוי להתאפק, קם בחמתו ממשתו ויחזק במקלו ויגרשוהו ויאמר: אדני אליהו למה לך כל אלה? תן לו שכרו ושלחהו לנפשו ויבא לחסות בצלי. ולא ענה אליהו אותו דבר כי נבחל מפניו. בראותו כי כל תחבולותיו להפרידני מהגוי לא הועילו רק להחזיק האסר, וכי אין בכחו להשכירני כי הכסף אול מכליו, בחר לשאת את פשעי ולהושיבני על כני.

אלה בני נח ומרפה אשר הביאוני עד הלום. ינוח העיף ויחליף כחו, יגע הנרפא ולא יחמא. כל הדברים יגעים וחזו, רגע ישבתו ויאבדו, כי מרפה בראשיתו ילאה, אחר יפרוץ, ואחריתו ערי אובר. על כן תעזוב יגיעך ומזב לך.

שער יא.

עמל וכעש נשכח ויזכור המלך את הגוי, ולא ידע מאומה מכל אשר קרנו. צוה אל אליהו לגלות את אונו ולהביאו אליו ביום מחר, נהדר בכבוד והביא עמו תבנית קנה מתכת אשר הוביל דרך אניה למכור למלך. עגלת הקנה ברזל היתה, ונפלאות בתכונתה כי תתנהל באצבע להמותה אל כל אשר נחפוץ. הכינו את המנחה, ערוכה בכל בציצים ופרחים ושמורה תחת צעיפי משי.

המנחה היתה מני קדם אות הכנע תחת יד המקבל מיראתו או לכבודו. הבל מביא מנחה לה' לכבוד אלהים, יעקב לעשו מיראתו, בני יעקב לאחיהם יוסף, ויוסף נשא משאות מאת פניו אליהם, אהוד לעגלון, שאול לשמואל, מואב וארם לדוד, כל הממלכות לשלמה, נעמן וחזאל לאלישע, הושע בן אלה לשלמנאסר, יהודה ופלשתים ליהושפט, עמונים לעזיה, בראדך לחזקיהו; וכן בכלל: מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו, מלכי שכנא וסכנא אשכר יקריבו, וכת צור במנחה וכו' לך יובילו מלכים שי, והנמנע מתתה כפורק עול או כמבזה נחשבו. ככה עשו בני בליעל לשאול ויבוזוהו ולא הביאו לו מנחה, וכן נמצא הקשר בהושע בן אלה ולא העלה מנחה למלך אשור, בן עושים גם היום בפרס במו"גול ובתוגרמה, וכאשר עשו בימי קדם גם בפולין, אלה התגדלו כחלול כבודם בקבלם, ואלה כמלך מא"רוק יושיעו בן דלותם. המנחה אות היא בין אלהים ובין ישראל כי עבדיו אנהנו; על כן ולא יראו פני ריקם, וכן עושים מלכי אירו"פא עד היום לקיסר מארו"ק וכל הבא לדבר עמו, ולא יראו פניו ריקם. עשיר בשורו ועני בשיו, מנחת הפקידים קרבה לקול הנוגנים המביאים עמם, לעור עיניו ולישן לבבו.

התחפשתי עוד בכגדי יהודי להיות מנושאי המנחה; התחפשתי בל ישא המלך עיניו בי וירחיב פיו לשאול להרכות לו לפי רב אנשים — אל תהדר לפני קיסר מארו"ק ואל תקל יותר בעיניו פן יהיה לך למוקש, או פן תהיה לבזו, ישבנו בחצר החיצונה עד צאתו, שמה היו כל משרתי

ואנשיו וכל איש אשר לו ריב לבא אל המלך למשפט. יצא המלך רוכב על סוסו לכן ויענו כל העם ויאמרו בקול גדול בל' ערבית: אלהים יברך אתר אדני המלך — המלך זקן ומלא ימים, אולם בריא וחזק בתכונתו, עיניו כלפירי אש וקולו קול עז, כדברו רתם, אימתו תבעית ומשיתו יגורו אלים; כי יתאנף לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו, ויכלה כרגע. הולך ועובר בינות גדודיו הרחוקים מזה ומזה כמטחוי קשת, כל הקרב יומת, לא תגע בו יד, אם יפול יוטל ואין סומך ידו, כפרץ עזה. בקיץ משרתיו מכריחים ממהק הזוכים מסכיבותיו בצעיפי משי, צבאותיו הם בנשק על כתפיהם וחרב על מתניהם; כלבושיהם לא ישנו מאחרים, וכאותות ובמחלקות לא נכרו, צבא השחורים המרקדים לפניו בכפוריהם הם למשחק לו. גם הרינינא"דוס מביאים לפניו כלוב חיתו שדי לשחק בס, הבא אל המלך אשר לא יקרא אחת דתו להמית, לבד אם חפץ בו המלך ונקרא בשם, עיני כל הנצבים אליו לשפוט לבו מאור עיניו, כי יחשך אורו, כלם ירגזון ויאחזמו רעד עד יודע אנה יפול הרעם, אין איש עתי להרוג ולבלע, המלה עודנה בלשונו וזעמו יפול ביד הקרוב אליו, ואין מליץ, כי יענש איש לבקרת כלם הוכלים אותו במקלותיהם ואין מרחם, כי יוציאו אליו האסירים בכושרות, מה עשה זה? ישאל, כזה וכזה, ויאמר ששמוהו, וישמטוהו, וזה מה עשה? כדברים האלה, קצצו ידיו או רגליו, ויתקצצו. צא ולמד ממול"אי אבי"ד דיללה אשר מלך אחר מול"אי איסמא"עיל מה עשה לאנשיו לעיני אינג"לינדר, בו ביום הביאו לפניו איש לדעת משפטו ויצו הכרות לו יד אחת ויכרתו; שב לאחור וישאל אם כרתו הימין או השמאל ויאמרו השמאל, אמרתי הימין, ויסירו את ימינו, המומטים לא יקברו אם לא יסלה להם; ואם לא, לכלב ישליכון אותם, רוח משפטו הוא רוח בער, וכן נורא הוא, כמורא וחתת יכון כסאו כי בחסד ימעד וחיוו יתפלצון, וכן יעצור (*) בעם כבר וקשה וכן יעצור שטף רוחם.

כלנו היינו נערכים בשורה ראשונה להתראות, כל המרכה להביא קודם, קרא לאלהיו ויען: נא"עאם אסי"דו (ר"ל מה ינעם לאדני, מה חפצו, הוא מקום הנני, או כן, כפי הענין; ואף אם יענוש איש, הנענש ישיב כן להצדיק עליו את הדין) ויאמר: איה האינג"לינדר? הנה הוא (השיב) משתחוה להרום רגליך, כפף הגוי ראשו לשלוף נעליו (כי כן כונן עם אליהו) ויאמר המלך: עמוד; ולא אבה, הקרבנו המנחה אל יד משרתיו, ויהי המלך עובר ואלהיו והגוי הולכים הלך מנגדו, הראו לו תבנית הקנה, ואלהיו המליץ באר לו את תכונתו, וירא אותו כי טוב הוא ויצפנהו, ולא דברו מאומה כיום ההוא על עניניו יען אשר לא זכר אותו המלך, וישלח את הגוי לראות בגניו ולהתהלך בפרדסיו, ויתן לו סוס מתת ונמר אחד אשר נשברו רגליו בברחו, ויצאנו מלפני המלך מלאי שמחה ונפוחי תקוה, הרינינא"דוס הפשימו את הנמר וישאו גייתו להם, ואת העור

(*) האי' לי מלוכה כמו יעצור בעמי והבי לי עצירה.

עשה הגוי מכסה לערשו. — הירם שלח לשלמה שנהבים וקופים ותכיים; הפרטו־גיזים שולחים לקיסר מאר"ק ציים ציים ופריץ חיות, והקיסר גם הוא יקריב אשכר מחיות ארצו. אל תתאו למתנותיו כי בעקב הפרח נחש ישך. שכעת ימים לא שלונו ולא שקטנו מבקר עד ערב. משרתי המלך, משרתיו, ומשרתי משרתיו, ובני הנכר הנלוים אליהם באו לשווש עם הגוי ולקחת מתנות. לא תוכל למאן, ואם לא, יערימו לחבל מעשי ירך. כל הערביאים כקמן כגדול נוטים אחרי הכצע; והיה המלך לך למופת. אין כבוד נגד פניהם. הגדולים כי יבאו לשחר פניך אם ימצאו דבר יקר ישימו בידם, ולקחו כמרמה או ביד רמה. וכן הקטנים בשאלם צדקה. לך נא בכל חכמותיך ובלא מאזני מרמה לחיות ביניהם.

מיום שהוא לא נקרא הגוי לבוא אל המלך עד ארבעים יום, וכסף אליהו הולך וחסר. ביום שבת אחד אחר עלות השחר הגיע סריס המלך לאמר כי המלך נסע דרך רב"אד, וללכת אחריו. טרם הצהרים יצא אליהו ומשרתיו והגוי; והנשארים כוננו לצאת לעת ערב. מהרתי גם אנכי להכין את שקי ויבא אלי בן משק ביתו לאמר לא תגיע לריק, כי אליהו צוה לשומרי שער העיר כל יניחוך לעבור. הה! איש מרמה ועולה! צעקתי ברגז ובפלצות, ככה תעזבני? ואיה משכרתי וחלף עבודתי! מי בקש זאת מידך להוציאני מטי"ו"אן בחפזון? הלמען משכני ברשתך? מה יתן לי פה ומה יוסיף דעת כתב ספרדי אל עם לא יבין הלשון ולא תועיל לו? עתה ידעתי תרמיתך ומזמות עלי חמסת! ולמה לא שמעתי לקול קאר"דווז ולא שמתי לבי לד. רי הגוי עמך בשדה? בא אחי אליהו ויחזקני כי ראה כי גדל לי הכאב מאד והשיג'ה על כבוד אחיו, ויאמר: עוד אשתו ובניו ואנשיו הנה, הלילה יצאו אצלה, כי שבת היום ולא יכלה, אנכי אתן ספר בידך ובצאתם תצא. ויהי כעלות המנחה ואליהו שב לעיר רוכב על פרדו למחר את אנשיו, ואחיו דבר עמו עלי, וישב אלי לאמר: קום לך אתם, טרם יותן לי הפרדה נשא אליהו את קולו וידבר ערבית באזני העם ויאמר: השטר לך איטאלי"אנו כי לא אביאך רק לרא"בד ושם אניחך. ויתלחשו האנשים באזני ויאמרו: שים ירך על פה ואל תענה דבר כי מחר הכל נשכה. יצאנו. לא שאפתי רק להדבק עוד בגוי. מושיע לי אין בלתו. נחשתי למוכה כי בעבור אשתו הביא שני אהלים. כהגיענו אל מקום תחנותנו רץ לקראתי הגוי וביאני בתוך אהלו, וכו נשבע כי רב ריבי עם אליהו. לא חשך ממני מאומה מן הלחם אשר הוא אוכל, ואליהו בעל כרחו האכילני מחלב מאכליו וממיטב יין משתיו. אך להעציבני הרגיו עלי משרתיו ללחצני ברשעותם. חמישה ימים עניתי כן. מדי קרבנו אל העיר לכם הולך ודל ולכי הולך וחזק. אבל היגון העמל והכאב אשר התעברו ככסני הולידו כי קדחת. מרגע אשר באתי לרכ"אד פרשתי את יצועי ושכבתי עד למחרת, בכקר כתבתי האגרת הזאת: "אדני אליהו! אם לא הפצת עוד כי שלחני לנפשי, אתה תמצא סופר טוב ממני ואני אבקש לי איש אשר איטב בעיניו, הבה לי שכרי תחת אשר עבדתיך ואשר עניתינו וביום מחר

אלך לגור באשר אמצא. ושלום." התחננתי לגוי לתת הספר בידו ולמלאת דברי כעל פה. והי' כקרוא את הספר וכשמעו מליצת הגוי, פניו הלכו והניח לי. ירד והעלני ללשכתו. נתן לי להארך חשבינות והעמידני על בני כמאז. — איך יסובכנו העדר או שפעת הכסף!

הרחיב ה' לי ברב"אד מכמי"קנים. העיר טובה ממנה כי יושבת על מבא ים. היא הנקראת סא"לי בשם הגלילה הקדמונה הנצבת לעומתה מעבר לשפת הנהר; אך מעבר זו נבדלת בשם רב"אד. רק הנחל מפריד ביניהן כטאראס"קון ובו"קיר בצרפת. ותרחק אשה מאחותה כהמ"בורג מאל"טונא. הנחל תם אל מבוא העיר, ויקא בים. פטר גרונו צר וכוועה ושוטף בקצף על פני מימיו כסיר נפוח, וימנע כר אניה מבוא נחל עד יתן הים דמי לו וכל רוח לא ישב בקרבו. יקר הוא למצוא אותו שקט פעם אחת בחדש; וכי ימצא נח לא יעמוד כן רביע יום, ואין הצר שווה בנזק המלך והסוחרים. רב"אד יפה וחזקה מסא"לי. מבצר חזק ומגדל עז באשר היו בו גנזי המלך מקדם נצב לימין הנחל; וכן מגדל כמתם הוא מהגבהים והיפים אשר כמערכ. ערכיאי סא"לי קשים עם היהודים מכני רב"אד יען היהודים הולכים בסא"לי יחפים אם כי אין להם רחוב מיוחד ככמיק"נים.

אבנים מקיר בית אליהו במיק"נים צעקו לקול מפלתו; אבל שרידי יקרות ביתו ברב"אד הגידו על כבודו מאז. ואולם מי יתן לו הצי ערכו לחלצחו מצרתו? אין קנה. והוא מתאונן על כספו אשר השליך. שמה נועדו יחדו כל שלש נשוי. העולה על כלנה כהוד בחכמה ובבחרות היתה מטאנ"גיא ועל כן היה מדברת בל' ספרדית, ויודעת להתפלל; והוא פלאי. ותלד לו בן, אף הגדולה ילדה לו בנים ובנות, אבל הבאה ממיק"נים (שמנה כבקר) עקרה היתה; אולי רוב חלבה סגר רחמה והפימה אשר על כסליה מנע ממנה פרי בטן. לא נמצאו דודאים להשיקט המדינים ביניהן על משכב בעליהן, ופעמים רבות שכב אליהו כדד בל' ישא פנים. ריבותיהן עצמו בין בת טאנ"גיא ובין השמנה. ותרב כן קנאתן ושנאתן עד כי באה הבת טאנ"גיא אלי לאמר אם אוכל לעשות כשפים להרחיק השמנה. השיבותי: כי כשפי איזבל היו לשום כפוך עיניה ולהטיב את ראשה לעורר האהבה בעיני רואיה. וכי אם יהיו כל חרטומי מצרים ולהטיהם בכף מאזנים וטובת הן ואהבים בכף שניה מכרעת היא לבדה את כלם.

גם שם בא המו"נסי לתור על מעשינו ולהתגדל בכבודו. הכיא גם הוא סוחר אחר מגיבר"אלטאר. הוא היה מסתופף בבית איש יהודי מאנשי ארצו אשר נשא אשה ונושב ברב"אד ושמו יעקב פאסי"פיקו עושה מעשה סקיד אינג"לינדיר. מצאנו עוד שם איש דינ"מארק המביא מדי שנה כלוב מלא עוף יקר בשם מלכו מנחה לקיסר מאר"וק. כלנו בני אירו"פא היינו לאנודה אחת: היום קרואים למשתה בבית איש אחד, מחר מאיש אחר; ויתאמצו כלם להכין הכל כדרכנו ובכל כלי השלחן לתפארת. אף סבכנו כל בתי יהודים; אכן נשמרנו מלכד השכרות והנרדף ממנו.

המלך כהגיעו לרב"אד נטה אהלו חוץ למחנה כבדת ארץ רחוק מן העיר. בימים ההם באה אנית הקנה. חתר רב החובל להשיבה ליבשה ולא יכול כי הים הולך וסוער עד מאד. צוה המלך להוליכה למונא"דור. ואחרי ימים נסע המלך למארו"ק ויאמר כי משם יתן אמר לדעת מה לעשות. — קיץ היה. והשמים כברזל מהמטיר מטר על הארץ. הערביאים פערו פיהם למלקוש שלחו ילדיהם בשוקים וברחובות לצעוק "א רב" אורחמ"נא (ר"ל אלהים אדני רחמנו) ולא נענו. הוסיפו עוד שלוח הגדולים (כי קולם רם ואולי מח"מיר ישן הוא וייקץ) ולא נענו. שלחו היהודים ולא נענו. בן דרכם לשלוח היהודים באחרונה. ואם יעתרו אות הוא לפי מחשבתם כי מח"מיר הפץ בהם וישתעשע בקולם ערב; והיהודים מעלים באשם עד שחקים ובל ויכל להריח בצחנתם אומר: תנו לחם ואל אשמע בקולם — גויי ספרד הולכים מנגד לכסילים האלה בסכלות גדולה מזאת. בעת אשר עצירת הגשמים עזה יסחנו ברחובות הקדוש האדיר אשר להם, כי לבלתי ראית כבודו מחולל ופסלו מוכס יתפלל בעדם אל ה' ויתן קולות ומטר. אלה מרוב מוכס לא נשמעו. ואלה מרוב רשעם נעתרו. הוללים! אל תהלו! — הערביאים הכוחרים להיות חללי חרב מחללי רעב צעקו אל המלך להשגיח על הנולה. ויצא דבר מלכות מלפניו על כל מדינותיו כי כל האיש אשר יבקש ממנו להוציא בר בעוד שלישה חדשים. בן מות הוא. וספר אחר כתב לשור עיר רב"אד לאמר כי הרשיון אשר נתן ליהודי (אחד היושב במונא"דור) להוציא הצמר, יוסר ממנו וינתן לגוי. ואם יהיה הגשם על הארץ אז יחדש גזרותיו.

כל זה היה הוה אל הגוי כי לא השלים חפצו. והוה על הוה אל אליהו כי תם לחם חקו. נחפו הגוי לכתוב לגיבר"אלטאר להוליך אליו ספינה לשאת הצמר אשר הולך וקונה. ואליהו לחזק את בדקו נתן עיניו על סוס המנחה. הציק את הגוי להמירו באחר. ואחר למכור תמורתו לצמיתות. והארץ כן אף יומי. כיום קבל אגרת מגיבר"אלטאר אשר בשרה אותו כי האניה בדרך ים היא. וכמחר בא ספר אחד מן המלך להסיר ממנו הרשיון ולהשיבו אל היהודי. כשמוע הגוי את השמועה נבעת ונפל מעל הכסא אחורנית. נאנח בשכרון מתנים ויאמר: המלך מתעלל בי! החליף את משכרתי עשרת מונים! הכשיל כח סבלנותי! אדני אליהו! מחר נסעה ונלכה למא"רוק. בא נא עמי או אלך לבדי. ואין דובר אליו דבר. אליהו התאבל. הנשים לבשו שטמה. וידי משרתיו תכהלנה. ויתחרשו כל הלילה. לאור הבקר התיצבו להכין כל צרכם לדרכם. ולא נשא לבי לאמר קום לך אתם כי ראיתם שניהם זועפים. כאשר אבדתי אבדתי אמרתי אביעה לגוי רוחי ואבקש מלפניו לדבר עם אליהו ולחבוש לעצבותי כאשר יוכל מרם ילך ולא ישוב. אליהו (אשר קנא להנחני בביתו עם נשיו) הכביד עקתו והשליך גם הנצב אחר הלהב. וישלח אלי את הגוי לאמר כי יתן לי מכתב נחתום בטבעתו מיושר אל בעל ביתו ממאנ"גיא לפסור לי סך מה הנשאר בידו כי כספו הוא. מי יאמין לדברו? (עניתי לגוי) מי יבטח באדם

אשר שם כזב זרועו ומחסהו? ומה לך עוד? (הוסיף הגוי) אם אותו תקח לך קח כי אין אחר זולתו. ואומר: אין כמוהו? תנהו לי. לקחתי המכתב ובגדי ויצאתי מכינור ולא יספתי שוב אליו עוד.

הגני עוד פעם אחרת כאורת נטה ללון. הדבר לא היה קשה כבמ"טואן. הלכתי לבית פאסי"פיקו אולי יאסוף אותי. אולם שם אליהו היה נורא אף ממרחק. הלילה לי מעשות זאת! אמר לי פאסי"פיקו. אכאש עם אליהו ולא אוסיף קום. תור לך מקום לחנותך, ואז תוכל לבוא אל ביתי ונמתיק סוד יחדו. גם צפור מצאה בית, מצאתי גם אני. ואשובה לביתו לשמוע מה בפיו, ויאמר: כי יהיה נואש אליהו ממך וישתקע הגוי אשר בא עם הטונ"סי בלא"ראני או במא"מורא (הוא חוף רחוק רביע יום מרב"אד) אז נכרתה ברית אני ואתה; ועתה שמור. בימים מעטים כל בני אירו"פא איש מרעהו נפרד איש לדרכו. הגוי אשר בא עם הטונ"סי הלך למא"רוק. כהיותו שם כתב ספר לפאסי"פיקו כי לא אבה המלך להניחו להשתקע בלא"ראני אשר על כן ישוב לארצו. ואחר כתב המעשה הזה:

"שני ראשי סוהרי אירו"פא אשר כמוגא"דור ישנים צרפתים מ' סי"קר ומ' בא"רא ואחר אינג"לינדור מ' לי"טון הלכו השרה לצוד ציד ומשרתיהם ערביאים עמם. יצאו אנשים בני בליעל וילחצו כלביהם, ויקומו המשרתים ויושיעום, וינצו יחדו. הכפריים זועפים על הדבר התעוללו עלילות כרשע לאמר כי מ' לי"טון הכה באגרוף על פני זקנה אחת וישבור אחת משניה. לא אבו הסוחרים לכפר פניהם בכסף באמרם: הרצחת וגם ירשת, וילשינום למלך. כרגע יצאו הרצים דחופים בדבר המלך להביא אותם אליו והדת נתנה כמוגא"דור. מ' בא"רא חולה היה ויפצרוהו וילך. לישוב שקדו לאמר: ידינו לא שכרו השן הזאת ועינינו לא ראו האשה הזאת; לריק הורו באצבע כי השן נישנת והיא ושרשיה בפי האשה ישו. קול הקריה הומה כי אשמים הם. נאספו החובלים על הצרפתים במקל ומטעם המלך מאתים היו מכותם. ולמ' לי"טון גרסו שתי ישנים במקבת תחת שן האשה: כסף המנחה, הוצאת הדרך, עזיבת הפציהם, נגעם ומכאובם, כסף רפאותם הכל כאין נגדם. הרפתם תמחצם וימאנו להתנחם. הצרפתים נדכאים ונכלמים שבו למוגא"דור ומ' לי"טון שמור בכיני. אולי היה ביד פקידינו לבקש את הנרדף; אבל שונא לו מתמול שלשום, והיה כמחריש. לא ידעתי אנה יטה מנלם ואיך יפול דבר.

אם לאצילים כאלה עמרת סוחרים ככה. צא ולמד מה יעשו ליהודים הנחשבים בעיניהם כקוצים וכדמן על פני ארמה. עתה איה בית פאסי"פיקו ואיה אהל משכנות הסוחר במא"מורא או בלא"ראני? מה אנוש על הארץ! חלדו היל תמורות וימי צכאו שרשרת בחלות משוכה מממן לקבר, הכל ימיה לילותיו עמל. רוח חייו, בהבדל ההוות יבדלו האישים, אבל איש לא נמלט מרגשתם ותשוואתם:

שער יב.

ואני עתה אנה אני בא? פאסי"פיקו אין כחו כרצונו. בדרושים אין חפץ. כי לא ידעתי הלשון ערביאית כספרדית. הועדתי פני לפקיד צרפת אשר שם. שקדתי את ביתו בהיותי עם אליהו. ראה חמסי, ושמע שמעי מהגוי: לא לשקר שמרתי. נתן לפני שתי דרכים. או ללכת עמו למאנ"גיא. אם אחפוץ, או לקחת את פרשת הכסף אשר אמר לשקול לי ביום אצא. נצרתם נפשם לעת הצורך. ודרך ר' שלמה דאוי"לה צעדתי. לא שכחת כי זה הוא האיש אשר מצאתי בישיבה בטיט"ואן. הוא היה מראשי העדה. רכושו מקדם היה רב מאשר לו עתה. אבל עוד נכסיו רבים. שבע שנים היתה לו תשומה עם סוחר איש לונ"דון בעיר מאמו"רא. קרוב למלכות היה; ויחדל, להרחיק נפשו מנכלי המלך אשר נכל לו על דבר אניה מלאה פשתים אשר רב המלך עליה ולקה. ועל דבר כזבים אשר הפיחו עליו להבאישו את המלך. אחרי הפרד איש לונ"דון מעמו נבכו מעשיו ויתבוללו חשבונותיו. צוני לכונן ולברר אותן להצדיק מכסת איש ערכו כנושה כאשר נושה בו. עוד עזר אחד מצאתי כן.

שני דברים ראיתי בימים ההם לא אכחד ממך. עיר רב"אד מני קדם היתה מנוס לשודדי ים; ועוד היום יסובכו על פני חומותיה כהתימם לשוד על פני האיים מיר"סירא ומא"דירא. התאמין כי אספר לך כי רב חובל ערבי הנמצא שם בעת ההיא לא ידע באיזה מעלת השמש רב"אד שוכנת? קרה לירו ספר לוח המעלות בל' אינ"גליש ובקש ממני לכאר את הלוחות; והראשונה שאל לי על סא"לי. וזאת שנית: ערבי אחד השתגע, ואיככה? כרת זכורו. עודנו חי כטומטום, ואני דברתי עמו. אם יהיה שור או שה לגדר לא ירצה אם כנתוק אם ככרות. ואף כי כלו נכרת.

אם כי סא"לי ורב"אד כעיר אחת הן לא שקדתי הראשונה כאחרונה. פעם אחת אשר הייתי שם, ערבי אחד איש נרגן ומדון התאנה לי להאשימני בכזבים לאמר כי הכיתי אחד מבניו; וזה למען אכפר פניו בכסף. הצטדקתי: כי לא היו דברים מעולם. אם כן איפוא בני משקר (השיב בשפתותיו נושפות מר); אם תאמר לי כי כן הוא, נלכדת באמרי פך. כי ערבי לא יכזב. אמרתי: כי אולי יהיה אחר ולא שוה לי עד תתי לו כסף; ומן אז חדלתי ללכת.

וכי תאמר כלבכך איך יקומו יהודים במשפט כריכם עם הערביאים? דע כי הכסף יענה את הכל. לך נא אל השר השופט ותקדם פניו במנחה. היה ראשון בריבך וצדיק אתה; כי יבא רעך הוא יחקרהו והוא יכזיבהו. ואם דל אתה, תהיה אך עשוק ורצוץ כל הימים.

עוד מכתב אליהו באמתהתי. פקיד צרפת נמנע מהלך עוד למאנ"גיא. ידעתי כי פאסי"פיקו עוד לו אח במאזא"נאן ושמו ישי והוא סופר בבית איש מקציני עם הנקרא ר' מרדכי א"ל בכ"אר או ד"י ל"א מא"ר בל' ספרדי; איש חכם וישר וירא אלהים, ואיבה עזה היה לו עם אליהו על דבר קארדו"זו. וכבר

כתבתי לו אנרת להגיד לו קורותי, כי להרעים את אליהו חשבת כי יעזוני.
מסרתי המכתב לאיש אמונים ואצווה אליו להוביל לי את הכסף למאזא'גאן,
ואקח ספר מאת פאסי' פיקו לאחיו, וכסף הפקיד, ואשים פעמי לדרך עם ערבי
אחד. עברתי דרך מאמורא כלילה ההוא, לנו כנגעה אחת בתוך מאנצור (ר"ל
מכצר מל' מגדל נוצרים) ושם מחאז'ניאה (ר"ל צבא הצופים ל' חוזה) עוברת.
ביום השני באתי לדא'ר א"ל בא"דא (ר"ל בית לבן, דירה כצנע ביצה); הוא
חוף. ערב שבת היה. יהודים פרזים ישבו בה ושבתתי שם. שני סוחרים ספרדים
יסחרו את הארץ. ביתם נכון וחזק וקני מתכת סביבותיו לשמור. ליל יום שני
באתי אל דו"אר אחד וחנתי שם. יום שני למחצית היום עברתי נחל הסוכב
על יד אז"מור כספינה מתרועעת. אז"מור עיר פרוצה אין חומה על שפת הים,
יושביה רעים וחמאים. גם שם יהודים ישכנו. הרחק מן העיר אלפים אמה
תגלה לעיניך מאזא'גאן. למקום ההוא קראו הערביאים מדו"מא או ברי"ניא
(הא' ל' אדום והב' ל' צלע) על אודות האדום אשר נראה שם מרחוק, ועל כי
תארך צלעה חוצה לים. מאזא'גאן קראו אותה הפורטוגיזים מעת אשר היתה
תחת ידם. עד באי העירה עמד הערבי רחין רגליו על שפת הים והתפלל.
וארא כי אין איש ואתי צב מנגד לראות. פישט את מכנסיו ופרשם על הארץ
ויעמוד עליהם ופניו אל הים. לחש בדכרי כלע ויקד על אפיו ויכרע על ברכיו
וישתחו ארצה שלש פעמים ובכל פעם צעק: אי"ל ל"ה הו"אה כב"אר (ר"ל האל
הוא הכביר). אחרי כן אמר: אי"ל ל"ה ינע"אל אי"ל נצא"רא ואי"ל יה"ר (ר"ל
אלהים יקלל הנצרים והיהודים). ולבסוף הפך פניו לימינו ולשמאלו ואמר: סלא"מא
ליכ"ום, ליכ"ום סלא"ם (ר"ל שלום עליכם עליכם שלום). אמרתי לנצרים: תרב
גדולתכם כי אתם ראשונה. השלום עליכם יישירו אל המלאכים החונים סביבותם
לקבל תפלתם כפי מחשבתם.

הנני במאזא'גאן. באתי לבית ר' מרדכי. נתתי האנרת לישי, ר' מרדכי
עוד לו ארבעה אחים. הא' באמשטרדם בעושר וכבוד לבטח, הב' במוגא'דור
הוא הקטן והעז שבאחים, ושנים עמו במאזא'גאן. ישי נמנה שם מפקיד צרפתי
לעשות הפציו. אמת היה הדבר אשר שמעתי ברב"אד על ר' מרדכי על דבריו
ועל חכמתו. בית ישי היה בית לחמי עם צרפתים אחרים העושים במלאכת
ר' מרדכי; הוא בית החשבונות. שם הייתי ארבעה ימים ולא דבר לי ר' מרדכי
מאומה על עניני אם כי הציקותי לישי להיות לי למפניע. לגרש את המרפה
התהלכתי בארץ לתור חדשות. החוף הוא אל צלע מכוא העיר, ואל עבר
אחוריה פתח סתרים פתוח אלי מים אשר יקוו מהים בין חוטותיו ויהי לפורטוגיזים
סתרה בימי מלחמה לכסות מעשיהם. שתות החומות עודם באיתנם אבל על
שפתם מלמעלה התרועע הבנין ונפל וזהו לגלים. בחדרת תחתיה אחד אישר כלו
אומר שמה ושאייה יש ברכת מים; כי מכלתי משגיח עליה נסרחו ונעכרו
והודה נהפך לבאשה. אימה וחשכה החזיקתני בהיותי בתוכה, והד יענה כקול
רם כי תאמר כי שם שכנה לילית בהמלת מחנה שעיריה. — הבמה היא אשר

היתה מקדם מעון תפלת הנצרים, ויבערו הגלולים ויקדשוה לתפלתם. הפך אישר עשה סולי"מאן* (מלך הישמעאלים ביום הלחמו בנצרים אשר הציב תמונת אליל אשר חמף החרטום בלהמיו מכית תפלת הגוים למעונו**) ועל כן שמרו היהודים את חקם עד היום הזה כל יסירו מנעליהם בעברם לפניה. — חוצה לעיר מצאתי המורים רגלים להתלמד מלחמה ומצנפת יהודי מטרה לזיקהם.

ויהי ביום הרביעי נחפו ר' מרדכי ללכת למא"רוק להראות את המלך. איש איש מאנשי הכית אוהביו ורעיו שכרו פרדה או סוס ללוותו חוצה לעיר. עשיתי כאשר עשו ואלך גם אני בתוכם. בהפרדנו אמרתי לישי קום משכחו לצד אחד ודבר עמו עלי כי זאת היא העת הנכונה. פעל ועשה והצלח. וישב אלי לאמר: נשמעו דבריך והלוה אליו עד למא"רוק. וכאשר הוא הולך להדביק הבא"שא שר העיר אשר עבר על פניכם יצא בחפזו; כבאכם את העיר דכא"לא כן תמצאון אותו וארבע מאות איש עמו. שבו המלרים.

פרש הלילה מסוה צלליו על פני רקיע השמים וכוכבי נשפו מחצצים נהם להאיר על הארץ ואנחנו הולכים לאורם חשך עד באם לקו מחצית הליכתם. מה יותר לר' מרדכי מן אליהו כיתרון האור מן החשך. הושיבני בסתר אהלו. השכיבני עלי ערשו. לא אכל פתו לכדו אם לא אכלתי גם אנכי ממנו. דבריו נבחת ומצוה כמתחנן. — נשא השחר את כנפיו לשכון באחרית ים. ויקם איש מתחתיו לסעת. בדכא"לא יום השוק היה. אין מספר לגמלים לחמורים ולפרדים עמוסי תאנים ותמרים צמוקים ואבטיחים גדולים רטובים וטובים אשר הביאו לנו מנחה. דכא"לא היא ארץ שמנה ודשנה. ארץ חטה ושעורה וממנד כל תבואות הארץ. אם תהיה על חוף הים יהיה סאה סלת ומאתים שעורים בשקל אף כשערי אירו"פא הקרובים אליה. לא תחסר כל בה רק מים לשותות. אמרתי לר' מרדכי, כי אם תהיה אף ארץ נחלי מים תתחלף לי בארץ הנבחרת. על כן מאזא"נאן ודא"ר א"ל בא"דא הקרובות אליה נכונות הנה לסוחריהן.

לראות בעלמות השדה אמרתי כי רופא אני. כל הנושא ככע בראשו לעיניהם הוא כרופא. תאות החיים הטבעה בלב כל אדם. ומה להם ולאמונתם כי ידבר לבם? אך בזאת תאות להם, כי אם ימות גבר או יחיה מיד ה' הוא ואין לרופא חטא משפט מות. לרופאים לבד יפתחו פתח בתיהם ואף בחצר בית נשי המלך. והייתי מאהל אל אהל להעלות ארוכה ומרפא יותר מאיפוק"ראמ וגאלי"נום. תכונת הערביאים איתן. כימיהם דכאם. פסח או עור כל מום רע לא רבו ביניהם. ואומר בלבי: הצרי אין באירו"פא אם רופא אין שם? מדוע כל ראש לחלי וכל לבב דוי?

(* (פעות היא: לא סולי"מאן שמו כי אם אלא"דין שמו; ראה: Gerusalemme Liberata, Canto I, 83.)
(** המשורר טא"סו. (שם: 7, Canto II).)

ישבנו לאכול לחם תחת אהלנו ויאמר כי הבא"ש רכב והלך. הבשר עודנו בין שנינו נמישנו את האהל ואת הכלים כאשר המה, אשר העתיקו והביאו המשרתים אחרי כן, לרוץ בחפזה אחרי הבא"ש. כן היתה דרך ארץ הבא"ש (כי פלשתי היה) דרך ארץ פלשתים באמת. מקץ שלשת ימים ונגיע למא"רוק. לפני באנו אל העיר שמנו לחם בשדה יער מלא ארזים על כל גדותיו. מי יעלה לנו למערב ויקחם לנו לחג האסיף? חכמת אל תמים דעות נודעת בכל מעשיו. אם העדיף או אם החסיר. מגרעות נתן לכל נכרא למען יבקשן מזולתו ואיש את אחיו כן יעזור ויהיו לאחדים לקיים המשפט המדיני. וחסרונם שלמותם הוא ועד שלימות דרכיו ית'. ע"כ אנחנו מכרכים על בריאת נפשות רבות ועל חסרונם*.)

עברנו לפני מגדל המלך לימינו ונמינו לשמאלנו לרחוב היהודים, ותצאנה כל הנשים לקראתנו כתפיהן ובמחולותיהן, ואף סוד חכמים וקריאי העדה, לשאל בשלומנו. ערב שבת כנמות היום באנו וביום ראשון נקרא ר' מרדכי אל המלך בזאת ידעתי כי הפץ בו מאליהו.

עיני המלך הזה לא תשבענה עשר. אין עינו ולבו כי אם על בצעו. נותן אל אנשי סגולתו (סגולה אשר כפשע בינה ובין המות) סך מה לסחור; ומדי שנה ישאו לו מנת כספו. אם ייטב בעיניו יניחהו על כנו, ואם לא יחרים כל רכושו. ר' מרדכי היה אחד מאלה. לכן ביום עלותו אל המלך התפללו היהודים בעדו ויצומו לתתו לרחמים לפניו. במיק"גים המלך יצא רוכב על פרדו ועתה היה במרכבתו ומגן השמש על ראשו; דברים אשר בהם יודע המלך מאחרים ולא יראה בהם איש זר. — אלהי השמים הצליח דרכו ועליו המה חסד לפני המלך. ויצא ר' מרדכי ביום ההוא שמח וטוב לב והעיר מא"רוק צהלה ושמחה. — אם ינתן לי כל הכסף אשר נתן ביום ההוא למשרתי המלך ומנות לאין נכון לו ואל היהודים על מזמוריהם ותפלתם כמעט יהיה מלא ביתי כסף וזהב. — עינכם אל תחוס על כספכם אם תחפצו לסחור את מערכ. זרעו לצדקה ותקצרו לפי חסד, וכל עולה תקפוץ פיה.

והיה בהניח ה' לו ולי מסכיב, לקחתי עמי אחד מפרשיו ואכזא העירה. כמיק"גים כן מא"רוק, אפלה ורובה מכוסה. גם שם הקריה הומה אחרי לראות את הרו"מי או הנאצ'ראני (כנוי לנצרי). אין דבר בעיר אשר ימשוך לב איש אירו"פא, לא יהיה רק בן כפר אחד.

גם המונ"סי מצאתי שם. ככלב הולך אחרי אדונו, או נגע הנראה בכל בית. ככל מקום אשר ירק הניח רפש ושימ. תשובתו שם מניבר"אלשאר באשר שלח במצות המלך על מעשיו. לולי פני מלך מא"רוק האינג'לינדירי נושאים אם תדרוך כף רגלו עוד שם אחרי ברחו. ואומר לו: למה לא ישבת בין משפתי

(*) החכם אזולאי.

אירו"פא לבטח? אולי כי תחפוץ לא תוכל. ויאמר, כי ישמור עד אשר ישלח ציר ללונדון כאשר בטח. תקותו התעתהו ותשמע איככה.

לא אכחיד תחת לשוני מחוות לך עוד איש אחד אשר ראיתי; והשמר לך פן תשכח איש מכל אשר זכרתי ואשר אזכיר, כי לקנצני מלין יעמדו ותכיר מראיהם: ר' מרדכי ממיק"נים הנודע בשערים בשם אי"ל חא"זאן כ"כא (ר"ל ר' מרדכי הרב; וכן תבין החזן רואה דמס' שבת). איש חכם וישר ורב עשה, גדול ליהודים, דורש טוב לעמו ונכבד בעיני המלך והשרים, גם לו שתי נשים. הוא היה יושב ראשונה במלכות אחרי מות קאר"דונו. אבל גם הוא פריץ גבול גדולתו בנאותו ובהתרוממו יותר. הוא לבדו בכל היהודים אשר רכב בשוקים וברחובות במעלה עשן בפיו. ויהי למטרה לכל חצי הקנאה, אם כי נראה בכבודו גורא ונאהב, ויבא גם הוא לשוב עם ר' מרדכי למונ.

עד כמא"רוק הולך הקול את שם להקת הבונים חפשים, וכל ידעו מה הוא ינאצו האנשים האלה ויגרשום מהסתפח בנחלת ה' לאמר, כי הזונה אחריהם עובד אלהים אחרים. ויורו עליהם זקי שיר אשר הסוגר הוא הפסוק: בסודם אל תבא נפשי, בקהלם אל תחד כבודי; ואומרים כי עליהם דבר יחזקאל: לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם, רק הזדון יפתנו לשפוט את הנעלם ממנו; העור לא יבחין הצבעים, אם נגלה סודם או אם יגלה לא ידענו ולא נדע. זאת ידענו מפי עדותם ואותותם (אם לא ישקרו) כי את ישרים סודם, ואין דבר נגד פני עליון ונגד חסידיו מאיזה דת שיהיו, ולמה ואיך תתחרה הלאה? לא תפרוש כי אם אולת.

שבעות ימים היינו כמא"רוק; ואולי עצרנו עוד אלו המונסי לא החיש אותנו בנכליו ובצדיה, ראה בבית ר' מרדכי כלי ישעות יקר מפנינים, ויהללהו למלך להעירו לקחתו ממנו. אור ליום ראשון בחצי הלילה קם כל איש ממטתו למהר ולצאת מן העיר, חסד אל כי המלך פטר ר' מרדכי מאתמול, והבא"שא אורהו נלה את אזנו בסתר על מרמת המונסי, פתחו לנו שערי העיר ויצאנו כבורחים. אחרינו בא הבא"שא ואנשיו וכד"כ אלא נועדנו יחדו, למען ראות מלמדי מלחמה ישבנו שלשה ימים.

בעלי פרישים עדר עדר ככרקים ירוצצו בנשקיהם דרוכים, ויצעקו כמרועתם ה"א אי"ל קא"ייד (ר"ל הנה לכם הראוי להיות ראש); ובהגיעם לגבול אשר הציבו יורו הבזק, וכן יעשו רצוא ושוב כרגש ובהמיה; לא לאחדים כחומה נשגבה אשר תראה במערכות אירו"פא, גבורתם לא כן, כבא השמש העמידו המצפים סביב אהל הבא"שא ואהלנו, ראש הצבא הולך סובב סובב מצופה אל צופה ונושא קול לאמר: ה"א אי"ל עאש"אש (ר"ל אתה הצופה), והצופה עונה: רע"א כאל"אק (הנני על משמרת). וכל הלילה עד הקקר לא יחשו ואל דמי להם, הרגלים עורכים במערכה בלב ולב שתי שורות עטלקלות ומקולקלות, ואיש עומד בצד המערכה, הוא הראש, מטפחת לבנה במנבעתו ומקל בידו

ואמר לעומד אצלו: אאי"גוא (ר"ל הכה, ירה) ויור; ואחריו יורו כל המורים זה אחר זה עד תמם. עלילות ההליכות, תחבולות החליפות, סדרי המערכות הם משאות כבדים יכבדו משכלם העב מעצלותם, ומתורתם. כל עת היותם במחנה להתלמד, איש יהודי לא יעפיל להתראות. מי יבחן במהומת עם כבד האישי אשר יעשה בזרון להשליך עליו אבן עופרת? ומי יבקש את דמו מידו? אחר שלשת ימים ותעבור הרנה במחנה למקרא העדה ולמסע את המחנות ונקומה ונכינה הכל לפעמינו ונפן ונלך. בדרך התיכחתי עם אחד מראשי הצבא על דרך למוד מלחמתם. מחזיק באמתו היה כי אף באין תחבולות יושע עם ותשועה אף בלי יועץ. כי לה' התשועה ומחשבות חרוץ אך למותר. והאת תשובתי אליו: אם אחד משחק בשחוק האיסקא"קי במועצות ודעת ואחד עמו על פי המקרה אף אם יודע הכללים מי מהם ירויח? הלא ההכנה לאדם, ולא להים מוצאה. שר צבא חכם יכין דרכו ואז לה' התשועה. למה שלח יהושע מרגלים ליריחו? למה צוה לו ה' לתקוע בשופרות להסב את העיר? למה שם אורב מאהרי העי? האם לא האמין בה' המבטיח אותו, כי כל מקום אשר תדרוך כף רגלו בו לו יהיה? ולמה נדעון לוקח כדים רקים ולפידים אחרי אשר אמר לו מלאך ה', כי יהיה עמו ויושיע את ישראל ואחרי נסותו כגזה וכמל יודע כי מלאך ה' הוא? הלא להשכיל כי תשועת ה' באה אחר הכנת האדם. הלא זה הדבר הכמוס בסתרי הוהר: באיתערותא דלתתא אישתכחת איתערותא דלעילא, ואשר חכמים הגידו בכרכות (*): אין הכרכה שורה על כלי ריקן. ואם ככה עשו האדירים האלה אשר לבם בטוח ונוכח, אנחנו איפוא מה יותר נעשה כי לא עמדנו בסוד ה'? הלא תראה כי נדעון אישר צוה מה' להרוס מזבח הבעל ירא את בית אביו ואת אנשי העיר מעשות יומם ויעש לילה. הלא תראה כי שמואל לוקח עגלת בקר בידו להתעלם משאול למשוח דוד בדבר ה', וה' לו צוה. הלא תראה אשר אמר ה' לשלמה בנבעון: והקימותי את כסא ממלכתך על ישראל לעולם. ושלמה השכים בכקר לבנות המלוא ואת חומת ירושלים וכל ערי המסכנות ערי הרכב ערי הפרשים. ה' ידבר שלום ושלמה יתכונן למלחמה. דע נא וראה כי באלה חפץ ה', ואז יהו נועמו עלינו ומעשי ידינו כונן הוא. אם עצת איש ה' יבלע, לו נתכנו עלילות להפר מחשבות ערומים ולהשיב חכמים אחר. אבל תחבולות אדם הנה ידי ה' וכינתיו לפעול על ברואיו. אבל און הערביאים ערלה לכל וכוח.

שאלתיו מה שמו? ויאמר אבדי רא"חים. כאשר היתה דרכי לחפש אחר מקור המלות והשמות כלי ערביאית נתתי לבי לדרוש ולתור על שם זה. היהודים מוסיפים בשמותם יה או אל: ישעיה ימיה שמואל ישראל. הכשדים כל או נבו: כלשאצר בלמשאצר נכווארדאן נבוכדנאצר נבושצבו. הפרסיים אחיש: אחשוורוש אחשרפרנים. הפיני"סיים בא"ל: אסדרוב"אל אניב"אל כדכרי

(* בקיאות שאו; ראה זהר על בראשית ט"ו א' ובמקומות אחרים).

רו"לין. היונים קלים: מימיסטו"קלים אימפידו"קלים סופו"קלים. והערביאים אבי"ד: אבד אי"ל מאלק ר"ל עבד המלך וכנוי לאל כמו עבד מלך הכושי הנזכר בירמיה. כי כן היה שמו לפי רד"ק, אבד"איללה ר"ל עבד אלהים (כמו עובדיה בלה"ק), אבדים"לאם ר"ל עבד השלום או אבשלום (גם זה כנוי לאל), אבדילק"אדר ר"ל עבד שדי (קא"דר ר"ל היכולת ונזכר גם בנעל העקרים), ואבדירא"חים ר"ל עבד המרחם. ואולי הוא גם שם אברהם בתמורת ה' בח' אם כי היה ארמי; כי כל לשונות הקדם נכנו על מתכנת אחת כדברי הראב"ע בקהלת. וימלא דברי ערבי אחד מלמד נערים. עא"בד כע' ערביאית הוא עבד ממש, ובא' לבד הוא הנכנע לכבוד אחר, על זאת לנו להבחין ביניהם בלשון הקדש אם כי קריאתם וכתבתם שויה. ד"מ הביטה וראה תנאי נלית: אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים ולבד, ר"ל דרך כבוד; ואם אני אוכל לו והכיתיו והייתם לנו לעבדים; ומוסיף: ועבדתם אתנו (ר"ל עבד כמשמעו), ומזה תראה כי עקש בדבריו היה למען תפוש את ישראל על כל פנים.

ויהי בדרך גשם נדבות הניף אלהים. שמח ר' מרדכי על המורה לצדקה. כי מלאו גרנותיו בר ויכול עתה להוציא. וכן שמענו בכאנו העירה כי הסוחר אשר הלך עם אליהו קבל בדרך אגרת מן המלך להסב פניו למוגא'דור ולהוציא משם רק ספינה אחת בר. אם רדת הנשטים הצמיחה המשוש בלב ר' מרדכי, תשובת המכתב אשר שלחתי לטאנ'גיא הולידה שמחה בלבי. כעצב נכזה נפוץ נואשתי ממנה, ועתה הייתי כשאול אשר הלך לבקש את האתונות ומצא המלוכה. עדיתי אז גאון ונבה וחשבתי מחשבות בגדולות ממני. החשיתי ימים להניח מנוחה לר' מרדכי עיף מן הדרך ומרגעה גם לנפשי. שמעתי כי ישי רצה לעזוב משאו בבית ר' מרדכי ואתברך בלבי אולי אמלא מקומו. לא כן חשב ר' מרדכי. בדעתו היה להוליכני למוגא'דור לשבת עם אחיו ולחלוק ביניהם מעשיו. האח האח ראתה תקותי. אחליף עיר מזא'גאן מקום משלח ונעזב במוגא'דור הנבחרת מכל ערי מערב; ויהי כן. אחר שבעות ימים נתן לי רבי מרדכי משכרתי שלמה, פרדה אחת, ומשרתו ערבי, וישלחני.

שער יג.

הפעם הזאת לא אוכל להתאונן על יומי. אולי נלאה מהוגעני ונכמרו רחמיו עלי. אבל לא נקנה טובו רק על ידי יסורים ואחר העמל והשרת. דרך המביאה עריו מלאה כלה קמשונים, כסו פניה הרולים. לבנו יתאמץ לעבור יחף על פני כלם לבא עד תכונתו. אם היום תהיה עבד לו והיה לך לעבד כל הימים. נחפשה נא דרכו ונחקרה בכל אשר ייטיב אחרי אשר ידענו איך ירע. לא הרחקתי מן העיר אלפים אמה ותרביץ הפרדה תחתי. מלאה תחלואים היתה ולא תוכל לעמוד ובעמדה לא תוכל ללכת. ימי העי"ד היו (ר"ל חג לשון

גיד כאשר נקרא המועד חג על שם הקרבן מל' חגים ינקפו, או מל' מועד) והערכאים הולכים מדו"אר אל דו"אר לשאול איש בשלום רעהו; ויהי אך ראו אותי הילדים וישחקו עלי וישליכו צורות. לא רציתי להתקוטט בהם. היה חרות על לבי דבר הסוחרים כמוג'אדור. אמנם כל היות כדו"ן קיש"וט על רוסין"אנטי צנחתי ובחרתי ללכת ברגלי שני ימים.

שני חגים יש לערביאים הנקראים: אי"ל עאי"אד אי"ל ככי"ר (ר"ל חג הגדול) ובא אחר ראמ"דאן כמו פסח הנצרים אחר ימי המכאוב; ואי"ל עאי"אד אי"ל סני"ר (ר"ל חג הצעיר) יום הולדת מחמי"ר. המון העם חושבים החדשים עפי' החגים האלה. ד"מ: קב"ל אל עאי"אד (ר"ל קודם החגים) בא"יין אי"ל עאי"אד (ר"ל בין החגים) וכו' חריש הקציר הזרע וכו'. אבל יש לחם עוד שמות המיוחדים כמו שאע"אואן רמ"אן וכו'. אין הבדל בין חגים לשאר ימות השנה רק כי יתפללו פעמים יותר, כמו המוספים, אבל עוסקים במלאכה. ימי השבוע חושבים כבל"הק עד יום חמישי, ואח"כ נה"ר א"ל גמ"אע (ר"ל יום הכניסה מל' וישמע שאול), נה"ר א"ל סיב"ת הוא יום השבת. והבמה נקראת א"ל נאמ"אע ר"ל כנסת.

מטחרת לפנות ערב הגעתי לסא"פי; והגדול ביהודים לכבוד ר' מרדכי, או מיראתו, הביאני לביתו ועשה לי כבוד ומשתה גדול. בכקר השכס שמתי פני ללכת למוג'אדור בפרדה אחרת ובערכי אחר. לקצבי הרים מפה ולשפת הים מפה הלכתי מהלך שלש שעות; ואחר עליתי על הרים נכנונים וזקופים המתאככים ומסתככים בעב הענן עד הגיעני לזב"יל אי"ל יהוד' (ר"ל הר היהודי על אודות יהודי אשר נפל משם. גיבר"אלמאר כי היתה מקדם תחת יד הערביאים שמרה את שמה: גב"יל, ר"ל הר, וט"אר ר"ל עוסף. קראתי עליה: נודי הרכם צפור, או ארץ הנכלי הנז' ביהושע). ירדתי מעל הפרדה, כי המקום צר ואין בו משעול מדרך כף רגל ועליתי על ידי ועל רגלי. כמה קדושים יקראו מנהיגי האתונות והגמלים בעברם משם! ברדת ההר הוא פחת גדול כלו תחתים ועמק תחתיתו יניא זקי שמש מכא. השמש נמה אל עבר מערבו ואנחנו (כי נלוו אלי עוד עוברים אחרים) בעמק בכאים ובמעכה סככי יער משכנות שודדים עקרנו נעלי ברזל מן הפרדים כל ישמע קול רגליהם; ובדומיה ותחת צאלים הלכנו שלש שעות אחרות ויצאנו מן החרש הנורא בעת אשר נמו צללי ערב, ונחנה שם. ביום ההוא לא האמנתי בחיי. ביום השני הררי חול לשמאלנו והים לימיננו מתנבר והולך. אם ארכב אספר משמף גלי הים, ואם אלך על רגלי ישבעו בכין או בחול. עמדתי רוכב, כל גל המתקרב הניס כמכועיו הפרדה להטמן בחול. רביע יום הלכנו כן עד אל פתח העיר. הוכאתי אל בית אחי ר' מרדכי, נתתי לו האגרת ונחתי מאשר יעתי.

מונא"דור היא ארץ חדשה נבנית על חוף מושיט בים נקראת כל' ערכיאת סוא"רא (ר"ל חומה קמנה מל' אדלג שור; שם כזה נז' בד"ה א'

וילכו למבוא גדור). מני קדם אניות המסחר הלכו לאגא־ריר עיר הנקראת סאנ'מה קר'וס מהפורמו־ג'וזים רחוקה מהלך שני ימים ממוגא־דור ואשר היתה מאז תחת הפורמו־ג'וזים; ואחרי אשר קמו יושביה וקשרו בקיסר מנע מהם המסחר והסכו למוגא־דור. כל פקיד וסוחר בנה בית לעצמו במצות המלך; ע"כ היא הנבחרת מכל המערב, כי נבנית רובה ע"י נצרים. נחלקה לבי חלקים: רחובות המגדל אשר הם כמגרש לעיר ושם בית מלך והשר ובתי הסוחרים והגדולים; והעיר אשר ישכון שם יתר העם. מוקפת חומה היא. לה שני מבצרים: אחד בצלע הים למשמרת המבוא, ואחד למשמרת סביבות העיר. מאתים רינינא־רום ישמרו את העיר. נטף, נכאת, ולט, כמנים, ושקדים, תמרים, חטים, צמר, נחשת, שמן זית ושמן אר'נאן (מין פרי הנמצא במערב), עורות מאדמים, שורים, עגלים, תרנגולים ותפוחי אור'אני מוציאים ממנה ומכל המערב; ובתמורתם פשתים קא־פי, מ"י, סכינים, מראות, כנר וברזל מובאים לה. ועוד כלי מלאכת חרש והושב ויתר כלי הבית.

אח"ר' מרדכי, לכבוד אחיו הגדול, הושיבני עמו בחדר מיוחד לו; אבל היה זר בכל מעשהו מן הקצה אל הקצה. — אור לערב ר"ה היה. והג המילה היה כבית אברהם ד"י לא־רא, איש אמשטר'דם, אשר בא למערב והצליח ונשתקע בארץ ונשא בת ר' גדליה הקצין הגדול אשר בכל המערב. נקראתי כקרואים והלכתי. אורך כי נפילתי עד מאד בראותי שם חברת אנשים איש על כסאו מלכשים בגדים כדרכנו: בעל הבית ואחיו, ארבעה בני גדליה, איש מבני אבוד־רהם מגיבור'אלטאר ושני בניו, שלשה בני אק'ריש מליו־רנו, ופינ'טו איש מערבי לבוש גם הוא כלבושנו לתפארת, ואחרים אנשי המקום. פני רובם גלו מה שהסתיר לבושם. יען הכרת פניהם שזופי שמש ענתה כם כי מערביים הם. אבוד־רהם אשר היה בעל לשונות און את דברי, חקר לשונותי, תקן משלים הרבה לבחון את כחי. החלתי לדעת תכליתו מרגע אשר שנה הלשון ללא צורך; אך לא פסחתי עור בשעפי כשנותו את מעמו פעם שלישית. כלכלתי דברי במשפט ואשתמר ממנו ואפיל ערמתו בערמתי. כלילה ההוא קניתי לי אוהבים ואויבים. לעולם אחר הכבוד תמשך הקנאה; היא לא תמות לעד. בכרך טרם עלות השחר וקול שופר עלה באזני, הקיצותי ואירא. וארא והנה לחקת בחורים בעלי תורה אשר אסף אסף יוסף (כן נקרא אחי ר' מרדכי) אל ביתו להתפלל התחנונים. התלוננתי עמו ואמרתי, כי לא יעשה כן במקומו ולא במקום אשר נגד פניהם כבוד; כי שבעתי נדורים זה שלשה לילות ומנוחה אני צריך, אך לשוא דברתי. כל עשרת ימי תשובה ישנתי לקול השופר ולקול המתפללים בצעקה. הוא הדבר אשר דברתי, כי יוסף היה מטבע קשה, והעז שבאחים. והוא עזר את טבעו לרעה בשתיה אשר לא כרת; וכצאתו מדעתו היה פורץ כל גדר כבוד. שני חדשים שקדתי על עבודתו ולכל מעשהו כאמונה ולא שוה לי; יום אישר נאץ את שמי ונבל את כבודי בני ביתו רבו ריבוי. כתכתי לאחיו ולא השיב, גמרתי אמר לתור לי מנוח אשר ייטב לי.

מצאתי שם איש מיטו"אן ושמו ר' אברהם בן סעדון, איש בעל שכל. חזן כה"כ וראש לבני הישיבה אשר בבית גדליה*.) התחננתי לו לדבר עלי לאנשים האלה, גדולים ורבים מעשיהם, ואולי יבצר מהם איש עוזר. לא אחר האיש לעשות הדבר כי הפין לראותי בבית ר' יעקב גדליה. הוא הנכבד מכל בית אביו. הצליח באשר שלחתי. העבירני מבית יוסף ויציגני בבית גדליה. כל אחי גדליה היו מכירים לדבר ולכתוב ספרדית אם מעט ואם הרבה. ר' יעקב הגדול כותב, יעקב צבי נצב על המלאכה, ר' יהודה** עומד על התורה ועל בית עקד המכתבים; ורוד הוא הקטן כמל. היו נקראים מהערביאים או"לד אי"ל הא"זאן (בני הרבי; או"ל"ד לשון ולד) על שם שני אחים אבותם אשר היו כן. כאשר היו שניהם באמשטר"ם וראו מה בין עבדים לחפשים צוו לכניהם לפני מותם לאמר: אל תסתככו במלך ואל תתודעו לרשות. נחלה שפרה עליהם יקרה מכל כלי חמדה, על זאת החזיקו רכושם רב בידם והגדילו לעשות.

אך"דיש אשר היה שכן קרוב אל כיתנו, כראותו אותי שש עלי לשוב לאמר: תן תודה לה' כי פדך מיד האדנים קשה, את חטאי אתה מזכיר היום, דע כי לפני בא ישי למערב הייתי סופר בבית ר' מרדכי אשר היה פה ואסחר גם לנפשי והשתקעתי פה, ויחר לו מאד ורצה מקנאתו להוליכני עמו למאזא'נאן, הלך אל המלך ונשא אגרת מאתו לכופף אותי. המכשלה רבה היתה, כי זמן לא נתן לי לעמוד על דרכי, נואש מכל עוזר נסתי ואחזק בקרנות מגדל בית המלך. בו ירוץ כל נשגב מרדפיו בהקריב שם פר אחד. הקרבתי לעזאזל כמשפט ואקה מועד להוביל שי ומכתב למלך. הגיע ישי לעת נכון ומלא מקומו ויהי לי לישועה. לולי מהר לבא כלתה אלי הרעה, ועורני מתאונן על כספי אשר הלך ולא ישוב.

(* עקר יחוס המשפחה היקרה הזאת הוא בלוויטאניא ושם גדיליא, או גדיליא, או גדיליה Guedalla היתה נקראת; ומאנשיה חורי ארץ באמות העולם. אך בישראל גדול שמה ואליה יתחסנו כמה גבורים, צדיקים, חכמים ובעלי קבלה. ואזכיר רק איזה מהם: (א) דון יהודה בליסבון במאה החמש עשרה למספרם. הוא היה אומן במלאכת ההדפסה; ואהרי גלות ישראל מספרד הוא ובניו זכו וזכו את הרבים בספרים אשר הוציאו לאור בשאלוניקי משנת הע"ה עד שנת הרצ"ו. (ב) הרב החכם החסיד רבי יהודה בן משה מחבר מסורת תלמוד ירושלמי (קושטמנדנא השלג). האיש הנוציון הלזה חבר גם כן ספרים אחרים באגדה ובקבלה; ומהם יצאו לאור עולם. (ג) הרב החכם השלם רבי אברהם בן שמואל מירושלם (תבנת ותכונן במהרה בימינו אמן!) מחבר הפרוש הנפלא ברית אברהם על הילקוט (ליוורנו התי' — התי"ז). ומהם יצאו ביום חמת י"י למאורי"טאניא, ומשם לבריטאניא הגדולה, כמו החכם והנגיד רבי יהודה, אשר שמו הזכרתי כפתח הספר הזה. יהי זכרם ברוך!

** הוא רבי יהודה הנגיד והחכם אשר שמו הטוב נשאתי על שפתי הספר הזה לשם ולחלה.

בדברים אשר בין איש לרעהו, קרבן בבית המלך ישירה למנוס, כי רבה תפארת היא אליו, כי על כן יראו פניו כראות פני אלהים כדברי אברכנאל בס' וישלח, או שטרו בזה חוק הקדמונים ויחזו בו טעם הכוזרי על הקרבן, מדי הגלות אמונתי וכחי הרבו עלי המשא, מראשית לעמוד על המלאכה, אחר להעתיק האגרות, ומזה לכונן חשבונות עד עלותי להעריך ספריהם, בהיות הערכיאים נבוכים בכל מעשיהם ודרכיהם לא הכינו להעמיד מסחרם על תכונה אחת, אשר על כן הפקידים והסוחרים, יהודים ונצרים, העמידו איש עתי לשאת אגרות מחדש לחדש ממוגא"דור לטאנ"גיא ולשוב, ונקרא רץ הקומיר"סיו כי קבוצת כל הסוחרים האלה נקראת קומיר"סיו סתם, והם מתועדים בית איש לילו לשוב כיניהם משוש או לדבר על מעשיהם.

רבו הקדשות בכנות ישראל במערב בכל מקום; אבל ממוגא"דור אין להן מספר, חזק יד הערכיאים יפצר יראתן, כסף הנצרים יפתה דלותן, וכלא ארצותיהן מדחה לתשוקתן, איש יהודי נצב לעבודת המלך נשא עינו אל אחת מהנה; ויהי כדברו אליה יום ולא שמעה אליו ויחר לו, וילך ויבא תשורה למלך וילשין את כלנה, וישלח המלך ספר למוגא"דור להוליך לטארודאנט מספר ארבעים אשר נקב בשמות, תפשו אותן ויסגורון בבית אחד, ארבעים נשים יחדו בכהלה! מי יגיד המולתן ורוב שיחתן! עשר הוכלה, ומתו שתים בדרך, למען תשורה אחת שלח המלך את דברו ולמען תשורה אחרת השיבו אחר, וישיבון למוגא"דור, — אל תשאלני אך האנשים האלה, קשים באמונתם, יניחו קדשות בכנות ישראל! דע כי בצל עיגביהן הערכיאים תסתדרנה ולא תיראנה.

לא יום אחד ולא יומים הייתי על שפת היט לשקוד על הוצאת והובאת סחורתנו, ושם בא סי"די אומ"אר שר העיר לקחת המס; וככל זאת לא נודע לי, ראיתי אבל דמיתי היות יהיה סופר המלך, ויהי היום וישלח לקרוא אותי ויאמר הידעת לשון אינג"ליש? ואומר: ידעתי, ופניתי ערף ללכת, עמדה, אמר לי, הוציא אגרת מחיקו, שמה על מצחה ואחר נשק אותה ויאמר: האגרת הזאת באה אלי מאת מו"לי אכדים"לאם בן המלך היושב בטארודאנט בעבור אוליך אליו מליץ בינו וכין רופא אחד אינג"לינדיר הנתפש במלחי וחובלי אניה אשר נשברה בצלעות ים גיני"אה; כי חלו וכחו עיניו מראות, ויאמר: אשלחך אליו נשכרך וכבודך יהיה הרבה מאד לשרת את בן המלך.

אם יאנה ה' לי דבר כזה באחת מארצותינו הייתי מאושר; ובמערב מוקש היה לי, מי יודע מתי אצא? ומי יאמר לכן המלך מה תעשה? ומי יבטיחני שכרו וחפשי? אז ידעתי כי השר היה וימלך לבי עלי לאמר: לא ידעתי, ואיך תאמר כי ידעת? (ענה קול רם) שקר דברת או תשקר עתה, וכשניהם פשעת, שקר דברתי (הקשיתי להשיב) ולא עון לי, כי לא ידעתך, על כן משחק הייתי, נלכדת באמרי פיך (אמר) ולא תוכל להתעלם, לא עניתי עוד ואצא מעם פניו, ר' יעקב גדליה לא התראה, כי ירא מהתנולל במקשות פועלי און; אבל

לשוא הסתתר. השר שאל למשרתיו למי אני אעבד ויאמרו: לגדליה. קראוהו לי (צוה) ונשמעה מה בפיו גם הוא. וביאו אותו אלי. ויאמר לו השר: האמת הגיד לי סופרך או כחש לי? ויאמר ר' יעקב: אדני כדעתך הלשון הזאת ידעתי גם אני; אבל יש בינינו מוכיח, הוא הפקיד והוא ינסהו. הובא הפקיד לנסני; והשמעתיו כי לא אוכל. הביאהו לביתך (אמר השר לפקיד ושם תנסהו כרוחה. אחר הצהרים. מצאתי כל הקומיר"סיו יחדו אל הלחם בבית הפקיד. דבר לי בל' אינג"ליש; השבותי בל' ספרדית. למה תתחבא לברוח? (אמר לי) אולי לטוב לך באהזאת אליך. אדני (אמרתי) איש חכם אתה. כמערב אנחנו. דבר בן המלך שלטון. רפואות ושמותיהן לא ידעתי. וישנתי מלאכי מות. צא תאמר לשר, כי אין לאל ידי לשמור פקודיו. השמר לך (השיב פקיד גינו"אה) הנך גר בארץ הזאת ולא תוכל לצאת אם אין לך עוזר. לא נכחד ממני (אמרתי לו) ולא יבצר ממני עוזר ביום אצא. שקרו עוד בשאלות ותחבולות. אז צעקתי: הפלא יומי את מכותי! כי אומר אהכמה יסכלוני, כי אומר סכלתי יחכמוני. היטיבו דברי לעיניהם ויהפכו ככרותם לשחוק. מענה בעתו מה טוב! אענה לשר כאשר דברת (השיב הפקיד); אבל לא ידעתי אם בזה ישקוט: השתחית ויצאתי שמח בנצח משפטי. ממחרת שב משרת השר ויובילני לפני אדניו. הא לך הפרדה והמנהיג. (אמר לי כחרון אפו) מהרה ולכה ואל תאחר רגע. ואין להשיב. בעתני באימות למען יכפר פניו ר' יעקב במנחה; ור' יעקב הסתתר להלך נגד מחשבתו. בראותי כי אין עוזר. שמע נא אדני (אז אמרתי) אלך כאשר צויתני; אבל דע לך כי נפשך בכפך. אנה מפני בן המלך תברח כי תשלח אליו איש לא יכון להפיק רצונו? כל הנצבים עלינו תמהו כי אענה לשר קשה. ערבי אחד שלוח מאת ר' יעקב נמצא שם כפי תמו. ויבזני לאמר: מי הוא זה כי ילך אל בן המלך למליץ? אמ"ר ל"ה אי"לה (ר"ל נשבעתי בדבר ה') כי ידעתי ל' אינג"ליש יותר ממנו. את מי אשלח? (אמר לו השר) ויאמר: הנה איש נא מניכר אלטאר ויצליח כאשר תשלחהו. סוף דבר שלח האיש הזה על ל' אינג"ליש. ויהודי עמו על ל' ערביאית. וריני"גאדו אחד מליץ כינותם על ל' ספרדית וענש אותי עשרים פיאסט"ראס לפטרני. צא נא עתה בכל חכמותך והלחם בכל תחבולות ומוקשות הערביאים והנקה אם תוכל; ואז תהלל בחכמתך וגבורתך.

טרם אשים קנצי למליץ בשער הזה עוד אחת אני לך לא אוכל להעלים. הן עשר פעמים אשר שמעת להזכיר תמורת הדת וראית למה יכופו הערביאים על ככה; אבל עד כה לא ידעת איך. וזה הוא. יביאו לבוש וסוס או פרדה ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרתי המלך או שר וילבישו את האיש הממיר וירכיבוהו על הסוס כרחובות העיר והוא קורא בקול גדול: ל"א איל"אה אין א"ל ל"ה. סי"די מח"מיד ראס"ול א"ל ל"ה; והם יענו אחריו ג"כ כלשון הזאת. אחרי אשר סבכ כל העיר כן יעשו לו משתה וישלחהו לנפשו. והממיר אם נוי אסי יהודי. קמן או גדול, לא יוכל להנחם. אין חכמה או ערמה אשר

תצילנה אותו מכפיהם. אולם איש יהודי אשר יצא מפיו בזעפו הדברים האלה אחרי היותו רוכב נחם ובקש תואנה להנצל. יהיה ערמה. מקרה או פחד: הסך את גבוליו על כר הפרדה ועלה באישו אל אפס ויכוהו ויגרשוהו ויחשבוהו למשגע. עודנו חי במוגא"דור; ותהי האולת לו למושיע.

הנה שמעת עד כה. קורא נעים, וראו זרות עיניך. ואם תתפלא לא אוכל להרשיע את פליאתך, כי גם בעיני יפלא. אבל כל זה כאין נגד אשר תשמע בשער הכא. הכן לבך לישמע נוראות אשר כל שומען ישתומם לבו ותצלנה אזניו.

שער יד

המרמה, העול, העשק, הזמה, הבצע, האולת, הקנאה, העדר האמונה והכבוד, הן אלה קצות רכבי הערביאים; תיכונות לכל תכליתם ותכונת כל מעשיהם. כאשר ראיתי והוריתי לך בשערים אשר זכרתי. והיהודים? שכלם נרפש, אבל לבם נכון. אמללים, אבל סובלים בלב נכנע ונגול אל ה'. אם פתיתם רעה מטמס טוב, חמאם לא יפעל בה' וצדקם יתן לבני אדם. הן ועשר לא רב כביתם, אבל ישמחו בחלקם. לא יחכמו יותר, אבל לא ירשעו הרבה. הטובים, בארץ עבדותם אין טובים מהם; והרעים, כצאתם לא תראה כחם לרע, כי ימצאו פשישים מרוצציהם ונפרקים מעלם לא יכחנו עוד. הנה לך במכלול מדות כל אנשי מערב. העשיר לא יצא כי לא יעזוב את כל אשר לו, אחד מעיר יצאו ויניחו משפחתם ורכושם לערבון כאחיר ר' מרדכי וכאבות גדליה. הרל לא ימוש אשתו וכנזו; רק שנים ממשפחה הלחץ יציקם לצאת ולחסות בניבר'אלטאר, או במקומות אחרים. נפש אדם מן האנשים אחת טרבוז יצאו בתורת חסד המלך ובכח כסף'וזהב לרוב כאשר עשו בני ששון היושבים בניבר'אלטאר, אבל חסד המלך לא יותן לכל. נשי הרלים אחת מאלף תמצא כי הולכות דרך יבשה לאר'גיל ומשם לירושלם להתפלל על אחיהן אשר כנולה. אבל נושאות את נפשן בכפן אולי יכירון בצאתן.

אחר כל התשוואות ותנוואות עלי מצאוני השכתי מזמה לכונן מעשי ידי ועניני לאסוף ולכנוס ולעשות לביתי בעוד הניח ה' לי מסכב אין שטן ואין פגע רע. בבית גדליה אין סופר חוץ ממני, ואין בית אחר זולתו נכון לי. ואומר: פה אשב כי איתיו. אך שמרתי ליסוד ולירות האבן הראשה עד יעברו ימי חג המצות. אבל היוכל איש לאמר בטח: דרך זו אלך? הימשול אדם ברוחו ופצו למען יוכל להשען על מוצאו? הישלום על עניניו? מה יצא כל דבר וממנו תוצאות כל המעשים ולכל אשר יחפוץ יסם. אחריהם לב כל אדם ימשוך כסום תחת רוכבו או כשור מאכר על תלמי שדי.

ממחרת החג ואני לביתי . . . מה היום מימים? דלתות הבית נעולות, דפקתי ויפתחו ויסגרו אחרי; וכן יעשו לכל יבא. בני גדליה בבית

המכתבים ונשי הבית כחדריהן סגורות, ובני הישיבה מבוהלים יחדו יתלחשו. ואשתומם על המראה ואבקשה בינה לר' אברהם: מה כל החרדה הזאת? ולא רצה להגיד. אחר הצהרים באתי לחדר ר' יהודה ולחדר דוד ולא מצאתים. נעליהם בלא החים ברגליהם, ומקלם בידם הלכו על ירכתי ספינת הולונג"דיר. אנשים אשר לא נסתה כף רגלם הצג על הדרך, כי אם ללכת ביום שבת לב"ה, או לשפת הים על מעשיהם; עדות נאמנה היא כי לא על דבר קטן הלכו. כלילה נסגרו כל שערי הבית בכל עבריו אין יוצא ואין בא. ר' יעקב נתן לי מכתבים להעתיק בחדרי להסב את תשוקתי מלשאול, או לצאת, ואיש מלחמה לשמור אותי. התרתי לנתק מפי השומר דבר; ולא יכולתי. יעקב צבי אסף אנשים לשכב עמו בחדרו, ואני עמהם, ולכלנו נתן כלי נשק, והזהירנו להיות נכונים להגן עלינו אל כל המקרה אשר יקרה, וגם הוא עמר ראשו בהם. בכקר הציקותי לר' אברהם להבין לי את המראה. מגור רעה נעלמת קשה מהגלותה. נפלה אניה בלב ימים? נהרגו קרוביהם? ירדו מנכסיהם? מה היה? רעה עוד מכל זה מצאה אותם (ואמר לי ר' אברהם). ומה בידם רעה, כי ככה תבהילם? כי מת המלך (השיב). כן כתב סופר פינ"טו ממאז"אגאן, ומה להם ולנו לצרה הזאת? הלא כמה מלכים ימותו בארצותינו ואין יודע ואין איש שם על לב. לא כן במקומנו (הוסיף) כי נשמע כי מת המלך כל הארץ לבו ולמשסה, כלם לדמים יארבו, איש את אחיו יצודו חרם, איש הישר בעיניו יעשה ואין משפט. יענו הנשים והבתולות, פריצי עם עומדים על הפרק להכרות כל עובר, חדלו ארחות, הרעב בכל הארץ, ואם תאמר עד מתי? עד אשר אם שאו ערים מחרב ומרעב ויעצור כח זרוע אחד מבני המלך לעמוד על כסא אביו ולמלוך כחזקה ובפרך. והמלך הזה לו עשרה בנים; מי יודע מי מהם יעז, והכלה אשר יעשה לבוא עד קצו? ה' יגן עלינו וירחמנו! השמר לך לא ישמע על פיך הדבר הזה.

נדברו עמי הדברים האלה סמר מפחד בשרי, אז ידעתי כאמת כי הייתי כמערב. אז שכחתי כל המוצאות אותי עד היום ההוא. יאכד יום התכרתתי עם הסוחר והלילה אמר לי המשרת לבוא למערב! יומי הכי עז, מערכת תולדתי הכי קשתה, כי תציבני כמטרה לכל חציה? השמועות הבאות בהלונג עור. השר התאמץ להצפין הדבר לעיני העם ויצוה לסוחרים: אל תגידו בעיר ואל תבשרו בחוצות, פן תשמחנה ערי פלשתים, פן תעלזנה ערי הפרזות, וישפכו סיללות לעיר. היהודים אשר החישו להכין להם צידה להגן על הנולד היו בקרת ויכום השומרים. לעת ערב באו לכיתנו ראשי אניות אינג"לינדיר לקחת מאכל לר' יהודה ולדוד. החרשתי עליתי לעליתי, לבשתי בגדי כפלים ויצאתי עמהם אל הספינה אשר היו שם בני ביתנו. אמרתי: או יהיו עמי בצרתי, או אהיה עמהם בתשועתם. ביום השלישי הובאה אלינו אגרת מפקיד הולונג"דיר לאמר: סורו סורו, צאו משם, שבו לכם לאהליכם כי העיר שוקמת ושלוחה ואל תעירו הישנים. שבנו ליבשה.

ביום ששי בשבת, הוא הקשה, כי הוא יום כניסת בני הכפרים לעיר להתפלל, ואיש כלי מפצו בידו חרב סכין או נשק, בתחלה הסב השר את שוק המוכרים חוצה לעיר והציב ריניגא"דום אל דלתותיה לשמור, והיה כל הבא יניח כליו אל השער עד צאתו, ואם ימאן, הדת נתנה לפצור אותו עד הכאה. מדי הגלות הדבר וכראות השר כי לא יכול עוד הצפינו הניח משמרת משנה אל שער העיר ועל כל חומותיה סביב, פקחו הנצרים את עיניהם על אבק השורף אשר באוצר חוצה לעיר ויגלו און השר להביאו העירה, אם להצילו מכף אויבים, אם להכינו לכל צרכו.

השר, למען יחזיקוהו על ממשלתו, ביום השישי לשבוע אחר קרא עצרה לכל אנשיו במשו"אר (ר"ל שער המשפט) ויאמר להם: הקול נשמע כי ומלכנו נאסף אל עמיו, אולי ישקר הוא, אם עודנו חי, ה' יצרנהו וירוממהו; ואם אמת הדבר תהיה נפשו צרורה בצרור החיים, ועתה כמוני וכמוכם, אינני שרכם ואינכם עבדי ומשרתי, אבל לנו ונשתמר מעדת מרעים אשר הקיפוננו, אם תחפצו כי אני אהיה לכם לחומה לנחותכם; ואם לא, בחרו לכם היום ראש אחד להגן עליכם, הלא תראו כי אנשי חא"חא ואנשי סייאד"מא (ר"ל סדום והם שתי כתות כפרים) צופים לנו, ואם אנחנו מחרישים ימצאו מקום לטמון לנו טוקשים, ויענו כל העם ויאמרו: לכה והיית לנו לקצין, כאשר שמענו אליך עד עתה כן נשמע מהיום והלאה, ואיש לא ימרה את פך, אז נשא השר על שכמו המשרה לכמה, שכל את אשר עשה והצליח את אשר דבר במצאו (בדרך פלא לבד) עם תהפוכות כזה כלו בשפה אחת.

בימים ההם אין בית מבתי הסוחרים והפקידים אשר אין שם עשרים או שלשים איש לשמור; ועוד רואנים אנחנו, לא היו השומרים בשוחים מהשודדים ואנחנו מהשומרים, החזיקו המשמרות וכל בדק העיר, הרכה סתמו בסיד החלונות ופתח בית כספם, או ממנוהו כארץ בתוך אהלם.

פני הדבר המיוו כל יום ששי בשבת; יום אשר הערביאים יראו, כי קבלה בידם כי הארץ תמסר לאויב ביום זה, על כן סוגרים כל שערי העיר בעודם להתפלל, שלש מאות בני חא"חא ומאתים בני סייאד"מא היו מיושבי העיר, נקרב ראשם ועשירים איש עמו אל השר לאמר: תנה לנו מפתחות בית גנזי המלך, כי אין להם זולתנו אדונים אחרי מות המלך כפי אשר כונן בימי קדם; ועתה השיבה אתהן בשלום, ויען השר ויאמר: כל אחקור אם בצדק משאלותיך; אך אומר כי אין בידי לנמות ימין ושמאל, הן לא נודע על נכון אם לקח אדנינו מעל ראשנו פן נשאו רוחו באחד ההרים או באחת הגאות ולא ידענו; לכו נא הכינו עוד ודעו וראו את מקומו אשר תהיה הגלה, מי ראהו שם חי או מת ושבתם אלי, ויפנו וילכו, מדי יום יום השמועה הולכת ומתפשטת; אבל לא על אופן אחד, השר השמיע קול בסתר ובערמה לאמר: כי המלך הלך למא"רוק; המתפרצים והמורדים החזיקו באמנם; כי המלך מת קרוב לרב"אד, ואמת היה.

המלך זקן מאד היה, נגע או מחלה צפונה בקרבו, נשפכה מררתו יום אחד, או פלחו כליותיו, הקיא דם ולא שם על לב כי אמר מקרה הוא, ביום השני לחג המצות והוא הולך במרכבתו ומשרתיו אחריו, הוא הרכב הוא המנהיג, אין עוזר לו, קרהו אסון לפתע פתאום, נבקע השחין אשר בקרבו ויצק דם המכה אל חיק הרכב, הסוסים הולכים הלוך לתמס ואין משוה רגליהם, ויחילו משרתיו עד בויש והנה איננו משמיע קול, הרסו אליו לראות והנה אדניהם נופל לפניו מת מתגולל בדמו, החרישו, ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה. הקול היה מתעורר בכל יום והסער מתגורר, ויאמר: כי בעיר מיטו'אן המליכו מול'אי יא'זיד, הוא הבן אשר מרד באביו, החזיק השר את השמועה למען הקם סערה לדממה; ויהי ביום השישי גזר אמר כל יניחו איש לבוא אל העיר בנישק או בלא נשק, ונגעלו כל השערים, בצאתם מבית תפלתם המיב את פניו והראה מגלה עפה בידו (כתב אשר כחכמה בדא מלכו) והוא היה כמבשר בעיני העם את הדבר בשם אוהבו, ולעור עוד עיניהם צוה לחוג היום ההוא, ויהלו המורים לירות כמתלהלים אל רגלי ראש המורדים לאמר: הא לך מפתחות בית גנוי המלך, אבל באמת כל לב חרד עד יודע הדבר אל נכון; וכי אמת יהיה, הנוכל להתברך בלבכנו לאמר: שלום יהיה לנו, אויה! אז החלו צר ומצוק אשר מצאו ליהודים:

מול'אי יא'זיד בא בעם ככר לעיר מיטו'אן ביום השישי ברוח משחית וברוח בער על היהודים, נפשו עודנה טרה ממנוסתו ומיאון עזרם, לא הקשיב רק עצת נקמתו וקול חמתו, יצאו המשינים לקראתו לשלום, הדורים בלבושם ויתפשושם וישוללושם ויקשרו לזנבות סוסיהם עד באם אל העיר, ביום שבת צוה לפגוע ביהודים עם עברתו ויהרגו במשמניהם; ובחורי ישראל הכריעו, לולי ה' שהיה לנו אשר נתן רוחו בפי מא'ליב (כומר) אחד לאמר למלך: חלילה לך אדוני המלך להמית צדיק עם רשע! השופט כדת מח'מיד לא יעשה משפט? תהי נא ירך בפושעים כך; ואלה הצאן מה עשו? אם תחפוץ את דכיס, אם תשאף את חילם, שלח נא ירך וגע בכל אשר להם, עני השוב כמת, רק אליהם אל תשלח ירך; לולי ה' שהיה לנו להקים עליהם אדם זה למושיע, אזי היים כלעום בחרות אפו כם, אם כן איפוא זאת עשו (השיב המלך) כל שללם תבזו לכם, בבתים עלו, בעד החלונים באו, לשלול שלל ולבזו בז, חפרו את הבארות ממטמונים חפשו את כל בית והיה כל מחמד עיניהם השימו בידם ולקחו, וכל המלאכה נמכזה, ונמס החרימו וימלאוה עפר ואשפה, בוססו המקדשות וישפכו כלי הקדש בראש כל חוצות, פרקו נזמי הזהב אשר באזני הנשים וצמידים מידיהן, הפשיטו האנשים ערומים, ענו הכתולות חללו הנשים, צוחת היהודים מלאה כל הארץ ותרעם הרוח, לא היה להם ידים לנוס הנה והנה, מי שחת זקנו ככעסו, מי שרט כשרו, האשה פרשה בידיה כמתחננת ואין מרחם לה, עוללים שפכו נפשם אל חיק אמותם וירמשו לעיניהן, נשאו כלם את קולם בבכי תמרורים ובדמעות שלישי ויתודו אל ה' כי אמרו: כלנו

מתים. — החמלה על האבות, הרחם על הכנים, העיר את לבם ללכת ולחסות על קברות קדושיהם. ויהי כהתימם לשדוד והמשחיתים יצאו בשללם, שלחו צעיריהם ועולליהם לשאול לחם והגדולים התעטפו ברעב שלישת ימים כי לא מצאו.

את הדברים האלה כתב בן ר' אברהם קורי"א את (בן ר' יהודה הנפטר במיטו"אן) לאביו היושב במוגא"דור, כתוב בפחם על פסת גליון אשר מצא בדרך והיא כתובה פנים ואחור קנים והנה והי. נושא האגרת מלא את דבריה ויראה ענק אצערה וצמיד אשר חטף מעל אשה אחת. — היעמוד לכה, קורא. אם תחזקנה ירך? ולא תדמה לדמעת העשוקים האלה? איזה לב האבן אשר לא ימס!

ויפלא בעיני כל שומע, כי אין גם אחד אשר נתפש על צערו לעזוב דתו ממצוקותיו. אצבע אלהים ראו במכותם, חמאתם הסבה, והמלך כשבת אפו. ויהי להם לאות ולקול אלהים מות שלשה חכמי העיר הגדולים במשך שני חדישים.

כל מקום אשר דרכה בו כף רגל המלך יפוצו אויביו וינוסו משנאיו. ובכל אשר יפנה ירשיע, ותשכנה הארחות לקדמותן. שמועה על שמועה והוה על הוה כל היום באה. אבי המלך השלים את כל העמים ונוטר לאינג"לינדיר על אודות בנו הבא מזרעם כאשר שמעת; והמלך הזה שנא העמים אשר אהב אביו ואוהב העם הזה על אודות אמו ועל העזר אשר נתנו לו. האינג"לינדיר לברם הבינו לאשורם וראו כי אביו לא יהיה לנצח וכי שיבה זרקה בו. על כן החזיקו את יד בנו בסתר. על כן חגן את משנה העם הזה להשיב לו בגדיו ולהקימו על כנו; על כן ישם כל דרכיו לקרב כל הרחוקים מכסא אביו בזרוע ולרחק את הקרובים בזרוע. והתעמר בדברי אחד מקדושי אשר נבא: כי יקום מלך חדש אשר יטהר את הארץ; ולהקת חנפיו עזרוהו לרעה לאמר: כי לו יאתה, כי הנבואה דברה עליו. ויוסיפו כן אש אל חמתו, ויצדיקו תועבותיו ועלילות גלוליו כפועל צדק.

כל זה נעשה ונשמע מרם יודע אם יש את נפש יושבי מוגא"דור להמליכו גם עליהם, או אם לא יקום לשמן לו אחד מאחי הקרובים להם ממנו. כי אין למדי ערמת השר רק להדיח כרנע את המורדים; והיה כי תקראנה מלחמה ונוספו גם הם על שונאיהם ונלחמו כמו. ולא די המית המלך וחזקתו מרחוק דרך עשרים יום כי אם תנשאנה עליו הפקודות אחרות יגדרו דרכיו; לכן היהודים פסחו בין יראה ובין תקוה, אולי יעזור בס אחר טוב ממנו אשר לא יהיה לו תלונות עם אדם ולא שונא לו מתמול שלשום.

אבד המלך מן הארץ ושר בכני אדם אין. איש הישר בעיניו יעשה. כל איש אשר לו נשה היה חוטף מידו כתב השלום ביד רמה. כל איש אשר לו שונא קם עליו והורגו. בחור אחד יהודי נסגר בביתו ויוציא קול כי מת, על אודות ערבי אחד שבקש להמיתו בעבור כי אבי היהודי הרג אבי הערבי בזמ

אחר מאין מלך. בימים ההם לכד ראיתי יהודי (הוא אקר'יש) אשר הכה ערבי וינקם ממנו. בשטף המגורות מעמתי החפש גם אני והניפותי על ערבי דיני. כן הרך הערביאים, יזדו להרשיע לאשר לא מבני בריתם המה בעבור כי יאמרו עליהם פיהם כמתג ורסן חקיהם כל ישיבו אליהם; אם סר צלם זה מעליהם אל תיראום, לא ירדפורק היראים, אבל ינוסו מפני אמיצי לבי. לא כן עשו בני גדליה, כי יראים היו לעתיד. בא אליהם איש לא ידעוהו תמול שלשם לאמר כי נשה הוא לאביהם ז"ל זה עשרים שנה ואבד השמר; וילכו ויקחו את הכסף ויביאו אותו אליו ולא דברו מאומה. וינאוני להצילם מידו.

ביום שבעות ואנחנו בבה"כ בקריאת התורה. רץ אחר רץ ירוץ. ומגיד לקראת מגיד, כי אחד מבני המלך ושמו מול"אי אי"סאן הקריב לבוא למונא"דור; ויתקבצו אליו אנשים רקים וכל איש מצוק ויהיו עמו כחמש מאות איש. חמש מאות איש לא עם רב הוא ולא יכינו להלחם נגד עיר בצורה אשר יש בה מאתים ריני"נאדוס כלם מלמדי מלחמה ומאתים אנשי אירו"פא אחרים. אנשי הא"חא וסייא"דמא אשר היו בעיר לא הוידו עוד להרים ראשם פן ירד חמסם על קדקדם. ואף אם יתחברו עם בן המלך עוד מעט המה ולא יכילו. אבל מי כמהו לריב עמו? איך ומי יאמר לו: לא תנחל בבית אבך? כי יאמינו וכי ישמאלו יהיה להם למוקש. אם ימו אחרי אחד ויתגרה מדון בינותם ויגבר משפטו לא יוכנס חמאם רק בדם נפשותם. הצופים נשאו קול על המנדל ועל החומות להעיר איש את רעהו לשמור משמרתו וכל יצא איש ממקומו. ותהום כל העיר. עמד אברהם ד" לא"רא על רגליו ואמר: למען ה' השמרו לנפשותיכם. הגוים יחלצו הושים ויחזיקו מגן וצנה, ואנחנו איך נשב פה בטח לחוג לעיניהם ולא יסקלונו? עזבנו בה"כ ואיש איש הלך לשמור את ביתו, את בניו ואת בנותיו. ואני עליתי על גג ביתנו הצופה פני הים, המנדל והמשו"אר. משם ראיתי בקנה מבט העם הוורד מראשי הררי חול. לא הכינותי לבי רק לשמוע רעם כלי נשק ולראות משאת העשן סכסוך חרבות ודם חללים; אבל הישר בתכונתו השקיים כל ריב והרהיב כל לב. שלח ארבעים חלוצים לקראתו כמכתב לאמר: אם לשלום באת, בא אתה לבדך ונכבדך; ואם למלחמה, אל תעפיל לעלות כי השער סגור יהיה לא יפתח. וישבו המלאכים אל השר לאמר כי פני בן המלך מועדות למארו"דאנט והוא הולך לרכבו לא ישה ימין ושמאל. חשב בן המלך כי בהגלותו ימו אחריו ויעצם כחו להלחם באחיו; כאשר ראה כי לא נעשתה עצתו סבב את פני הדבר והעלים מנגמתו. כי כאמת הדרך אשר בה הלך דרך לא סלולה היא ללכת מעיר לעיר.

רבו השמועות מיום אל יום. המלך גזר על שר עיר מיטו"אן להרוג אותו ושלשה סופריו עמו, כי לא אנם היהודים לעזור אותו בעת צרתו. שלמה הא"סאן משנה ספרד (שמע קורא ורגז) שקר ענו בו לאמר, כי גלה אזן שר מצצר סיא"ומה, כי המלך חשב לשום עירו במצור. תלו אותו ביום שבת לפני

פתח ביתו ולעיני כל משפחתו (כי כן דבר המלך) עד יצאו מעיו ויתנום לו לאכל; וימת אחר שלשת ימים בתחלואים רעים. והוא נקי אבד.
אחרי השכיר חציו מדם נפשות אביונים נקיים, ככלותו לנפץ עם קדש בטיטו"אן בא המלך אל טאנ"גיא. פקיד ספרד ברח הוא וכל ביתו מרם באו ותהי נפש ישר העיר תחת נפשו. ענש את היהודים סך עצום להביא בעוד שלשת ימים אל גנוי המלך. ויכו השוטרים את בני ישראל, ויכתוס באין חמלה עד אשר מכרו כל כלי ביתם למען הרוות צמאונו ונשארנו בערום ובחסר כל. חמאת שני אחים טונ"סים גמלה ביום ההוא והכשילו אשכולות מרורותיהם. יום אידם בא עליהם וינהגם שמה בעת ההוא (כי אולי אם היו בעיר מונא"דור או במא"רוק יתמלטו). אל הגדול קפצו פיהו במחנק ברזל על גרונו ויטרפו כאריה נפשו, והצעיר אשר עלה גם עליו הגורל להיות לו אחריתו כמהו, נאר נפשו והחליף דתו בחייו, או (לדבר כמשפט) לא החליף כי אם שמלותיו; כי לבו נשחת מנוער.

גם על המעט היהודים הנמצאים באר"זילה, עיר קטנה רחוקה שני ימים מטאנ"גיא, עבר כוס חמתו, ויתנצלו גם המה מכל אשר להם לקבץ הסך המוטל עליהם, וכן לאנשי אלק"אסר.

כל מקום אשר נתן המלך את עיניו או מות או עני, ויפנה דרך ללאר"אני לבצע אמרתו ולהותת על יושביה והעמים עליהם עול כבד, משם שלח להביא אליהו אליו. פנו המשחיתים את ביתו ויתפשוהו הכה אותו ופצעו. כי ראה כי כלתה אליו הרעה מאת המלך נאר גם הוא את דתו ויקרא בקול גדול הלשון אשר הם אומרים על זה; ונמלט כן מלחצם. ויהי כאשר בא אל המלך הנידו לו את תמורתו. אליהו (אמר לו המלך) מיראתך חמת; הפעם הזאת לא יועיל לך. ויכונו נשק על אצבעות רגליו ויאמר לו; בחר לך את אשר תחפוץ. אם עברי ואם ערבי שמה תמות ושם תקבר. אתה ורעך היושבים לפני אבי יעצתם אותו להרע עמדי; גם יומם יבא עליהם. קום בחר לך. אדני המלך (ענה אליהו) טוב מותי בדת הערביאים מלחיות בדת היהודים. השמר לך (הוסיף המלך) כי כפישע כינך ובין המתו. אחת דברתי ולא אשנה (הוסיף אליהו). וינסהו המלך כן עשר פעמים ואליהו עודנו עומד בדבורו; ויסלח לו, ויצוהו ללכת לפ"אס להתלמד ולהתקדש בדברי תורתם. אבל המון מצוקותיו ותועבותיו הנאספות בתוך לבו בעתוהו וישסעוהו וימת אחרי ימים מעטים בצר רוחו ומר נפשו, מתגולל בדם קאר"דונו ומנואל בשקוצי מעלליו. כחיי כמותו. הגיע המלך לרב"אד, ובשטף הראשון נתן לשבי חמתו כל הון בית ר' שלמה דאו"ילה. לא השאיר מחוט ועד שרוך נעל. התרושש עד הנה להתעלם מעיני המלך, חסר נפשו משובה, נתן ענין לאסוף ולכנוס, ולבסוף לא השליטו אלהים לאכל ממנו. לא לכדו היה בהותו כי אחריו כל עם היהודים נמשך ויסבלו על כתף כל כובד עונש אשר נענשו. המלך מצוה, הנוגשים אצים והמקל שקד.

עברה וזעם וצרה ומשלחת כל מלאכי רעים פלסו נתיב לאפו, ובדרכיו הלכו למיִקֵּנִים; וירוצו להשחית כנסות ירו ולא מלט צדק את בעליו, שאול ואבדון תשבענה; ועיני זעמו לא תשבענה לכלה נקיים מפשע ולהתם צדיקים מחטאת.

הרשעה היוצאת ראשונה מרוח אפו לנה בתוך החאז'אן בכ"א, וכלתה את עציו ואת אבניו, ותלחוך כל מלואו כלחוך השור את ירק השדה. החזיקה כהלה על נשיו ובני ביתו למהר ולכרוח; והאיש נתפש. יעצוהו השוטרים בדרך לאמר: אם אינך ממלט את נפשך ותחזיק בדתנו דע כי מות תמות. אבל בכ"א הקדיש את קדוש ישראל ולא אבה. לא כאלהו אשר השחית את גופו והתעיב את נפשו ונכרתו שניהם; ולא כעמ"אל אשר רצה להמיר ולא שמעו בקולו. בכ"א לא נתן תפלה לאלהים, נמה שכמו לסבול ואמר: ה' הצדיק, עונותי המו אלה ובן מות אני, אמותה הפעם! כי איככה אוכל לחיות ולראות כרעה אשר ימצא את עמי, ואיככה אוכל וראיתי באבדן משפחתי? והיו כאשר בא אל המלך, בן נעות המרדות! (אמר לו המלך בשטף אפס) המצאתיך אויבי וראש שומני? הליועץ לאבי נתנוך להרשיעני בעיניו? מה עכרתני? יעכרך זעמי היום הזה! ויאמר: הוציאוהו וישרף. אל נקמות ה'! עורה! למה תישן? עמך ה' ידכאו! למה תביט בוגדים ותחריש? הקשיבה לקול שועת איש צדיק בדורותיו, כי מן המצר יצק חמס אליך! ראה מפלי בשרו איך קומטו מתוך האש! דע את מכאובו, ובלי פשע! היקר בעיניך מות כזה לחסידך? ואנה יפול איש זעומך?

אל שמועה כי באה נמס כל לב וחיל אחז יושבי מוגא"דור כי צרת אחרים אולי תהיה מלאכי צרתם. היראה נברה בלב הרבה מהם על אמונתם וימירוהו, ביום הששי (יום חרוץ להוות) והנה איש בא ממיִקֵּנִים ובידו אגרת המלך לשר, יצאו מהתפלל ויקראו במשו"אר לאזני כל העם "כי מנהר מיטו"אן ועד עיר מיִקֵּנִים כל ארץ הפלשתים וכל יושבי חבל הים המליכו עליהם מול"אי יאז"יד למלך; מהם יראו וכן יעשו כל העמים אשר בכל מלכות מא"רוק, והמאנים לשמוע יומתו, כי כל דבר המשפט והמסחר יעמוד על מתכנתו ולא יכרת, עד כא המלך, או ישלח דברו, כי עד היום ההוא אף היהודים יעמדו כאשר המה ויתחשבו כימי קדם". שלשה אלה היו ראשי פשתגן הכתב, פני הראשון טובים היו, כי הארץ שקמה ממלחמה וכל יושבי העיר בלב אחד המליכוהו עליהם ויאמרו: יחי המלך מול"אי יאז"יד! ויתנו עדיהם לרעם כלי נשק, והיהודים גם המה נקבצו כלם בצוחה וסכנו בשוקים וברחובות ודגלים בידיהם עשויים בחגורות נשיהם על מקל אחד, האחד קורא: א"ל ל"ה יבא"ריק פא"מיר מול"אי יאז"יד (ר"ל אלהים יברך דברי אדני המלך) וענו כל העם ואמרו: א"ל ל"ה ינס"דרו (ר"ל אלהים יצרנהו), פני השני כלם טובים, כי הותרו האניות לצאת, המרה היתה באחרונה, ואחריתה תוגה ומנון, או לא הבינו היהודים שעור לשון האגרת, או הערימו להעלימו מעיני הגוים; כי מדברי האגרת עורם תלואים

לתשובת המלך ולא ידעו איזה סער מתחולל על ראשם. המה כמו פני דברי האגרת מזה; והערביאים גלו פניה שלא כהלכה מזה. כשמעם סוף דבריה הנאמר, „כי יחשבו היהודים כימי קדם“ ויצא רוח שקר כפי אחד מהם ויעמוד לפני השר ויאמר: כי בימי קדם לא היו היהודים לובשים המנעלים בתוך העיר, כי כן עשו עד היום אשר במא"רוק בפ"אס במיק"נים ובסא"לי. לא חשבו הנצבים לדעת זאת כי מוגא"דור ארץ חדשה היא וישיבתה קרובה מזה חמש ושלישים שנה. וכי לא קימו ולא קבלו היהודים עליהם חוק זה מעולם. שתקו. ובשתיקתם הודו. ולא אחד בהם נמצא עליהם מליץ. כרגע כצאתם וידחפו כל יהודי הנמצא לאמר לו: של נעליך מעל רגליך; וימלאו דבריהם בחרפות וגדופים ובמכת בלתי סרה. לא יכול השר לעזרם כי קמו עליו ונסכו על הבית להרוגו לאמר: כי עקב השחד יגן עליהם. אחר דבר המנעלים נמשכו תלונות על דרך לבושם. שולי מעליהם אשר היו נושאים על כתפיהם דרך הדור עתה יסחבו בארץ. ארך מכנסיהם אשר הגיע עד חצי רגליהם עתה ינשא על ראש ירכם. ויוסיפו על חטאתם פשע להכעיסם בהשליך על פני חוצות בצעי זכוכית ואבנים חדים לשכים תחת כפות רגליהם. ואף כל הלבושים כנצרים יראו לצאת כל ישאו גם עליהם המשא הזה. ימים רבים נעצרנו בכיתנו; וכראשונה לא יצאנו כי אם בשומר.

טרם ימליכו המלך, ואנשי דא"ר אי"ל באי"דא נסכו על בית הסוחרים (ספרדים) לאמר גם המה: תנו לנו תבת כסף המלך. ויהי כי פצרו מאד ויגשו לשבור הדלת, אז הספרדים דלקו האש בקני מתכת ויבריחו וימותו כעשרים איש. ר' מרדכי לא נזכר עד היום. יהי אלהיו עמו ויעל מן ההפכה! אולי צדקתו תעמוד לו לצנה. שני אנשים צרפתים אשר היו במאזא"גאן נסו מן הפחד לקא"דים לפני בא יום העברה. שלשת אנשים עוד הצילו את נפשם בדרך נפלאות בעינינו. אם ילידי המקרה המה או עלילות ההשגחה ישפוט הקורא. לפני חג המצות פרח מגור בלב אבוד"רהם אולי יפול בידי השומרים כי נקשוהו נושיו מסביב; ומגור שוא היה כי לא היתה כזאת. שכל את מעשי ידיו והפך רעתו לשוכתו. ויטוש שנים מכניו ואשתו לערבון. והוא הלך עם בנו הבכור דרך לונ"דון בחול המועד; ומצא הצלתו בחוביו. אחי ד"י לא"רא הבאישה ונמקה חבורה נושנת אשר היה לו על לחייו. ורופא ומזור במערב אין. ובחול המועד גם הוא נסע לשוב לביתו להעלות ארוכה; וכמקרה נחום איש"גנס"זו גם הוא קרהו ומצא תרופתו במכתו. ר' יהודה הלוי נסע מניכר"אלטאר לפני החג לשוב לטיטו"אן. מהלך ארבע שעות בים, וה' הטיל רוח סערה מאד אל הים וישא הספינה ויתקעה עד לאר"גיל ולא יספה שוב עוד; ומצא תשועתו בסערותו. לא כן עלה לר' שלמה מטיטו"אן. נשאו רוחו ללכת לניכר"אלטאר זה שלשה חדשים לראות פני רבו. וקשי יומו הסיתהו לשוב לארצו וגיע שלשת ימים לפני הרעה בנכסים רבים; ויתגולל בצרת אחרים. יעקב פאסי"פיקן עזב אשתו ובניו ונס (לא ידעתי איך) לאר"גיל. וישי אחוז לאמשטר"דס.

ואני איך ואנה אכרח? כלו כליותי בחיקי על זה. כבנך אכל את נפשי עש וכצמר אכל את לבי סס. שבעתי נדודים כל הלילה ויהי בבקר לפני זועפים. בני גדליה היטיבו פניהם לכסות דאגת ועצבת לכם; אבל התעורר ענן וערפל אשר הפיץ והפיל אור פניהם.

סי"ד אה"מיד פי"ניש אשר עבד לפני המלך אשר מת והוקם לעבוד לפני המלך חדש הגיע. ואגרות נתנו לו מן המלך על פחות מונא"דור ובנותיה. ישבנו אל לחם הצהרים ביום שבת ואחי פי"ניש בא ובשורה בפיו כי יהודי מונא"דור נענשו לשלם למלך מאת אלף פיאסט"ראס ומלא שלש אניות אבק שורף וסך מה כלי נשק. נהפכו כל פנים לירקון ובהלה וחרדה גדולה נפלה עליהם. הבשר עודנו בין שניהם נהפך ללענה. עמד כל איש ממקומו ברוח נכאה ולב דוח. הה! צעקו. כי קרא ה' להוה כל עמו אשר בארצותינו ויום אידם בא עליהם! מאין לנו לתת לשר את אשר שאל אף אם לא ישאר לנו בלתי אם גויתנו?

ביום הראשון נתנו כל היהודים במשמר חוץ מהסוחרים הגדולים כי עשרם הבטיחם (או כי מידם היתה זאת למען הכביד המשא על הקמנים ולהקל מעליהם). עברו כלם תחת השבט. לא נח שבט הרשע מעל גביהם עד שנסבכו לשלם הסך המוטל עליהם.

ראיתי את כל המעשים האלה אשר נעשו ואשר התעתדו עוד להעשות ביום אשר שברן אויבי היהודים לשלום ולעשות בהם כרצונם. אמרתי לרעיוני: לכו ונתורה תחבולות ונבקש מקום לצאת ממוקשי רע. עוד שמנת ימים ואניה הוליג'דיש התקדשה לפרוש גם דרך אמשטר"דם. ושמעתי כי עוד שני אנשים עברים. אחד מגיבר"אלטאר, ואחד בכנדי הפש וגר בארץ. גם הם לדרך הוכנו. נדרוש העת בהמצאה. חזק לבי! הלחם בה ואל תכנע מפניה. אם תעצל נגזרת. צא נא לנצח או למות. בחכמה או במרמה. כי אין עוד.

שלשה מוקשים היו מבדילים ביני ובין התשועה. וצריך לפרוץ הגדר לסקל המסלה. בני גדליה מאנו לתמכני כי אין להם סופר חוץ ממני. מי ישים נפשו בכף עם נבל?*) מר ונמהר אשר לא ישמע לקול הכבוד והישר ואין מעצור לרוחם הקשה כמות וכשאל? פקיד גיננו"אח לא אכה לתת מכתב היציאה. ושר העיר הרשיון. תחת אשר לא שמעתי בקולם ללכת למארו"דאנט. ורב חובל לא יניחני ללכת בספינתו בלתי אברהם ד"י לא"רא לתוחלתי. הוא המוציא והמביא כל בני הול"אנד הבאים שם. והוא נבאש את בני גדליה העוצרים אותו מלצאת; ולמען הכעים ולהראות כי לא נופל הוא מהם נתן אגרת בידי להביא אל פקיד הול"ינר. ויצוה הפקיד אל היהודי בן משק ביתו וכי אין בית מן הגוים אשר לא יהיה לו בן משק. משרת.

*) (הה כפוי טובה!) «עם נבל» הוה — בני גדליה — נתנו לה, כחורת חסד, עשרה זהב אשר הסתרת תחת למרדך, כאמור על ידך בדף הבא — 70 —

ומכח יהודי) לבא עמי אל השר ולדבר טוב עלי. השר השיב בפני זעם: לא תוכל לצאת! — נמס לבכי והי למים, בלהות צלמות אפסוני ויאחזני השבץ. עד כמה פעמים אני משביע את נפשי מרורות? נעצב ודוח שבתי לביתי. מדוע פניך רעים? (אמר לי אחד מרעי) אין זה כי אם רע לב כי לא כן תרגלת. ומדוע לא ידעו פני? (השיבותי) כה דבר השר וכה ענני. — מאת בני גדליה היתה זאת (לחש באזני) המה שמו לך אורב מאחריך. משליכים את האבן ומסתירים זרועם. אבל אל יפול לבך עליך. ידעת כי אין מלה בלשון הערביאים נכונה מרגע אל רגע. למען שָׁכור הוא; למען תירא עשה השר כן. עשה זאת איפוא והנצל. מי יתן ואוכל לעשות כמוך! לך התרפס ורחב בן משק בית השר ברצי כסף, ותעור עיני השר כשחד ולכל אשר תחפוץ תמהו. — התעוררתי עוד והלכתי אל השר. הוגעני בשאלותיו ותחבולותיו, ולבסוף אמר: כמה יהיה שכרי אם אניח? אמרתי: נקבה שרכך עלי ואתנה. זכר נא כי עני ואביון אני, ואם תרחיב פיך לשאול לא אוכל למלאתו. לך והבא לי מאה משקלים (אמר לי) ואחר תצא. אבל לא תשא עליך מאומה אף אלו גרה אחת כי זה שנה אחת. בקרב הארץ הזאת אתה וכיהודים תחשב, ותמה שכמך לסכול עלם גם אתה. להוציא את נפשי ממסגר הפשטתיה ערומה, ואשליך במצולות ים פרי כל יגיעי בארבע שנים. שכרתי לתשועת ה' כי רוח והצלה יעמיד לי ממקום אחר, לקחתי מכתב היציאה מהפקיד רשיון השר, שכרתי רב החובל טרם אצא. קניתי לי צידה, הסתרתי תחת למדי עשרה זהב אשר נתנו לי בני גדליה כתורת הסד באמרם: כי ראיתי את הלחץ והרעה אשר מצא אותם, וכי אם אוכל להתמהמה אולי יראה ה' בענים ויחלצו מצרתם ואז תהיה לי משכרתי שלמה כי לא אדע מה ילד יום . . . מנחמי עמל כלכם (ענית) טוב פת חרבה ושלוח בה ממלא חפנים עמל ורעות רוח לאכול לחם ברעש ובשממון, ומים כרגזה ובדאגה לשתות. עזבתים ורצתי אל שפת הים ולא הכסתי אחרי, ויהי כאשר נתקו כפות רגלי מן החרבה הרימותי קולי לשיד אל ה' כי נמל עלי. כימי צאתנו מארץ מצרים הראני נפלאות, אם כי לא יצאתי ברכוש גדול כי נצלו אותי תחת נצל אותם. לא ידעתי עוד מדברי המערב ולא שאלתי עליהם* (לבד ראו זה מצאתי: כי כאשר יגידו לכם רעות עליהם תוסיפו על השמועה ולא תחטאו; ואם טובות, אם לא תראו לא תאמינו.

ביום ר"ח תמוז יצאתי מתוך ההפכה, וביום השמיני לאלול התהלכתי בהשקט ובטחה ברחובות אמשטר'דם.

אז עמדתי ואתבונן כי כי כלי ערום עריה, באותיות מה יהיה, בקדמונית מה היה, נפעמתי מדבר נאלמתי דומיה, עודני לכי חרד ממצוקותי בארץ מאפליה.

(* הקיינים החתומים יודעים ובפרט הגביר (דוד פֶּרִיעֶלְאָנְדֶּר) והבחור (יצחק) אייכל כי חבור ספרי נגמר מ"ש לחדש אדר טרם יודעו השמועות אשר באו בנאו"טאם.

מבולע כמשושי בצאתי לרויה, וסוער באידי הוה וצועק אויה, למי אשא עיני
עתה? במי אשען? לרוכב בערבות, ביה!
על כן המון תלאותי לשוני תצמיד, ואפס קצוה על יתרי כנורי אעמיד,
והיו לזכרון לנגדי תמיד, למען דעת כי פליאה דעת ממנו אם יחזן ה' או אם
ישמיה, וילמדו ליראה אותו נער וזקן מכין עם תלמיד:

(b) הַיָּם יִשְׁקַט, גַּלְיֹו בְּמַרְצֵת נַחַת.

הַרוּחַ צַח עַל כַּנְפֵי גַם יְפוּח⁽¹⁾.

וּבְסִינֵה בְרוּחָה כְּעוֹף פּוֹרְחַת,

וּלְיִרְפָּתָהּ חוֹבֵל יִישָׁן, יְנִיחַ.

(3) אֵדָּ פָתַע יָם יְהוֹם, כְּשֹׂאוֹל מִתַּחַת

יִרְחִיב נִפְשׁוֹ, יִבַּע⁽²⁾ בְּדוּר נְפוּחַ

תַּחַת רַגְלָיו חוֹבֵל יִרְאֶה הַשְּׁחַת,

וּבְסוּפָהּ יִסְעָרָה סוּעָה הַרוּחַ.

(a) חֲכָמָתוֹ תִּתְבַּלַּע, נִפְשׁוֹ רַב תִּלְאָ.

יִשְׁיֵל בְּלִיּוֹ, יִסִּיר גַם, יִכְרוֹת תְּרוֹן,

וַיִּגְיַע אֶל חוּף מִדְּרָךְ פִּלְאָ.

(7) מְצַל . . . אֵדָּ אֵדָּ מְצַל? כַּגֵּם מִפְּחַד,

כְּאֵד מְאִישׁ כַּמִּין מִסַּעַר גִּדָּן,

עֵינָהּ בּוֹשֵׁל, יִשׁוּם, יִשְׂאָף גַם יְחַד,

(b) שער י"ד דף 60.

(1) יפוח ונפוח קרובים בענין, אבל ישנו כבדריהם האי מנחי עי' ותבי מחסרי ס'.

(2) שם דף 61.

(2) כמו יביע בשקל יסע קדים.

(ג) שער י"ד דף 66.

(7) שם דף 76.

(ס) מוֹרְשֵׁי לִפּוֹ יָחַד (3)

מֵאֵן יָבֹא עֲזָרוֹ, נִתְּחָה אֶל שְׂבָרָה,
תִּקְנָה אֶל אַחֲרֵיתוֹ אַחֲרֵית אֶל שְׂבָרָה;

בֶּן אֲנֹכִי הַגִּבּוֹר

לְקִשְׁי־לְמִרְיָיוֹם עֲתָה צוֹרְחָה,

מִשָּׁד מְקַטֵּב בַּת עֲמִי בּוֹרְחָה.

(ס) שם :

(3) הא' כשבת אחים גם יחד, והב' ככרזל בכרזל יחד.

